บทที่ 2

แนวคิดและทฤษฎี

"ปรัชญาที่มีอิทธิพลมากที่สุดในศตวรรษที่ 20 คือ ปรัชญาภาษา เมื่อมนุษย์ค้นพบว่าเราคิดผิดมานับเป็นพันๆ ปี ที่ว่าคิดผิดก็คือ เราคิดว่าเรามีความสามารถในการคิด ดังนั้นจะคิดผ่านอะไร คิดอะไรจึงเป็นสิ่งสำคัญ ความคิดเป็นเครื่องมือสูงสุดที่จะพาเราไปสู่ความจริง มนุษย์เราเพิ่งมาประจักษ์เมื่อต้นศตวรรษที่ 20 นี้เองว่า มนุษย์ต้องคิดผ่านภาษา ไม่มีใครคิดโดยไม่ใช่ภาษาได้"[1]

"ความคิดของ แฟร์ดินองด์ เดอ โซซูร์ เป็นเสมือนคลื่นใต้น้ำซึ่งก่อตัวขึ้นอย่างเงียบเชียบ ณ จุดอันห่างไกลสายตาของผู้คน แต่เมื่อเวลามาถึง ก็ก่อผลกระทบมหาศาลต่อภูมิปัญญาของชาวตะวันตก หากมองย้อนกลับไปจากปัจจุบัน คงไม่มีใครปฏิเสธได้ว่า โซซูร์เป็นหนึ่งในนักคิดผู้มีบทบาทพลิกผันจิตสำนึกทางวิชาการไปสู่แนวทางอันเป็นเอกลักษณ์ของศตวรรษที่ 20 นั่นคือ การฉุกคิดพิจารณาสภาพของสรรพสิ่งทางสังคม-วัฒนธรรมอย่างที่มันเป็นอยู่ในตัวของมันเอง"[2]

"โครงสร้างนิยม (Structuralism) เป็นวิธีคิด และวิธีการวิเคราะห์อันหนึ่ง ซึ่งได้นำมาใช้ปฏิบัติกันในทางสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ในคริสต์ศตวรรษที่ 20 ในส่วนของระเบียบวิธี ได้รับการนำมาใช้เพื่อวิเคราะห์ระบบขนาดใหญ่ โดยการสำรวจถึงความสัมพันธ์ และหน้าที่ต่างๆ ของปัจจัยอันเป็นองค์ประกอบที่เล็กที่สุด ของระบบนั้นๆ ซึ่งเรียงลำดับจากภาษามนุษย์ และข้อปฏิบัติทางวัฒนธรรม ไปจนกระทั่งถึงเรื่องเล่าตำนานพื้นบ้าน และตำรับตำราทางวรรณคดี"[3]

การตั้งคำถามต่อสิ่งต่างๆ เป็นสิ่งที่สำคัญ เพราะเป็นจุดเริ่มต้นของความรู้ทั้งปวง ในขณะที่คำตอบจากคำถามนั้น ดูจะเป็นเรื่องที่มีความสำคัญน้อยกว่า แต่ในขณะเดียวกัน คำตอบดูจะเป็นสิ่งที่เราต้องการมากกว่า เพราะมันเป็นรูปธรรมสำหรับเรา และง่ายสำหรับการที่ไม่ต้องออกแรงสมองสงสัยในสิ่งต่างๆ เพียงมีคำตอบ ชีวิตของเราก็ง่ายขึ้น แต่นั่นก็มิใช่วิสัยของมนุษย์ที่สมบูรณ์ เพราะการรู้จักตั้งคำถามคือสิ่งที่ทำให้มนุษย์สมบูรณ์ขึ้นมาได้ อย่างน้อยที่สุด สัตว์เดรัจฉานก็ไม่เคยสงสัยต่อสิ่งต่างๆ รอบตัวมันมากเท่าที่ควร

---

[1] ธีรยุทธ บุญมี, โลก Modern & Post Modern, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สายธาร, 2546), หน้า 184

[2] นพพร ประชากุล, "แฟร์ดินอง เดอ โซซูร์ บิดาแห่งภาษาศาสตร์และโครงสร้างนิยม", สารคดี (ปีที่ 15 ฉบับที่ 171 พฤษภาคม 2542), :137

[3] สมเกียรติ ตั้งนโม: "สกุลความคิดโครงสร้างนิยม" (Structuralism / Functionalism / Post-structuralism)" ออนไลน์: http://www.midnightuniv.org/midschool2000/newpage13.html

เลวี-สโทรสกล่าวไว้อย่างน่าฉุกคิดเกี่ยวกับการตั้งคำถามของมนุษย์ว่า **"คนฉลาดไม่ใช่คนที่ตอบคำถามได้ถูกต้อง แต่คือคนที่ตั้งคำถามได้ถูกต้องต่างหาก"** การให้ความสำคัญกับการตั้งคำถามที่ถูกต้องต่อสิ่งต่าง ๆ จึงเป็นสิ่งที่จำเป็นยิ่งสำหรับความเป็นมนุษย์ เช่นนี้แล้วผู้ศึกษาจึงอยากที่จะลองตั้งคำถามที่น่าสนใจและเชื่อว่า "เป็นคำถามที่ถูกต้อง" สำหรับการศึกษา "หนังสือพิมพ์รายวัน" ที่เราพบเห็นอ่านมันอยู่ทุกวันว่า **"อะไรคือสิ่งที่ทำให้หนังสือพิมพ์เป็นหนังสือพิมพ์"** ซึ่งอาจเป็นจุดเริ่มต้นที่น่าค้นคว้าหาคำตอบที่มากกว่านิยามบางคำ ความหมายบางประโยคที่เราเคยได้ยินกันมาแล้วบ้าง

พลันเกิดคำถาม สิ่งที่ตามมาคือวิธีการหาคำตอบ มีทฤษฎีมากมายที่จะเป็นแสงไฟนำทางไปยังจุดหมายปลายทางนั้นได้ ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับว่าผู้ตั้งคำถามนั้นสนใจที่จะใช้ "ตะเกียง" นำแสงสว่างส่องทางไปในทางใด สำหรับผู้ศึกษา ตะเกียงที่เลือกเพื่อตอบคำถามข้างต้นได้ดีที่สุดว่า "อะไรคือสิ่งที่ทำให้หนังสือพิมพ์คือหนังสือพิมพ์" คือแนวทางการหาความรู้แบบ **"โครงสร้างนิยม"** (Structuralism)

โครงสร้างนิยมเป็นแนวคิดที่เข้าใจง่าย ด้วยเหตุที่มันกล่าวว่า ***"ในทุกๆ สรรพสิ่ง ล้วนมีโครงสร้างชุดหนึ่ง คอยกำกับ/สร้างกฎเกณฑ์ ให้สิ่งนั้นๆ เป็นไป แม้กระทั่งความคิดของมนุษย์หรือสิ่งที่เรียกว่า 'วัฒนธรรม' ก็ตาม"*** นี่อาจเป็นความเข้าใจและนิยามอย่างง่ายที่ผู้ศึกษาใช้สร้างความเข้าใจให้ตนเอง ถือเป็นหัวใจและสาระสำคัญของแนวคิดโครงสร้างนิยมที่จะเป็นเครื่องมือในการหาความรู้ในงานศึกษาชิ้นนี้ อย่างไรก็ตามเป็นธรรมเนียมและประเพณีสำคัญอยู่ในแง่ของการเขียนงานวิทยานิพนธ์ หากจะพูดในแง่โครงสร้างนิยมแล้ว **"โครงสร้างของวิทยานิพนธ์"** ได้กำหนดไว้ว่า ในส่วนนี้ คือการกล่าวถึงกลุ่มแนวคิด/ทฤษฎี/องค์ความรู้ที่ผู้ศึกษานำมาใช้เพื่อเป็นตะเกียงนำทางจากคำถามไปสู่คำตอบ ซึ่งแน่นอนว่าย่อมเหมือนกันทุกๆ คน ที่ผ่านกระบวนการหาความรู้โดยผ่าน "การรับรองมาตรฐานทางวิชาการแบบวิทยานิพนธ์" เพื่อได้ชื่อว่าเป็นผลงานทางวิชาการที่มีมาตรฐานหนึ่งที่ไว้วางใจได้

การนำแนวแนวคิดหนังสือพิมพ์และโครงสร้างนิยมมาปะทะกันในบทที่ 2 นี้ เปรียบเสมือนมวยยกต้นที่หยั่งเชิงกันก่อนว่าการศึก(ษา)ครั้งนี้จะมี "รสชาติทางวิชาการ" เช่นไร

แนวคิดเกี่ยวกับหนังสือพิมพ์นั้น ในฐานะสิ่งที่ "ถูก" ศึกษา เปรียบเสมือนแชมเปี้ยนที่อยู่มานานรอการโค่นล้มหรือพิสูจน์ฝีมือ

แนวคิดโครงสร้างนิยมนั้น ในฐานะสิ่งที่ "ใช้" ศึกษา เปรียบเสมือนผู้ท้าชิงที่ต้องการทดสอบฝีมือว่าที่อยู่มานานในโลกสังเวียนสื่อนี้ มิใช่อยู่มานานเพราะโชคบันดาลแต่มาจากฝีมือล้วนๆ

ผู้ศึกษามั่นใจว่าการนำแนวคิด "โครงสร้างนิยม" มาศึกษา "หนังสือพิมพ์" นั้นเป็นการศึก(ษา)ที่ไม่เคยมีมาก่อนในโลกวิชาการ(ไทยหรือโลก?)สื่อ ซึ่งออกจะเป็นเรื่องที่น่าพิศวงและชวนสงสัยเสียไม่ได้ แต่ก่อนจะถึงจุดนั้น ควรอย่างยิ่งที่เราจะทำความรู้จักกับแนวคิดทั้งสองให้ดีเสียก่อนว่ามีใจความสำคัญเช่นไรบ้าง

ต่อไปนี้คือแนวคิดและกลุ่มทฤษฎีใช้ในการศึกษาเพื่อค้นหาและทำความเข้าใจถึงโครงสร้าง ระบบ และไวยากรณ์ของหนังสือพิมพ์

1. **โครงสร้างนิยม: กำเนิด/พัฒนาการ แนวคิด และวิธีการศึกษา**

1.1 **จุดเริ่มต้น/พัฒนาการ: ภาษา, ภาษาศาสตร์ และภาษาศาสตร์โครงสร้าง**

1.1.1 ภาษา

1.1.2 ภาษาศาสตร์

1.1.3 ภาษาศาสตร์โครงสร้าง

1) การจำกัด "สาระ" ของวิชาภาษาศาสตร์โครงสร้าง (limitation of structural linguistic)

2) "สาระ" ของวิชาภาษาศาสตร์โครงสร้าง (limitation of structural linguistics)

1.2 **จากภาษาศาสตร์โครงสร้างผันแปรสู่แนวคิดโครงสร้างนิยม**

1.2.1 กำเนิดโครงสร้างนิยม

1.2.2 แนวคิดโครงสร้างนิยม

1.2.3 การนำโครงสร้างนิยมไปหาความรู้ในแวดวงสังคมวิทยา มานุษยวิทยา และวรรณกรรม

2. **แนวคิดพื้นฐานของทฤษฎีสัญวิทยา**

2.1 **สัญญะ/สัญวิทยา** (sign/semiology)

2.1.1 นิยามของสัญญะ

2.1.2 คุณสมบัติของสัญญะ

2.1.3 องค์ประกอบของสัญญะ

2.1.4 สิ่งที่สัญญะศึกษา

2.2 **แนวทางการศึกษาสัญญะที่แตกต่างระหว่าง เฟอร์ดินานด์ เดอโซซูร์และ ชาร์ลส์ แซนเดอร์ เพียร์ซ**

2.2.1 แนวทางการศึกษาสัญญะของ Charles Sanders Pierce

2.2.2 แนวทางการศึกษาสัญญะของ Ferdinand De Saussure

2.3 **ความสัมพันธ์ของสัญญะ** (relation of signs)

2.3.1 ความสัมพันธ์แบบคู่ตรงกันข้าม (binary opposition relation)

2.3.2 ความสัมพันธ์แบบเอกลักษณ์และความแตกต่าง (identity/difference relation)

2.3.3 ความสัมพันธ์แบบเรียงลำดับ (order relation)

2.3.4 ความสัมพันธ์ระหว่างตัวบทกับบริบท (text-context relation)

2.4 **การศึกษาสัญญะเชิงโครงสร้างตามทัศนะของโซซูร์** (structural/synchronic study)

2.4.1 ลักษณะส่วนตัว/ส่วนรวมของสัญญะ

2.4.2 ข้อตกลงร่วมกันของรูปสัญญะ/ความหมายสัญญะ

2.5 **รหัส** (codes)

2.6 **วิธีการวิเคราะห์สัญญะแบบต่างๆ** (analysis of signs)

2.6.1 ความหมายตรง/ความหมายแฝง (denotative/connotative meaning)

2.6.2 วากยสัมพันธ์/กระบวนทัศน์ (syntagmatic/paradigmatic)

2.6.3 อุปมาอุปไมย/นามนัย (metaphor/metonymy)

2.7 **มายาคติ** (myth)

2.8 **ความแตกต่างระหว่างสัญวิทยาและภาษาศาสตร์** (identity of semiology)

2.9 **สัญวิทยาภายใต้แนวคิดเรื่องการสื่อความหมาย**

3. **งานศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้อง**

1. โครงสร้างนิยม: กำเนิด พัฒนาการ แนวคิด และวิธีการศึกษา

จุดเริ่มต้นของแนวคิดโครงสร้างนิยมนั้น เป็นที่รับรู้กันโดยทั่วไปว่ามาจากหนังสือรวมบทบรรยายการเรียนภาษาศาสตร์เล่มเล็กๆ ที่ชื่อว่า *"Cours De Linguistique Generale"* หรือในฉบับแปลภาษาอังกฤษใช้ชื่อ *"Course in General Linguistics"* ซึ่งพิมพ์ออกมาในปี ค.ศ. 1915 ของนักภาษาศาสตร์ชาวสวิสชื่อแฟร์ดินองด์ เดอโซซูร์ (26 November 1857 – 22 February 1913) ซึ่งทำให้โซซูร์ต้องรับตำแหน่งปฐมอาจารย์ของวิชาภาษาศาสตร์โครงสร้าง สัญวิทยาและแนวคิดโครงสร้างนิยม โซซูร์สอนวิชาภาษาสันสกฤตและหลักภาษาศาสตร์ทั่วไปที่มหาวิทยาลัยเจนีวา สวิซเซอร์แลนด์ ในช่วงปี ค.ศ. 1891-1911 ซึ่งเป็นการสอนภาษาศาสตร์ที่ยังคงเสนอแนวคิดในการศึกษาภาษาพูด และเป็นการศึกษาภาษาเพื่อตัวภาษาเองเท่านั้น ยังไม่ได้นำไปประยุกต์หรือเชื่อมสัมพันธ์กับศาสตร์อื่น [4]

1.1 จุดเริ่มต้น/พัฒนาการ: ภาษา, ภาษาศาสตร์ และภาษาศาสตร์โครงสร้าง
(the beginning/development: language, linguistic and structural linguistic)

อย่างที่กล่าวไว้ในตอนต้น จุดเริ่มต้นของแนวคิดโครงสร้างนิยมนั้นมาจากวิชาภาษาศาสตร์เชิงโครงสร้างของนักภาษาศาสตร์ชาวสวิส แฟร์ดินอง เดอ โซซูร์ อย่างไรก็ตามเพื่อความเข้าใจที่จะนำไปสู่การศึกษาหนังสือพิมพ์ด้วยแนวคิดนี้ จำเป็นยิ่งที่เราจะหวนกลับไปดูจุดกำเนิดที่เป็นศูนย์กลางของแนวคิด คือสิ่งที่เราคุ้นเคยกันดีอย่างไม่น่าเชื่อคือสิ่งที่เรียกว่า **"ภาษา"** (language) หลังจากนั้นจึงพัฒนาเข้าสู่การ

---

[4] พิณทิพย์ ทวยเจริญ, ภาพรวมของการศึกษาภาษาและภาษาศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กุมภาพันธ์ 2544), หน้า 11

ศาสตร์แห่งการศึกษาภาษาคือ **"ภาษาศาสตร์"** (linguistics) และพัฒนาสู่จุดกำเนิดอย่างเป็นทางการในโลกปรัชญาความรู้ที่เปลี่ยนแปลงระบบการคิดและญาณทัศวิทยาของมนุษย์ครั้งใหญ่และเป็นฐานความคิดวิชาปรัชญาในปัจจุบันด้วยแนวคิด **"ภาษาศาสตร์โครงสร้าง"** (structural linguistics)

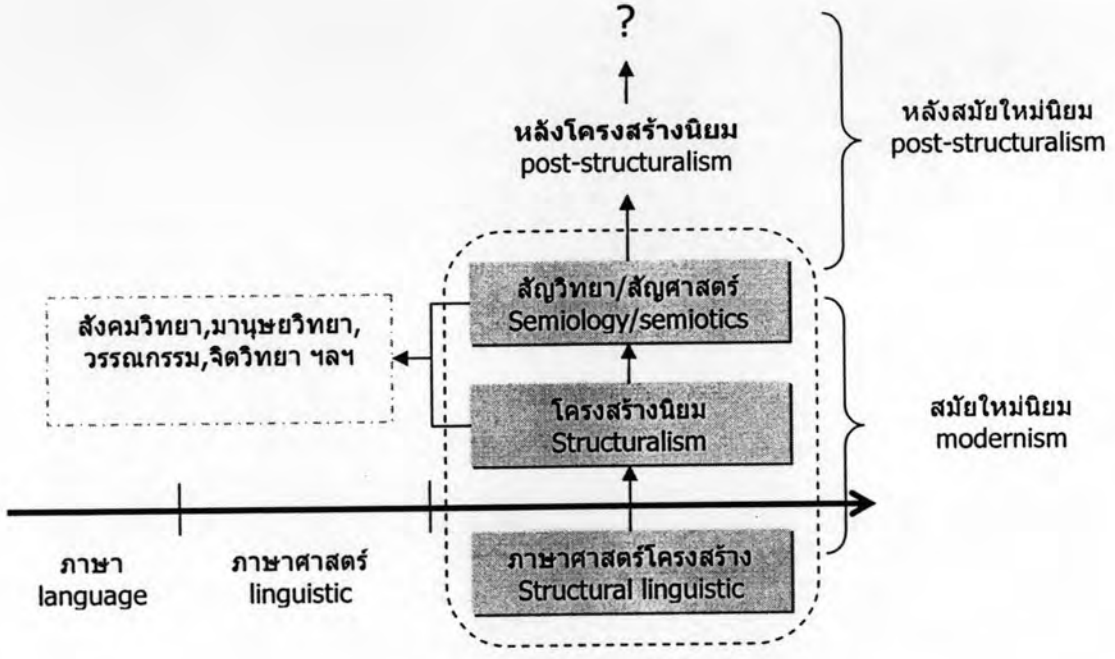

รูปที่ 2 พัฒนาการของแนวคิดโครงสร้างนิยม

* ในกล่องเหลี่ยมมุมมนเส้นประ----คือศูนย์กลางของแนวคิดโครงสร้างนิยมที่ใช้ในการศึกษา

1.1.1 **ภาษา** (language)

ภาษาเป็นสิ่งที่เราคุ้นเคยและรู้จักกับมันดี เราใช้มันทุกวัน ทุกขณะจิต ทั้งในยามหลับหรือตื่นตั้งแต่เกิดจนตายไป นิยามที่ไม่มีข้อโต้แย้งทางความคิดระหว่างนักภาษา นักสังคมศาสตร์ และนักมานุษยวิทยาของคำว่าภาษาน่าจะหมายถึง **'เครื่องมือ'** ที่ใช้ในการสื่อ/ความคิด/ความรู้สึก/แสดงความต้องการ/เหตุผล ฯลฯ อื่นๆ อีกมากมายนับไม่ถ้วน แม้กระทั่งการคิด เราก็ยังคิดเป็นภาษา และแสดงออกมาเป็นภาษา และในทุกกิจกรรมของมนุษย์เราใช้ภาษาทั้งสิ้น ดังข้อความต่อไปนี้ที่สรุปความสำคัญของภาษาต่อมนุษย์

"ถ้าเราไม่มีภาษาใช้ สังคมมนุษย์เราคงไม่เป็นดังที่เราเห็นอยู่นี้ เพราะเกือบทุกสิ่งทุกอย่างที่เราเรียนจากสังคมตั้งแต่เกิดจนตาย เราเรียนรู้ได้โดยอาศัยภาษาเป็นตัวกลางในการถ่ายทอดทั้งสิ้น

ไม่มีมนุษย์ปกติคนใดจะใช้ชีวิตประจำวันโดยไม่ใช้ภาษา เราอาจไม่ต้องการภาษามากเท่าอากาศ แต่ภาษาก็เป็นของคู่ชีวิตของมนุษย์ ภาษาแทรกซึมอยู่ในกิจกรรมแทบทุกชนิดของมนุษย์"[5]

ภาษาเป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์แตกต่างจากสัตว์ แม้เราจะเชื่อว่า สัตว์สามารถสื่อความหมายในระหว่างพวกมันเองได้ แต่ความแตกต่างระหว่างภาษามนุษย์และภาษาสัตว์อยู่ที่ว่า เสียงที่มีความหมายของภาษามนุษย์ต่างหากที่ทำเราสื่อความหมายที่ซับซ้อนได้มากกว่า และภาษาที่สัตว์ใช้สื่อความหมายนั้นไม่ใช่ในเชิงสัญลักษณ์ที่ใช้แทนความหมาย เสียงแต่ละเสียงที่ใช้มีความหมายในตัวเอง สัตว์จึงไม่ต้องเรียนภาษา ไม่ว่าเราจะเอาลูกสัตว์ชนิดใดมาเลี้ยงตั้งแต่แรกเกิดโดยที่มันไม่มีโอกาสได้ยินเสียงของพ่อแม่พวกพ้องเดียวกับมันเลย เมื่อมันโตขึ้นมามันจะส่งเสียงร้องแบบต่างๆ ได้ในทำนองเดียวกับพ่อแม่พวกพ้องของมัน[6]

เลสลี่ ไวท์ [7] นักมานุษยวิทยาชาวอเมริกัน (1900-) กล่าวว่า *"มนุษย์เป็นสัตว์ประเภทเดียวที่ใช้สัญลักษณ์และความแตกต่างระหว่างมนุษย์กับสัตว์ในด้านด้านนี้เราจะเห็นว่าเป็นความแตกต่างของประเภท (genre) มิใช่ความแตกต่างของระดับ (degree)"*

ในแง่**คุณสมบัติของภาษา** [8] นักภาษาศาสตร์เห็นพ้องต้องกันว่ามีดังนี้

1. ทุกภาษาประกอบขึ้นด้วยเสียงและความหมาย ซึ่งมีการใช้อยู่ในระบบ
2. ภาษามีพลังในการงอกงามอันมิรู้จบสิ้น
3. ภาษาเป็นเรื่องของการใช้สัญลักษณ์ร่วมกัน

1. ทุกภาษาประกอบขึ้นด้วยเสียงและความหมาย ซึ่งมีการใช้อยู่ในระบบ **"ระบบ"** ในที่นี้หมายถึง**ความมีระเบียบแบบแผนหรือกฎเกณฑ์** การที่มนุษย์สามารถเรียนรู้ใช้ภาษาได้ก็เพราะภาษามีระบบ กล่าวถึง "ระบบ" ตามคุณสมบัติของภาษาในข้อ 1 คือ
   1) "ระบบ" ในเสียงหมายความว่า **ในแต่ละภาษามีเสียงที่ใช้สื่อความหมายจำนวนจำกัด เราสามารถนับจำนวนเสียงที่ว่านี้ได้** ถ้าเรานำเอาเสียงที่ใช้สื่อความหมายได้ในภาษาต่างๆ มารวมกัน เราจะพบว่าเสียงที่มนุษย์สามรถเปล่งออกมาได้นั้นมีมากมายนับได้เป็นหลายร้อยเสียง แต่เสียงที่ใช้สื่อความหมายในแต่ละภาษามีอยู่เป็นจำนวนสิบเท่านั้นเอง แสดงว่าในแต่ละภาษา มนุษย์เลือกที่จะใช้เสียงเพียงจำนวนจำกัด และเสียงที่ถูก

---

[5] วิไลวรรณ ขนิษฐานันท์, ภาษาศาสตร์เบื้องต้น, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ 5 พฤศจิกายน 2533), หน้า 1-6

[6] เรื่องเดียวกัน, หน้า 3

[7] สุกัญญา หาญตระกูล, "ภาษา: สัญลักษณ์: วรรณคดี", โลกหนังสือ (ปีที่ 5 ฉบับที่ 5 กุมภาพันธ์ 2525),: 26

[8] วิไลวรรณ ขนิษฐานันท์, ภาษาศาสตร์เบื้องต้น, หน้า 1-6

เลือกใช้ในแต่ละภาษาก็ยังมีขอบเขตอีก เช่น เสียง "น" ในภาษาไทยเกิดได้ทั้งในตำแหน่งต้นและท้าย เช่น "นาย", "บ้าน" แต่ เสียง "ฟ" ในภาษาไทย ใช้เป็นเสียงต้นเท่านั้น เช่น "ฟัน", "ฟอก", "ฟอง" ในตำแหน่งท้ายคำถึงแม้จะมีให้เห็นในภาษาเขียน แต่เราไม่ได้ออกเป็นเสียงตัว "ฟ" เช่น "กอล์ฟ" เราออกเสียงคล้ายเป็นเสียง "บ" เป็น "ก๊อบ" เช่นเดียวกันสำหรับขอบเขตจำกัดในเรื่องเสียงควบกล้ำซึ่งจำกัดเฉพาะบางเสียงเท่านั้นที่ทำได้ การที่เสียงในแต่ละภาษามีขอบเขตของการเกิดเช่นนี้ เรียกว่า "ภาษามีระบบเสียง" คือมีกฎเกณฑ์ในการใช้เสียง

2) "ระบบ" ในความหมาย การที่เราสื่อความหมายออกมาให้ผู้อื่นเข้าใจได้ หรือจาก**การที่เราเข้าใจผู้อื่นได้ก็เพราะเราใช้ "ระบบการสื่อความหมาย" เดียวกัน** ระบบนี้คือการจัดเรียงคำพูด เช่น ในภาษาไทยเราจะเข้าใจประโยค "ผมชอบบ้านสีเขียวอ่อน" แต่จะไม่มีใครเข้าใจถ้าเราพูดว่า "ชอบผมเขียวบ้านอ่อนสี" นี่แสดงว่าในการสื่อความหมายแต่ละภาษาต้องมีระบบของการเรียงคำ และการที่เราจะใช้หรือเข้าใจภาษาใดก็ตาม เราต้องเรียนรู้ถึงระบบนั้นๆ การรับรู้ความหมายของคำเพียงอย่างเดียวไม่ช่วยให้เราใช้ภาษาได้

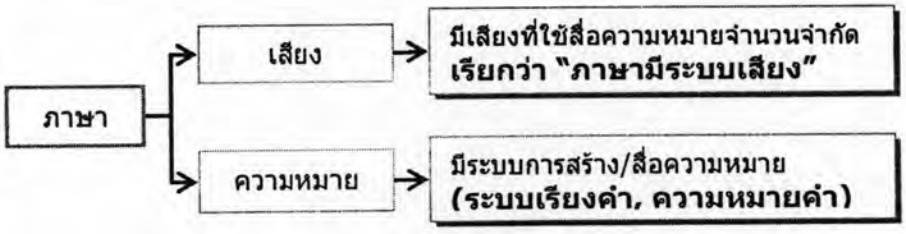

รูปที่ 3 ระบบของภาษาตามแนวคิดภาษาศาสตร์

2. ภาษามีพลังในการงอกงามอันมิรู้จบสิ้น แม้ภาษาจะมีขอบเขตจำกัด แต่ภายในขอบเขตจำกัดนี้มนุษย์ก็สามารถใช้ภาษาสื่อความคิดของตนเองได้อย่างไม่มีที่สิ้นสุด คำที่มีใช้อยู่ในแต่ละภาษาอาจมีจำนวนจำกัดหรือเราสามารถจับจำนวนได้ แต่ประโยคซึ่งเกิดจากเกิดจากการนำคำมาเรียงกันเพื่อสื่อความหมายนั้นมีจำนวนมากมายไม่สามารถนับได้ ไม่มีใครสามารถคำนวณได้ว่าในภาษาหนึ่งมีประโยคใช้ได้กี่ประโยค หากแต่จะพอประมาณ "ชนิดประโยค" ได้ เช่น "สวัสดี" "ไปไหนมา" "สบายดีหรือ" เหล่านี้แม้จะเป็นคำพูดในชีวิตประจำวันของเราที่ใช้พูดซ้ำๆ กันทุกวัน จากระบบขนบธรรมเนียมประเพณี แต่จะมีอีกส่วนหนึ่งซึ่งเป็นของเกิดขึ้นใหม่ เป็นประโยคที่เราแต่งขึ้นเอง เป็นประโยคที่ไม่มีเคยมีผู้ใดสอนเราหรือไม่เคยใช้ให้เราได้ยิน

3. ภาษาเป็นเรื่องของการใช้สัญลักษณ์ร่วมกัน นั่นหมายถึงว่าเป็นเรื่องของหมู่ชนไม่ใช่เรื่องเฉพาะของผู้ใดผู้หนึ่ง การที่จะใช้สัญลักษณ์ร่วมกันได้ก็หมายความว่าต้องมีการเห็นพ้องต้องกันในระหว่างหมู่ชนว่าจะใช้สัญลักษณ์อะไรแทนอะไร เช่นในภาษาไทยถ้าออกเสียงว่า

"หนังสือพิมพ์" ก็หมายถึงหนังสือข่าวรายวัน รายงานบอกเล่าเหตุการณ์บ้านเมือง ฯลฯ หรือการนำคำมาเรียงเข้ากันเป็นประโยค คำบางชนิดจะต้องมาก่อน บางชนิดมาทีหลัง เช่น "เขาวิ่งเร็ว" ก็ต้องมีการเรียงคำตามลำดับคือ "เขา" นำหน้าคำว่า "วิ่ง" ตามหลังด้วยคำว่า "เร็ว" เป็นต้น

จาก***คุณสมบัติ 3 ประการ***ของภาษา จะเห็นว่า**ภาษาก็เหมือนมนุษย์** กล่าวคือ มนุษย์ทุกชาติทุกเผ่าพันธุ์ย่อมมีความเหมือนกันในโครงสร้างกว้างๆ เช่นมีส่วนประกอบต่าง ของร่างกายเหมือนกัน มีการเกิด แก่ เจ็บ ตาย และสืบพันธ์ได้เหมือนกัน แต่แตกต่างกันในรายละเอียดปลีกย่อยเล็กน้อยเช่น ขนาดร่างกาย สีผิว สีตา สีผม ชีวิตความเป็นอยู่ ฯลฯ ภาษาก็เช่นเดียวกันคือมีโครงสร้างใหญ่เหมือนกัน (คือในข้อ 1 และ 2)

กล่าวคือ ภาษาประกอบด้วยเสียงและความหมาย มีพลังในการงอกงามอันมิรู้จบสิ้น และเป็นเรื่องของการใช้สัญลักษณ์ร่วมกันของหมู่ชน แต่แตกต่างกันในรายละเอียดหรือในส่วนย่อยของ "ระบบ" คือเลือกใช้สัญลักษณ์เสียงแทนความหมายต่างกัน ระบบการเรียงคำต่างกัน ฯลฯ และภาษามีการเปลี่ยนแปลงเจริญเติบโตและตายได้เช่นเดียวกับมนุษย์[9]

เราอาจสรุป **ลักษณะทั่วไปของภาษา** [10]ได้ดังนี้

1. ภาษาคือเสียง นักภาษาศาสตร์ถือว่าเสียงคือภาษาที่แท้จริง แม้จะมีตัวหนังสือ ตัวเขียนเกิดขึ้นมาทีหลัง แต่ก็เป็นไปในลักษณะที่ใช้แทนเสียงเท่านั้น
2. ภาษาคือระบบ การนำเสียงเหล่านั้นมาต่อกัน เราเรียกว่าระบบเสียง (sound system) และเช่นเดียวกันภาษาก็มีระบบไวยากรณ์ (grammatical system) คือการนำเอาเสียงมาต่อกันเป็นคำ ประโยค
3. ภาษามีความหมาย เนื่องจากภาษาสัมพันธ์กับทุกสิ่งทุกอย่างในชีวิตมนุษย์ เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม
4. ภาษาเป็นสิ่งที่กำหนดขึ้นใช้ ไม่มีความสัมพันธ์ระหว่างเสียงกับความหมาย เพราะภาษาเป็นเรื่องสมมติขึ้น
5. ภาษาเป็นเรื่องของความนิยมและตกลงใช้ร่วมกัน เพราะภาษาไม่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่ภาษานั้นแสดง จึงเป็นเรื่องที่เราคาดหมายเอาไม่ได้ว่าคำนั้นๆ หมายถึงอะไร ดังนั้นความหมายของภาษาจึงเป็นความตกลงนิยมและพร้อมใจที่จะใช้ความหมายร่วมกัน
6. ภาษาเป็นระบบของความแตกต่าง เวลาที่เราพูด มีความแตกต่างระหว่างเราและคนอื่นทั้งด้านเสียงพูดและการพูด ซึ่งเลียนแบบกันไม่ได้ ทำให้ภาษามีความแตกต่างกันทั้งในภาษาเดียวกันและต่างภาษากัน

---

[9] เรื่องเดียวกัน, หน้า 1-6

[10] ศรีวิไล ดอกจันทร์, ภาษากับการสอน (เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ธันวาคม 2528), หน้า 20-4

7. ภาษาเป็นความสร้างสรรค์ เราสามารถสร้างประโยคนับไม่สิ้นสุดได้ และคนฟังก็สามารถเข้าใจประโยคที่ต่างกันมากมายไม่รู้จบนี้ได้ เราสามารถเข้าใจประโยคที่ไม่เคยได้ยินมาก่อน เช่นเดียวกับที่นักกวี และนักเขียนสามารถสร้างสรรค์ประโยคใหม่ๆ ได้ไม่รู้จบ
8. ภาษามีเอกลักษณ์ เมื่อภาษาเป็นสิ่งที่กำหนดขึ้นใช้ร่วมกัน มีระบบ เป็นความประสานของความแตกต่าง แต่ละภาษาจึงมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวของภาษานั้นๆ แม้จะมีความเหมือนกันในบางส่วนของคนละภาษา แต่ก็ไม่เหมือนกันในทีเดียว
9. ภาษามีความคล้ายคลึงกัน นอกจากมีความแตกต่างแล้ว ภาษายังมีส่วนที่คล้ายคลึงกันด้วย เราพบว่าหลายๆ ภาษามีต้นกำเนิดมาจากภาษาเดียวกัน แม้แต่เรื่องเสียง คำ และไวยากรณ์ก็ตาม เช่นนี้จึงทำให้เราสามารถเรียนรู้ภาษาอื่นๆ ได้

สำหรับนิยามของภาษาที่ดูมีความสำคัญและมีอิทธิพลต่อความคิดและการศึกษาในช่วงก่อนศตวรรษที่ 19 คือ การมองว่าภาษาคือ **"ภาพจำลองความคิด, ความรู้สึก และโลกทรรศน์ของมนุษย์"** จนเมื่อเริ่มเข้าสู่ศตวรรษที่ 20 ได้ไม่นานความคิดเกี่ยวกับภาษาที่เป็นภาพจำลองความคิดของมนุษย์ก็ถูกท้าทายและโค่นล้มลงโดยแฟร์ดินึอง เดอ โซซูร์ในปีค.ศ. 1914 โดยโซซูร์เสนอความคิดว่า

> ***"ความคิดของคนเกิดจากภาษา แต่ภาษาสัมพันธ์กับโลกภายนอกอย่างสะเปะสะปะเลื่อนลอย ความคิดของคนจึงไม่ได้บ่งบอกความจริงของโลกแต่อย่างใด"***[11]

ซึ่งเป็นการปฏิเสธมุมมองการศึกษาที่แผ่อิทธิพลในยุคสมัยนั้นโดยสิ้นเชิงซึ่งได้แก่ **สำนักประจักษ์นิยม** (empiricism) ที่เชื่อว่า "ความเป็นจริง" เป็นสิ่งที่มีอยู่แล้ว (given/out there) และเพียงแต่รอให้คนเราไปค้นพบ เช่นกันที่สำนักประจักษ์นิยมจะมองความรู้ว่าเป็นเพียงความสามารถในการใช้ภาษาอธิบายความจริง/ธรรมชาติ และเชื่อว่าภาษาสามารถสะท้อนหรือให้ภาพของความจริง/ธรรมชาติได้อย่างหมดจดเหมือนกับภาพสะท้อนในกระจกเงา[12]

---

[11] ธีรยุทธ บุญมี, โลก Modern & Post Modern, หน้า 127

[12] ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. รัฐศาสตร์แนววิพากษ์. (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พิมพ์ครั้งที่ 2, 2544), หน้า 40

รูปที่ 4 เฟอร์ดินานด์ เดอ โซซูร์ (1857-1913) ปฐมปรมาจารย์ของการศึกษาภาษาศาสตร์ โครงสร้าง โครงสร้างนิยม และ สัญวิทยา ที่มา: www.wikedia.com

การมองโลกด้วยแง่มุมของมิติภาษาที่แตกต่างออกไปในยุคนั้น เป็นการกลับหัวกลับหางและเป็นก้าวแรกที่ในไปสู่วิชาภาษาศาสตร์โครงสร้างในเวลาต่อมา และเป็นการเปลี่ยนสิ่งที่ถูกศึกษาจากตัวมนุษย์มาเป็นภาษาซึ่งเป็นการศึกษาสังคมอีกทอดคล้ายคลึงกับเลวี-สโทรสที่กล่าวว่า [13] "เมื่อกล่าวถึงมนุษย์ก็เท่ากับกล่าวถึงภาษา และเมื่อกล่าวถึงภาษาก็เท่ากับกล่าวถึงสังคม"

คงเป็นการง่ายที่จะพูดว่า สิ่งแรกที่มนุษย์ต้องเรียนรู้คือการเรียนรู้ที่จะใช้ภาษา ซึ่งกลายเป็นสัญชาติญาณอย่างหนึ่งที่มีส่วนสำคัญในการอยู่รอด ดำรงชีพ และขยายเผ่าพันธุ์มาจนทุกวันนี้ เราเกิดมาก็มีภาษาอยู่แล้ว จนเราอาจหลงลืมไปว่าภาษาคือ "ธรรมชาติ" (natural) ซึ่งเป็นความเข้าใจที่ผิด**เพราะภาษาไม่ใช่ธรรมชาติแต่เป็น "วัฒนธรรม"** (culture) เช่นนี้แล้ว การศึกษาเพื่อทำความเข้าใจภาษาจึงเริ่มต้นมาตั้งแต่กาลอดีตด้วยวิชาที่เรียกว่า "ภาษาศาสตร์"

1.1.2 ภาษาศาสตร์ (linguistics)

การศึกษาภาษานั้นมีมาอย่างยาวนานแล้ว เช่นตำราไวยากรณ์ภาษาสันสกฤตของปาณินี ตั้งแต่ศตวรรษที่ 4 ก่อนคริสตกาล [14] ซึ่งถือกันว่าเป็นตำราภาษาศาสตร์เล่มแรกที่มีอยู่จนถึงปัจจุบันนี้ หรือบทที่ว่าด้วย "Categories" ในหนังสือของอริสโตเติล [15] เป็นต้น และประวัติศาสตร์ของการศึกษาก็พัฒนามาเรื่อยตามกาลเวลาเกือบสองพันปีในลักษณะของ ***"ภาษาศาสตร์เชิงประวัติศาสตร์"*** *(diachronic study)* ซึ่งเป็นการศึกษาประวัติศาสตร์ของภาษาและกลุ่มของภาษา และความเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างที่เกิดขึ้นในยุคต่างๆ และการศึกษา ***"ภาษาเชิงเปรียบเทียบ"*** *(comparatives study)* ซึ่งเน้นการศึกษาลักษณะความเหมือน/ต่างของภาษากุ่มต่างๆ ที่มา และการสืบสายพันธุ์ภาษา

---

[13] สุกัญญา หาญตระกูล, ภาษา: สัญลักษณ์: วรรณคดี, หน้า 26

[14] เรื่องเดียวกัน, หน้า 24

[15] เรื่องเดียวกัน, หน้า 3, และอธิบายเพิ่มเติมในภาคผนวกไว้ว่า

อริสโตเติล (384-322 ก่อนคริสตกาล) ก็ได้รับอิทธิพลมาจากพลาโต (427 ปีก่อนคริสตกาล) ผู้ที่ได้แบ่งคำในภาษาออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ คำนาม (noum) และ คำกริยา (verb) และในบทที่ว่าด้วย Categories ของอริสโตเติลนั้น อริสโตเติลแบ่งคำออกเป็นสองส่วนคือ substance และ accident และเพิ่มคำอีกประเภทว่า สันธาน (conjunction) ซึ่งการแบ่งดังกล่าวส่งผลอิทธิพลมาจนทุกวันนี้

จริงๆ แล้วภาษาศาสตร์คืออะไร? หากลองแยกคำๆ นี้ ออก ก็จะได้คำว่า "ภาษา" บวกกับคำว่า "ศาสตร์" ซึ่งรวมกันแล้วและถอดความหมายในระบบภาษาไทยก็จะแปลว่า **"วิชา, ศาสตร์ว่าด้วยการศึกษาภาษา"** ซึ่งก็พอจะให้ความเข้าใจในระดับหนึ่ง อย่างไรก็ตาม ความหมายในระบบ "ศาสตร์" ของตัวมันเองกลับน่าสนใจยิ่งกว่าคือ

"ภาษาศาสตร์" (linguistics) นั้นไม่ว่าชาติใดก็จะให้ความหมายว่าเป็น **"การศึกษาภาษาด้วยวิธีวิทยาศาสตร์"** [16] ซึ่งสะท้อนภาวการณ์ครอบครองศาสตร์ของการศึกษาภาษาด้วยศาสตร์ของวิทยาศาสตร์อีกทีหนึ่ง กล่าวคือเป็นการศึกษาภาษาด้วยระเบียบ วิธีการ ฐานคิด การทดลองคล้ายๆ กับการทดลองของนักฟิสิกส์ นักเคมี แต่ต่างกันที่ สิ่งที่นักภาษาศาสตร์สนใจศึกษานั้นคือ วัตถุที่เรียกว่า "ภาษา"

และ สิ่งที่นักภาษาศาสตร์สนใจในการวิเคราะห์ หรือ **หน่วยในการวิเคราะห์ภาษา** [17] นั้นมี 3 อย่าง คือ **"เสียง"**, **"ความหมาย"** และ **"โครงสร้าง"** กล่าวคือ นักภาษาศาสตร์สนใจ

- **เสียง** เพราะนักภาษาศาสตร์ถือว่าภาษาคือเสียง หน่วยพื้นฐานในการวิเคราะห์คือเสียง
- **ความหมาย** เพราะภาษาประกอบด้วยหน่วยเสียงที่ก่อให้เกิดความหมายเป็นหน่วยคำ และความสัมพันธ์ระหว่างเสียง และความหมายเป็นความสัมพันธ์ที่ถูกกำหนดขึ้นมา เป็นการสมมติและตกลงใช้ร่วมกัน
- **โครงสร้าง** เพราะภาษามีระบบความสัมพันธ์ของระบบเสียงและระบบไวยากรณ์ที่เป็นตัวกำหนดความสัมพันธ์อยู่ เป็นระบบการสร้างความหมายขึ้นมาให้สามารถเข้าใจได้

นอกจากวิธีการ หรือมุมมองการศึกษาภาษาอย่างเป็นวิทยาศาสตร์แล้ว **ภาษาศาสตร์** [18] ยังเป็นการพยายามศึกษาวิเคราะห์เชิงค้นคว้า พยายามที่จะตอบคำถามต่างๆ เกี่ยวกับภาษา เช่น ภาษาประกอบขึ้นด้วยอะไรบ้าง ส่วนประกอบของภาษามีความสัมพันธ์กันอย่างไร มนุษย์เรียนภาษาอย่างไร ภาษามีการเปลี่ยนแปลงอย่างไร เหตุใดภาษาจึงเปลี่ยน เหตุใดมนุษย์ในสังคมเดียวกันจึงใช้ภาษาต่างกัน คำถามเกี่ยวกับภาษานี้มีมากมายหลายชนิด เพราะภาษาเกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์ในเกือบทุกแง่มุม การเลือกถามคำถามต่างๆ จึงขึ้นอยู่กับว่าผู้ถามจะถามในแง่มุมใด หรือมองเข้าหาจุดไหน ด้วยเหตุนี้การศึกษาภาษาจึงมีแตกออกไปได้หลายแนวคิด หลายแขนง เช่นภาษาศาสตร์วรรณนา (descriptive linguistics) ที่มุ่งศึกษาบรรยายลักษณะของภาษาว่าใช้เสียงอะไรบ้าง การประกอบคำ การร้อยคำหรือการประกอบประโยคมี

---

[16] ศรีวิไล ดอกจันทร์ , ภาษากับการสอน. (เชียงใหม่: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ธันวาคม 2528), หน้า 1

[17] เรื่องเดียวกัน, หน้า 26

[18] วิไลวรรณ ขนิษฐานันท์, ภาษาศาสตร์เบื้องต้น. (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 5, 2533), หน้า 1-6

ลักษณะอย่างไร เป็นต้น หรือการศึกษาภาษาเชิงประวัติศาสตร์ (historical linguistics) ที่มุ่งศึกษาการเปลี่ยนแปลงของภาษาผ่านยุคสมัย ช่วงเวลาว่าปัจจัยที่ก่อเกิดความเปลี่ยนแปลงมีอะไรบ้าง

ภาษาศาสตร์[19] คือ การศึกษาเกี่ยวกับภาษามนุษย์ ผู้ที่ศึกษาในด้านนี้เรียกว่า นักภาษาศาสตร์ การศึกษาด้านภาษาศาสตร์สามารถแบ่งออกได้หลายมุมมอง ได้แก่

ภาษาศาสตร์เชิงประวัติศาสตร์ (Dichotomies and language) แบ่งได้เป็น

- **การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์เน้นเฉพาะยุคสมัย** (synchronic study) เป็นการศึกษาคุณสมบัติทางภาษาศาสตร์ (linguistic feature) ของภาษาในช่วงยุคสมัยต่างๆ
- **ภาษาศาสตร์เชิงประวัติศาสตร์เปรียบเทียบ** (diachronic study) เป็นการศึกษาประวัติศาสตร์ของภาษาและกลุ่มของภาษา และความเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างที่เกิดขึ้นในยุคต่างๆ

ภาษาศาสตร์เชิงทฤษฎีและเชิงประยุกต์

- **ภาษาศาสตร์เชิงทฤษฎี (หรือภาษาศาสตร์ทั่วไป)** จะเป็นการกำหนดอรรถาธิบายให้กับภาษาแต่ละภาษา และกำหนดทฤษฎีเกี่ยวกับมุมมองต่างๆ ของภาษาให้ครอบคลุม
- **ภาษาศาสตร์เชิงประยุกต์**จะเป็นการประยุกต์ใช้ทฤษฎีทางภาษาศาสตร์ต่างๆ กับงานด้านอื่นๆ

ภาษาศาสตร์แบบพึ่งพาบริบทและแบบไม่พึ่งพาบริบท (Contextual and Independent Linguistics)

- **ภาษาศาสตร์แบบพึ่งพาบริบท** เป็นการสร้างอรรถาธิบายเกี่ยวกับการใช้ภาษาโดยมนุษย์ เช่น หน้าที่เชิงสังคมในภาษา วิธีการใช้งานภาษา และวิธีการสร้างและรับรู้ภาษาของมนุษย์
- **ภาษาศาสตร์แบบไม่พึ่งพาบริบท** เป็นการศึกษาที่ตัวภาษาเอง โดยไม่พิจารณาปัจจัยภายนอกต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

จากมุมมองต่างๆ เหล่านี้นักภาษาศาสตร์[20] หรือนักภาษาศาสตร์เชิงทฤษฎี โดยทั่วไปมักจะศึกษาภาษาศาสตร์แบบไม่พึ่งพาบริบท ในเชิงทฤษฎี เฉพาะยุคสมัย (independent theoretical synchronic linguistics) ซึ่งเป็นที่รู้กันว่าเป็นแก่นของวิชาภาษาศาสตร์

---

[19] www.wikepedia.com

[20] นักภาษาศาสตร์และกลุ่มแนวคิด (School of thoughts) ที่สำคัญในยุคเริ่มต้น ได้แก่

- จาค็อบ กริมม์ (Jakob Grimm) ผู้ซึ่งเสนอหลักของการเลื่อนเสียงพยัญชนะ (Consonantal shift) ในการสะกด ซึ่งเป็นที่รู้จักกันในนาม กฎของกริมม์ (Grimm's Law) ในปี พ.ศ. 2365 (ค.ศ. 1822)
- คาร์ล เวอร์เนอร์ (Karl Verner) ผู้ซึ่งค้นพบกฎของเวอร์เนอร์ (Verner's Law)
- เอากุสต์ ชไลเชอร์ (August Schleicher) ผู้ซึ่งสร้าง ทฤษฎีชทัมบาว์ม (Stammbaumtheorie /ชทัม-บาว์ม-เท-โอ-รี/)

ผู้เชี่ยวชาญต่างๆ ได้ตั้งประเด็นคำถามและทำวิจัยทางด้านภาษาศาสตร์ไว้อย่างกว้างขวาง ซึ่งบางประเด็นก็ยังหาข้อสรุปไม่ได้ ดังที่ รัส ไรเมอร์ (Russ Rymer) นักภาษาศาสตร์ผู้มีชื่อเสียงได้กล่าวเอาไว้อย่างละเอียดว่า

"ภาษาศาสตร์เป็นทรัพย์สินที่มีการโต้เถียงกันอย่างเผ็ดร้อนที่สุดโดยหาจุดยุติไม่ได้ในวงการวิชาการ ภาษาศาสตร์เต็มไปด้วยหยาดโลหิตของนักกวี นักทฤษฎี นักปรัชญา นักภาษาโบราณ นักจิตวิทยา นักชีววิทยา และนักประสาทวิทยา ซึ่งสามารถหยุดหลั่งไหลได้ก็ด้วยนักไวยากรณ์"[21]

นพพร ประชากุล [22] เล่าถึงวิชาภาษาศาสตร์ (linguistics) ณ ช่วงเวลาขณะนั้น ว่ากว่าจะผ่านกระบวนการคลี่คลายทางสังคมวิชาการศึกษาภาษา กว่าจะก่อร่างสร้างตัวเป็นวิชาการอันเคร่งครัด ก็ต้องสลัดตนออกจากการศึกษาภาษาในแนวอื่นๆ ซึ่งดำเนินมาก่อนหน้าช้านานแล้ว **ภาษาศาสตร์ไม่ใช่ "การเรียนภาษา"** ดังเช่นที่เราเรียนภาษาไทยหรือภาษาอังกฤษในโรงเรียนหรือสถาบันภาษาอันมีเป้าหมายเพื่อให้เกิดทักษะฟัง พูด อ่าน เขียนในภาษานั้นๆ และภาษาศาสตร์ก็ยังคงเป็นคนละสิ่งกับ "ไวยากรณ์" หากแม้นว่าไวยากรณ์หมายถึงข้อกำหนดหรือกฎเกณฑ์การใช้ภาษาซึ่งมุ่งที่ "ความถูกต้อง" ตามมาตรฐานเป็นหลัก **ภาษาศาสตร์มิใช่แม้แต่ "นิรุกติศาสตร์" ซึ่งศึกษาความเป็นมาของถ้อยคำ** โดยเฉพาะในด้านที่สัมพันธ์กับวัฒนธรรมในอดีต**แต่ภาษาศาสตร์คือ การศึกษาเพื่อเข้าใจธรรมชาติอันถ่องแท้ของภาษา โดยพิจารณาคุณลักษณะ ระบบการทำงานและบทบาทหน้าที่ของภาษาในกิจกรรมของมนุษย์** เป้าหมายแห่งการเข้าใจภาษาในตัวของมันเองนี้ชักนำให้นักภาษาศาสตร์ศึกษาปรากฏการณ์ภาษาด้วยสปิริตแบบวิทยาศาสตร์ นั่นคือ สังเกตภาษาที่คนใช้กันจริง (ไม่เฉพาะแต่ภาษามาตรฐาน) วิเคราะห์แบบแผนที่แฝงอยู่อย่างเป็นระบบ ตั้งสมมุติฐานและตรวจสอบกับข้อมูลอย่างรอบด้านจนสามารถประมวล

- โยฮันเนส ชมิดท์ (Johannes Schmidt) ผู้ซึ่งพัฒนาแบบจำลองคลื่น (Wellentheorie /เฟ่วล-เลน-เท-โอ-รี/) ในปี พ.ศ. 2415
- แฟร์ดินองด์ เดอ โซซูร์ (Ferdinand de Saussure) เป็นผู้ก่อตั้งภาษาศาสตร์เชิงโครงสร้างสมัยใหม่ แบบจำลองฟอร์มอลของภาษาของโนม ช็อมสกี (Noam Chomsky) ซึ่งก็คือ ไวยากรณ์แปลงรูปเชิงขยาย ได้รับการพัฒนาภายใต้อิทธิพลของอาจารย์ของท่าน เซลลิก แฮร์ริส (Zellig Harris) ผู้ซึ่งได้รับอิทธิพลอย่างรุนแรงมาจาก เล็นเนิร์ด บลูมฟิลด์ (Leonard Bloomfield) ไวยากรณ์แปลงรูปเชิงขยายนี้ได้เข้ามามีบทบาทต่อวงการภาษาศาสตร์ตั้งแต่ทศวรรษที่ 1960

[21] www.wikipedia.com (Linguistics is arguably the most hotly contested property in the academic realm. It is soaked with the blood of poets, theologians, philosophers, philologists, psychologists, biologists, and neurologists, along with whatever blood can be got out of grammarians.)

[22] ปัจจุบันเป็นอาจารย์ประจำภาควิชาภาษาฝรั่งเศส คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, เป็นผู้เชี่ยวชาญทางด้านวรรณคดีฝรั่งเศส

ออกมาเป็นความรู้เชิงทฤษฎีที่ครอบคลุมคุณสมบัติร่วมของความเป็นภาษาดังที่เรียกว่า "**ภาษาศาสตร์ทั่วไป**" (general linguistics) ซึ่งเป็นแกนร่วมของการศึกษาภาษาเฉพาะทุกๆ ภาษาอีกทีหนึ่ง [23]

อย่างไรก็ตามแวดวงภาษาศาสตร์ก็ดูจะมาถึงจุดอิ่มตัวจนถึงทางตันในการศึกษาภาษาอย่างที่เป็นอยู่ ณ ช่วงเวลานั้น และค่อนข้างเป็นมิตรหรือไม่ต่อต้านทัศนคติที่มองว่าภาษาคือภาพสะท้อนความคิดความจริงของโลกอยู่ วิชาภาษาศาสตร์ทั่วไปของโซซูร์นั้นอุบัติขึ้นเมื่อการศึกษาวิวัฒนาการของภาษาต่างๆ ในเชิงเปรียบเทียบได้ดำเนินมาถึงจุดอิ่มตัว และถึงเวลาที่จะ**ค้นหากฎเกณฑ์ทั่วไป** หรือ**คุณลักษณะร่วมกันที่ปรากฏอยู่ในภาษาทั้งหลายในฐานะเครื่องมือสื่อความหมายของมนุษย์** ทั้งนี้เพื่อที่จะเข้าใจได้ว่าภาษาทำงานอย่างไร[24]

1.1.3 **ภาษาศาสตร์โครงสร้าง** (structural linguistics)

จุดเริ่มต้นของแนวคิดกระบวนทัศน์ใหม่ของทศวรรษที่ 20 เริ่มพัฒนามาจากความคิดทางด้านภาษาศาสตร์เชิงโครงสร้างของแฟร์ดินอง เดอ โซซูร์ในต้นศตวรรษที่ 20 ผ่านหนังสือเล่มเล็กๆ ของเขาที่มีชื่อว่า "Cours De LInguistique Generale" ในชื่อฝรั่งเศส และในฉบับภาษาอังกฤษ "Course in General Linguistic" [25] ซึ่งเป็นหนังสือที่เหล่าลูกศิษย์ของเขาได้จดคำบรรยายและเรียบเรียงขึ้นตีพิมพ์ครั้งแรกในปี ค.ศ. 1915 แต่อะไรที่เป็นแรงบันดาลใจให้เกิดวิชาภาษาศาสตร์โครงสร้างนี้ขึ้นมา ถ้าไม่ใช่ด้วยเหตุผลหนึ่งที่ว่าศาสตร์ความรู้ในขณะนั้น ไม่สามารถใช้อธิบายมนุษย์ในทศวรรษที่ 20 ได้อีกต่อไป

โซซูร์ถือกำเนิดในตระกูลนักวิทยาศาสตร์ของนครเจนีวา เมื่อเข้ามหาวิทยาลัย โซซูร์เริ่มต้นศึกษาฟิสิกส์และเคมีตามประเพณีของครอบครัว แต่ในไม่ใช้ก็หันเหความสนใจไปสู่ "ภาษา" ในช่วงเวลานั้นบรรยากาศของการศึกษาภาษาในทวีปยุโรปถูกครอบงำด้วยวิชานิรุกติศาสตร์ ซึ่งก็สอดคล้องกับกระแสความคลั่งไคล้ในประวัติศาสตร์และทฤษฎีวิวัฒนาการของดาร์วิน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สุดยอดของนิรุกติศาสตร์ในศตวรรษที่ 19 คือ การศึกษาเปรียบเทียบคำภาษาต่างๆ ในตระกูลอินโดยุโรเปียน (เช่น ละติน กรีก ฮิบรู เปอร์เซีย สันสกฤต) เพื่อที่จะแกะรอยขึ้นไปให้ถึงตัว "ภาษาอินโดยุโรเปียน" อันเป็นภาษาต้นตอตามสมมุติฐานที่ตั้งขึ้นมา และด้วยความเชื่อว่า หากสามารถจำลองภาษาต้นกำเนิดนี้ได้สำเร็จ ก็จะเป็นกุญแจ

---

[23] นพพร ประชากุล "แฟร์ดินอง เดอ โซซูร์ บิดาแห่งภาษาศาสตร์และโครงสร้างนิยม", สารคดี, (ปีที่ 15 ฉบับที่ 171 พฤษภาคม 2542), หน้า 133-4

[24] นพพร ประชากุล "คำนำเสนอสัญศาสตร์โครงสร้างกับการวิจักษณ์ภาพยนตร์" จาก ประชา สุวีรานนท์ "แล่เนื้อเถือหนัง เล่ม 2", (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน พ.ศ. 2542), หน้า 18

[25] ลูกศิษย์ทั้งสองคือ Charles Ball และ Albert Sechehaye ขณะที่ผู้แปลจากต้นฉบับภาษาฝรั่งเศสเป็นภาษาอังกฤษคือ Wade Baskin

ไขสู่ความเข้าใจระบบสังคม โลกทัศน์ และวัฒนธรรมของชนเผ่าอินโดยุโรเปียนโบราณซึ่งสาบสูญไปโดยไม่มีหลักฐานใดๆ เหลืออยู่ โซซูร์หลงมนต์เสน่ห์ของนิรุกติศาสตร์อินโดยุโรเปียนนี้ด้วยเช่นกัน[26]

แต่ดูเหมือนว่ามนต์เสน่ห์ของนิรุกติศาสตร์อินโดยูโรเปี้ยนนี้ จะเป็นจุดกำเนิดอันสำคัญต่อไปต่อการศึกษาภาษาศาสตร์แบบใหม่ของโซซูร์ต่อมาไม่นาน

ความสนใจในการศึกษาภาษาแบบใหม่ของเขานั้นนั้น มีสาเหตุที่ไม่น่าจะมีความสัมพันธ์มากนักกล่าวคือมาจากความสับสนคลุมเครือในการศึกษาภาษาศาสตร์ในช่วงยุคนั้นเอง โซซูร์ถึงกับกล่าวความอึดอัดคัดข้องใจต่อการศึกษาภาษาศาสตร์ที่เตลิดไปกับการกระแสวิวัฒนาการภาษาจนละเลยที่จะเข้าใจธรรมชาติของภาษาในตัวมันเอง โดยเขากล่าวในจดหมายถึงศิษย์ผู้หนึ่งว่า [27]

> *"ความเลื่อนเปื้อนของศัพท์เทคนิคที่ดาษดื่นอยู่ในวงการ ความจำเป็นที่จะต้องปฏิรูปศัพท์เหล่านั้น และความเร่งด่วนที่จะต้องสาธิตให้เห็นว่าภาษาโดยทั่วไป (langue en general) มีธรรมชาติเช่นไร เรื่องเหล่านี้คอยแต่จะบ่อนเซาะความสนุกสนานในนิรุกติศาสตร์ของฉันอยู่ร่ำไป ทั้งที่ตัวฉันเองก็ไม่ได้มีแก่ใจจะเล่นกับภาษาโดยทั่วไปเลยแม้แต่น้อย"*

เมื่อความอึดอัดใจนั้นจำเป็นต้องสะสาง เขาจึงได้ใช้เวลาอบรมบ่มเพาะความคิด พินิจพิเคราะห์ไตร่ตรองในสิ่งที่จะเสนอนานกว่าสิบปี แล้วจึงเปิดสอนวิชา "ภาษาศาสตร์โดยทั่วไป" ขึ้นเป็นครั้งแรกในปี ค.ศ. 1907 ต่อด้วยการสอนอีกอีกสองช่วงในปี ค.ศ. 1908-1909 และ 1910-1911 โดยมิได้เขียนลงเป็นตำราใดๆ ทั้งสิ้น อีกห้าปีต่อมาศิษย์เอกของโซซูร์สองคนจึงรวบรวมบันทึกคำบรรยายของนักศึกษา 8 คนในวิชาดังกล่าวมาเปรียบเทียบและเรียบเรียงและจัดพิมพ์ขึ้นเป็น "คำบรรยายวิชาภาษาศาสตร์ทั่วไป" เพื่ออุทิศให้แก่อาจารย์ซึ่งเสียชีวิตไปแล้ว[28]

โซซูร์เริ่มเสนอความคิดเรียบง่ายและจูงใจให้เข้าใจไขว้เขวได้ง่ายๆ ว่า

> *"**สัญญะของภาษาทำการเพื่อสะท้อนสู่ตัวไม่ใช่บ่งถึงสิ่งภายนอก** (The linguistic sign acts reflexively, not referentially) **คำในภาษาทำการไม่ใช่โดยชี้ออกไปที่โลกภายนอก แต่โดยกำหนดระบบทั้งระบบของความหมายและคุณค่าซึ่งแต่ละคำพูดมีบทบาทกำกับ"***

กล่าวอย่างตรงไปตรงมาได้ว่า คำภาษาของโซซูร์บ่งถึงมโนคติ แต่มโนคติก็คือภาษา หาใช่ตัวแทนของสิ่งใดภายนอกภาษาไม่ ทั้งนี้ก็เพราะว่า **"ไม่มีอะไรมีอยู่ก่อนภาษา"** (There is nothing prior to language) ไม่ว่าจะอ่านหรือจะเข้าใจตอนใดของภาษา แม้ที่เรียบง่ายสักปานใดก็ตาม ย่อมเห็นแต่ความ

---

[26] นพพร ประชากุล"แฟร์ดินอง เดอ โซซูร์ บิดาแห่งภาษาศาสตร์และโครงสร้างนิยม",สารคดี. หน้า 133-134

[27] เรื่องเดียวกัน, หน้า 135

[28] เรื่องเดียวกัน, หน้า 134

ต่าง (difference) มันมิใช่อะไรอื่นนอกจากการเห็นความแตกต่าง (differentiation) ที่ต่อเนื่องและซับซ้อนอย่างคำนวณมิได้ ซึ่งทั้งนี้จะยิ่งสมดุลและให้ความหมายมากยิ่งๆ ขึ้น และใช้ได้ในลักษณะซับซ้อนยิ่งขึ้น[29]

โซซูร์ซึ่งมีบทบาทร่วมกับนักภาษาเชิงประวัติศาสตร์ในศตวรรษที่ 19 เขาเกิดมีความคิดว่าการศึกษาภาษาเชิงปัจจุบันน่าจะใช้วิธีการที่เป็นวิทยาศาสตร์ได้ เขาได้รับอิทธิพลจาก **เอมิล เดอไคฮ์ม** ซึ่งเขียนหนังสือเรื่อง "Rules of the Sociological Method" ในหนังสือเล่มนี้ Durkheim มองสังคมวิทยาเป็นสังคมศาสตร์ ซึ่งนับได้ว่าเป็นความคิดใหม่ใหม่ในสมัยนั้น เขามองสังคมเป็น "วัตถุ" ซึ่งเทียบเท่ากับ "วัตถุ" ซึ่งนักวิทยาศาสตร์ในแขนงฟิสิกส์ศึกษาอยู่ และแนวความคิดนี้เองที่ทำให้โซซูร์มองเห็นทางใหม่ที่จะศึกษาภาษาแบบวิทยาศาสตร์[30]

เราอาจมองเห็นภาพรวมของการ "จำกัด" สาระการศึกษาภาษาศาสตร์ของโซซูร์ มีบางสิ่งที่โซซูร์เน้นและไม่เน้น เลือกเข้ามาและคัดออกไปดังต่อไปนี้

1) <u>การจำกัด "สาระ" ของวิชาภาษาศาสตร์โครงสร้าง (Limitation of Structural Linguistic)</u>

โซซูร์จำกัดสาระในการศึกษาภาษาศาสตร์ตามแนวโครงสร้างของเขาโดยเน้นความเข้าใจและการมุ่งให้ความสำคัญใน 4 ประเด็นต่อไปนี้[31]

1. <u>เน้นภาษาพูดมากกว่าภาษาเขียน</u> โซซูร์กล่าวว่าแม้สื่อทางภาษาจะมี 2 ลักษณะคือการพูดและการเขียน แต่ส่วนสำคัญของการศึกษานั้นควรเป็นภาษาพูด เพราะตระหนักในความใกล้เคียงกับความเป็นจริงมากที่สุด เพราะเกิดขึ้นในระยะเวลาสั้นๆ ไม่ผ่านกระบวนการคิดมากกว่าภาษาเขียน
2. <u>เน้นตัวภาษามากกว่าลักษณะการเปล่งเสียงพูด</u> "ภาษาพูด" ซึ่งเป็น "สาระ" ของภาษาศาสตร์ที่โซซูร์สนใจศึกษานั้น ยังมีความหมายกว้างออกไปคือ ในการพูดครั้งๆ หนึ่งนั้น ภาษาพูดจะประกอบไปด้วย **"ระบบในภาษา"** (la langue) และ **"ลักษณะการเปล่งเสียงของภาษา"** (la parole) ซึ่งเกิดขึ้นคู่กันเสมอ
3. <u>เน้นการบรรยาย "สภาวะของภาษา" มากกว่าการพิจารณา "วิวัฒนาการของภาษา"</u> โซซูร์เน้นความสำคัญดังกล่าวด้วยเหตุผลที่ว่า ลักษณะของภาษาที่เกิดขึ้นต่อเนื่องกันตามเวลาที่ผ่านไปนั้นไม่ได้สัมพันธ์กับผู้พูด แต่ผู้พูดจำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับสภาวะของภาษาที่เกิดขึ้นในขณะพูด นักภาษาศาสตร์ที่ต้องการเข้าใจสภาวะของภาษาหรือข้อเท็จจริงเกี่ยวกับภาษาที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาดังกล่าวจำเป็นต้องเข้าใจความคิดของผู้พูดในขณะนั้น

---

[29] กีรติ บุญเจือ, <u>คเวสินีบันทึก.</u> ออนไลน์:เว็บไซต์สยามรัฐ, อาทิตย์ 13 มิถุนายน 2547

[30] วิไลวรรณ ขนิษฐานันท์, <u>ภาษาศาสตร์เบื้องต้น</u>, หน้า 159

[31] พิณทิพย์ ทวยเจริญ, <u>ภาพรวมของการศึกษาภาษาและภาษาศาสตร์</u>, หน้า 10-16

ซึ่งจะกระทำได้โดยไม่คำนึงถึงอดีต นั่นคือไม่ต้องคำนึงว่าภาษาที่เกิดขึ้นก่อนหน้านี้จะมีลักษณะอย่างไร (ตัวอย่างที่อธิบายความนี้ได้ดีที่สุดคือการเล่นหมากรุก [32]

"ในตอนเริ่มต้น สภาวะของกระดานหมากรุกก็เหมือนสภาวะของภาษา ค่าลำดับของตัวหมากแต่ละตัวขึ้นอยู่กับตำแหน่งของตัวหมากนั้นบนกระดาน เช่นเดียวกันกับหน่วยคำในภาษาที่มี 'ค่าความหมาย' ของมันจากตำแหน่งที่มันอยู่เปรียบเทียบกับตำแหน่งอื่นๆ

ในขั้นที่สอง เมื่อเราเดินตัวหมาก ระบบยังคงดำรงอยู่อย่างนั้น แต่มันเปลี่ยนแปลงและขึ้นอยู่กับตำแหน่งของตัวหมากที่เดินเปรียบเทียบหมากตัวอื่นๆ และค่าลำดับของตัวหมากตัวนั้นยังคงเดิมอยู่เสมอเปลี่ยนแปลงไม่ได้ ชุดของกฎการเล่นหมากรุกที่มีอยู่ก่อนการเล่นกับหลังการเล่นยังคงเหมือนเดิม กฎเหล่านี้ก็เช่นเดียวกันกับกฎที่มีอยู่ในภาษา เป็นกฎคงที่ของสัญวิทยา

ในตอนท้าย เมื่อผ่านจุดเริ่มต้นสมดุลของการเล่นมาแล้ว หรือหากพูดในทางภาษาศาสตร์ จากสภาวะหนึ่งสู่สภาวะหนึ่ง เมื่อหมากรุกแต่ละตัวถูกเอาออกไปจากกระดาน แต่นั่นก็ไม่ได้หมายความว่าจะเกิดสภาพกระจุยกระจาย ณ จุดนี้เราจะพบกับปรากฏการณ์เชิงวิวัฒนาการซึ่งสร้างความประหลาดใจให้กับเราดังข้อเท็จจริงนี้

a. *ในแต่ละครั้งที่ตัวหมากรุกเดิน เช่นเดียวกับภาษา ความเปลี่ยนแปลงจะเกิดขึ้นเฉพาะกับส่วนอื่นๆ ที่ไม่เกี่ยวข้อง*
b. *ทั้งๆ ที่เป็นเช่นนั้น การเดินหมากตัวหนึ่งก็ส่งผลกระทบต่อระบบทั้งหมด มันเป็นไปไม่ได้เลยที่ผู้เล่นจะคาดการณ์ได้ว่าจะเกิดผลกระทบอะไรในอนาคต ส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงของค่า/ตำแหน่งของหมากที่ควรจะเป็น ไม่ได้ก็เสียได้ เริ่มเพลี่ยงพล้ำ หรือยังคงมีลุ้นอยู่ก็ตาม แต่ที่แน่ๆ การเดินที่ดีเพียงหนึ่งครั้งสามารถเปลี่ยนเกมทั้งหมด และส่งผลต่อตัวหมากที่เราไม่คิดว่ามันจะเกี่ยวข้องด้วยก็ได้ เห็นได้ชัดว่าเป็นเช่นเดียวกันกับภาษา*
c. *ในหมากรุก การเดินหมากแต่ละครั้งมีความสัมบูรณ์อย่างเต็มที่ปราศจากการเดินหมากก่อนหน้านั้น และภาวะสมดุลที่จะเกิดตามมาหลังจากการเดินหมากภาวการณ์เปลี่ยนแปลงไม่กระทบต่อหน้าและหลัง เฉพาะช่วงเวลาขณะนั้นเท่านั้น"*[33])

4. <u>เน้นพิจารณา "ความสัมพันธ์"</u> เนื่องจากโซซูร์เน้นการศึกษา "สภาวะของภาษา" ที่เกิดขึ้นในภาษาพูด การบรรยายภาษาในลักษณะหนึ่งจะบรรยายออกมาด้วยลักษณะ "ความสัมพันธ์" (relation) ซึ่งมี 2 ชนิดคือ ความสัมพันธ์เชิงโครงสร้าง (syntagmatic relation) และความสัมพันธ์เชิงร่วมกลุ่ม (associate relation)

---

[32] เรื่องเดียวกัน, หน้า 17

[33] Ferdinand de Saussure, <u>Course in General,</u> Linguistics Edited by Charles Bally & Albert Secheaye, 1959, p.88-89

1 23193062

อนึ่ง หากสรุปมูลฐานแนวคิดเบื้องต้น เราอาจเห็นจุดร่วมที่สำคัญของการเล่นหมากรุกบนโต๊ะกระดาน เช่นเดียวกับการใช้ภาษาพูดคุยกับเพื่อนที่เราเล่นหมากรุกด้วยว่าทั้ง 2 กิจกรรมนี้ ต่างก็ถูกควบคุมด้วยกฎเกณฑ์บางอย่างหรือมีระบบที่ควบคุมมันอยู่และในภาษาใดๆ ก็ตาม ก็น่าจะมี "กฎทั่วไป" ทั้งของแต่ละภาษานั้นๆ เอง และของทุกๆ ภาษาร่วมกันที่คอยควบคุมระบบการสร้าง/สื่อความหมายได้ ซึ่งเป็นจุดเริ่มที่ดีของแนวคิดภาษาศาสตร์ทั่วไปต่อมาของโซซูร์

จากความพยายามที่จะค้นหาคุณสมบัติ **"ความเป็นภาษา"** ซึ่งไม่จำกัดอยู่เฉพาะกับลักษณะเฉพาะของภาษาใดภาษาหนึ่งนี้ โซซูร์ได้พบว่าภาษาทุกๆ ภาษาในโลก ไม่ว่าจะเป็นภาษาอังกฤษ ฝรั่งเศส จีน ไทย หรือภาษาฮอตเทนต็อต ล้วนประกอบด้วยหน่วยสื่อความหมาย (คำ) จำนวนหนึ่งที่สัมพันธ์กันเป็นระบบอย่างเหนียวแน่น โดยที่ค่าสื่อความหมายของแต่ละหน่วยเกิดจากความสัมพันธ์ของมันกับหน่วยอื่นๆ ในภาษาเดียวกัน อาทิ ในภาษาไทย ค่าสื่อความหมายของคำว่า "พี่" จำกัดโดยความสัมพันธ์ในเชิงอาวุโสกับคำว่า "น้อง" ส่วนในภาษาอังกฤษ คำว่า "brother" มีค่าสื่อความหมายโดยสัมพันธ์กับคำว่า "sister" ด้วยอาศัยความแตกต่างทางเพศเป็นเกณฑ์[34]

และลักษณะของระบบที่ทำงานโดยอิงกับความสัมพันธ์และความแตกต่างระหว่างหน่วยภายในเช่นนี้แหละที่เรียกว่า "โครงสร้าง" (structure) และความตระหนักเกี่ยวกับโครงสร้างทั่วไปของภาษาก็ส่งผลสะเทือนอันมหาศาลต่อความเข้าใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับโลกของความเป็นจริง กล่าวคือ แม้<u>เราจะใช้ถ้อยคำในการพูดถึง "โลกแห่งความเป็นจริง" ก็ตาม แต่ถ้อยคำในระบบสื่อความหมายที่เราใช้ก็ไม่ได้เป็นภาพสะท้อน หรือเป็นตัวแทนอันโปร่งใสของความเป็นจริงนอกภาษาแต่อย่างใด ทั้งนี้เนื่องจากความหมายของถ้อยคำล้วนแต่นิยามโดยอาศัยความเกี่ยวโยงกันเองภายในระบบเท่านั้น</u>[35]

การอ่านแนวคิดของโซซูร์ข้างต้นอาจสร้างความสับสนต่อผู้ที่เริ่มศึกษาได้ว่า "อะไรคือสิ่งที่โซซูร์ศึกษากันแน่?" หากพูดในมุมมองของ "นักโครงสร้างนิยม" ก็ต้องพูดว่า **"อะไรคือโครงสร้างของภาษาศาสตร์โครงสร้าง?"** (What is the structure of structural linguistics?) ในบทที่ว่าด้วย *"The Founding Fathers Revised"* มีเนื้อหาที่กล่าวถึง ***"ถังขยะของโซซูร์"*** *(Saussure's rubbish bin)* ซึ่งกล่าวถึงสิ่งที่โซซูร์ "เลือกศึกษา" และ "เลือกไม่ศึกษา" โดยแบ่งออกได้อย่างเป็นระบบลักษณะคู่ (pairs of categories) ดังนี้[36]

---

[34] นพพร ประชากุล คำนำเสนอ "สัญศาสตร์โครงสร้างกับการวิจักษณ์ภาพยนตร์", <u>แล่เนื้อ เถือหนัง เล่ม 2</u>, หน้า 18-19

[35] เรื่องเดียวกัน, หน้า 19

[36] Robert Hodge and Gunter Kress, <u>Social Semiotics</u> , Polity Press,p 15-17

โซซูร์เริ่มด้วยการกล่าวถึงสัญญะ (signs) ซึ่งเป็นสิ่งที่นักภาษาศาสตร์ให้ความสนใจในระบบภาษา โซซูร์กล่าวว่าสัญญะนั้นมีมากมายหลากหลาย ทุกอย่างคือสัญญะหากว่ามันมีความหมาย อย่างไรก็ตาม สิ่งที่นักภาษาศาสตร์สนใจจริงนั้นคือ "ระบบสัญญะ" (semantics system) ไม่ใช่ "ปรากฏการณ์เหนือสัญญะ" (extrasemantics phenomena) อย่างระบบวัฒนธรรม สังคม การเมือง ซึ่งเป็นเรื่องที่ดูจะไกลออกไป และแม้สัญญะจะมีหลากหลายรูปแบบแต่นักภาษาศาสตร์ก็เลือกที่จะสนใจเฉพาะภาษา (langage) เท่านั้น ไม่ใช่ระบบสัญญะอื่นๆ (other systems) โซซูร์เริ่มแบ่งภาษา โดยเฉพาะ .ภาษาพูด" (langage) ซึ่งเป็นภาษาที่นักภาษาศาสตร์สนใจ ไม่ใช่ภาษาเขียนดังที่กล่าวไปแล้ว โซซูร์แบ่งภาษาพูดออกเป็นสองส่วนคือ

1) **ภาษา** (la langue): ระบบนามธรรมของกฎเกณฑ์ที่ควบคุมการพูด (คล้ายกับไวยากรณ์)
2) **วาทะ** (la parole): การพูดของมนุษย์ หรือ "คำ" พูดออกมา (คล้ายกับลีลา)

โซซูร์ปฏิเสธที่จะศึกษา parole **เพราะเป็นสิ่งที่ไม่แน่นอน เพราะวาทะ/ลีลาการพูดนั้นขึ้นอยู่กับแต่ละบุคคล แตกต่างกันไป ขณะที่** langue **นั้นเป็นกฎเกณฑ์ที่ควบคุมการพูดอันหลากหลายรูปแบบ/สไตล์ของแต่ละคนภายใต้ระบบ/กฎเกณฑ์หนึ่งๆ การศึกษากฎเกณฑ์นี้จึงเป็นสิ่งที่สามารถศึกษาได้อย่างแน่นอน** จากนั้นโซซูร์ก็แบ่งการศึกษาภาษา langue ออกเป็นสองอย่างคือ

1) synchrony ซึ่งเป็นการศึกษาภาวะหนึ่งของภาษา (the study of stages of language—the system as it exist at any one time, for a particular language community)
2) diachrony ซึ่งเป็นการศึกษาภาวการณ์เปลี่ยนแปลงของภาษา

ชีวิตส่วนใหญ่ของโซซูร์นั้นศึกษาภาวการณ์เปลี่ยนแปลงของภาษาและก็ต้องพบกับความพ่ายแพ้ที่ไม่สามารถศึกษาภาษาอย่างเป็นระบบได้ เช่นนี้แล้วเขาจึงหันมาสนใจภาวะหนึ่งของภาษาแทน และอธิบายปรากฏการณ์ของสภาวะภาษาออกเป็น 2 แกนดังนี้

1) **ระนาบของการรวมกัน** (the plane of combination) ภายหลังในปี 1953 Hjemslev ก็เรียกว่าเป็น วากยสัมพันธ์ (syntagmatic)
2) **ระนาบของการคัดเลือก** (the plane of selection) - - associate plane **หรือ กระบวนทัศน์** (paradigmatic)

โซซูร์มองว่า ภาวะหนึ่งของภาษาศาสตร์ (synchronic linguistics) **มีความเกี่ยวข้องกับสัญญะ** (signs) **ซึ่งมี** "ค่า/ความหมาย" (value) **โดยเป็นส่วนหนึ่งของระบบหรือโครงสร้าง ไม่ว่าจะเป็น**

ความสัมพันธ์เชิงวากยสัมพันธ์/ความสัมพันธ์เชิงกระบวนทัศน์" และกระบวนการสร้างความหมาย (signification) ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่อ้างอิงได้นอกภาษา

ในระบบค่า/ความหมายของสัญญะ โซซูร์ได้แบ่งสัญญะออกเป็น 2 ลักษณะคือ

1) **รูปสัญญะ** (signifier) ซึ่งเป็นตัวนำพาความหมาย
2) **ความหมายสัญญะ** (signified) แนวคิดเกี่ยวกับความหมาย

สิ่งที่โซซูร์สนใจนั้นคือรูปสัญญะ ซึ่งก็มี 2 รูปเช่นกันคือ คือ

1) **รูปสัญญะที่สร้างจากวัตถุจริง** (materials entity) เช่น เส้นสายปากกา (ตัวเขียน) หรือ รูปเสียง (physical sound)
2) **รูปสัญญะที่สร้างจากภาพจำลอง** (mental event) หรือจากสภาวะจิตใจ เช่น ภาพความคิดในใจ (mental image)

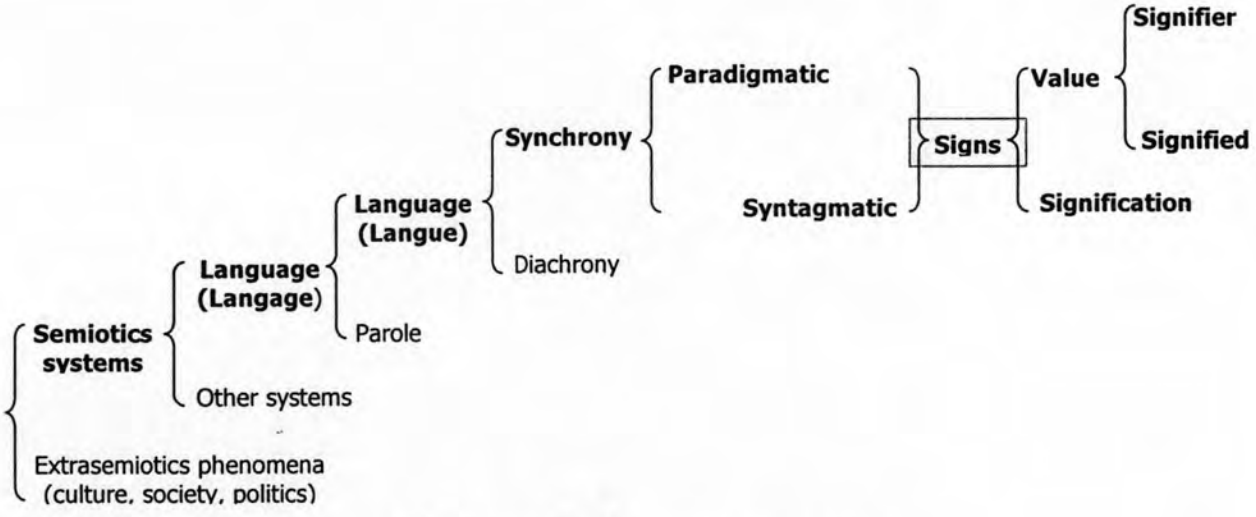

รูปที่ 5 ถังขยะของโซซูร์ (Saussure's rubbish bin)

จากแผนภูมิข้างต้น คงกล่าวได้ว่าสิ่งที่โซซูร์ค้นพบข้างต้นนั้นเป็นรูปจำลองทางความคิดในการศึกษาภาษาศาสตร์เชิงโครงสร้างของเขา ซึ่งนำไปสู่การมองภาษาอย่างเป็น "ระบบ" (system) ซึ่งพัฒนาไปสู่ "โครงสร้าง" (structure) บางอย่างของภาษา หรือของชุดวัตถุอื่นๆ ทางสังคมมานุษยวิทยา ความเข้าใจต่อคำว่าระบบนี้ ควรอธิบายเพื่อความเข้าใจเสียก่อนว่าโซซูร์หมายถึงอะไร

"ระบบ" (syetem) พอจะอธิบายเป็นสังเขปได้ว่า หมายถึง **ผลรวมของตัวประกอบจำนวนหนึ่งซึ่งมีความสัมพันธ์ที่ขึ้นอยู่กันและกัน** (un ensemble d'elemente interdependente) **ลักษณะที่ตัวประกอบนี้มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอยู่เรียกว่าเป็น โครงสร้าง** เป็นที่น่าสังเกตว่า โซซูร์ผู้ได้ชื่อว่าเป็นบิดาทางใจ (pere apirituel) ของสำนักโครงสร้างนิยม (structuralism) ก็ไม่เคยใช้คำว่า โครงสร้าง

(structure) เพียงแต่ใช้คำว่า ระบบ (system) กลุ่มนักภาษาศาสตร์และโดยเฉพาะนักสัทศาสตร์ของสำนักกรุงปราก (Cercle de Prague หรือ Ecole de Prague) เป็นผู้นำเอาคำว่าโครงสร้างมาใช้ในความหมายของความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยประกอบของระบบเสียงในภาษา คำว่าโครงสร้าง (structure) จึงมักใช้ในความหมายในเวลาต่อมาว่าเป็นโครงสร้างของระบบ (structure of system) และในการพิจารณาหาค่า (value) ของแต่ละตัวประกอบย่อมจะต้องพิจารณาตัวประกอบนั้นในโครงสร้าง หรือพูดอีกอย่างหนึ่งได้ว่าจะต้องพิจารณาตัวประกอบนั้นในความสัมพันธ์ที่มีกับตัวประกอบอื่นในระบบเดียวกัน ตัวอย่างเช่น หน่วยเสียง /พ/ /ป/ ในภาษาฝรั่งเศสจะมีค่าเดียว เพราะไม่ว่าเราจะออกเสียงว่า /พาพา/ /ปาปา/ ในภาษาฝรั่งเศสก็มีความหมายเดียวกันคือ พ่อ ในขณะที่ภาษาไทยจะมีสองค่าเพราะหน่วยเสียงใดหน่วยเสียงหนึ่งจะทำให้ความหมายเปลี่ยนไปภายใต้สิ่งแวดล้อมเดียวกัน คือ พา, ปา [37]

2) <u>"สาระ" ของวิชาภาษาศาสตร์โครงสร้าง (limitation of structural linguistic)</u>

เลวี่-สโทรสเองได้เขียนไว้ในหลายๆ โอกาสว่า เขาเองเป็นหนี้บุญคุณวิชาภาษาศาสตร์โครงสร้างของโซซูร์อย่างเหลือล้น แม้ผู้ที่มีอิทธิพลต่อความคิดของเลวี่-สโทรสอย่างมากคือ Roman Jakobson และ N.Troubetzkoy ก็ตาม [38] โดยในหนังสือคำบรรยายกว่า 200 หน้าของวิชาภาษาศาสตร์ทั่วไปนั้น <u>นพพร ประชากุล</u>สรุปบรรยายความคิดอย่างสั้นและเข้าใจได้ง่ายดังต่อไปนี้ *(จากนี้ หากไม่อ้างถึงใครระหว่างทางเป็นบทที่คัดลอกมาจากนพพร ประชากุล)*

โซซูร์เริ่มต้นด้วยข้อสังเกตว่า**ปรากฏการณ์ทางภาษา** (phenomene linguistique) เป็นเรื่องสลับซับซ้อนเพราะมี<u>ปรากฏการณ์ย่อยเข้ามาปนเปกันในหลายระนาบ</u> ไม่ว่าจะเป็นสารที่ต้องการสื่อ สำเนียงที่พูด รหัสที่ใช้ในการสื่อสารความเป็นมาของถ้อยคำ ดังนั้น ภาษาศาสตร์จึงต้องกำหนดให้ได้ตั้งแต่ต้นว่าควรจะศึกษาอะไร

> *"เมื่อมีคนกล่าวคำภาษาฝรั่งเศสว่า nu (เปลือย) ผู้ที่สังเกตแต่เพียงผิวเผินก็มักจะบอกว่านี่เป็นวัตถุทางภาษาที่เป็นรูปธรรม แต่ถ้าพิจารณาให้ลึกซึ้งจะพบสิ่งที่แตกต่างกันซ้อนกันอยู่ถึง 3-4 อย่างในปรากฏการณ์นั้น แล้วแต่ว่าจะมองอย่างไร เช่น สามารถพิจารณาว่าเป็นเสียงเสียงหนึ่งหรือเป็นการสื่อความนึกคิดอย่างหนึ่ง หรือเป็นคำที่กลายมาจาก nudum ในภาษาละติน ฯลฯ อาจกล่าวได้ว่า วัตถุที่เราศึกษามิได้เป็นตัวกำหนดมุมมอง แต่เป็นมุมมองที่มากำหนดวัตถุแห่งการศึกษา"*

---

[37] สุกัญญา หาญตระกูล, "ภาษา: สัญลักษณ์: วรรณคดี", "ภาษามนุษย์กับสัญลักษณ์" <u>วารสารแนวเทียน</u> (ฉบับรวมบทความทางวิชาการ สมาคมนักเรียนไทยฝรั่งเศส 2522), :26

[38] ปริตตา เฉลิมเผ่า กออันนตกูล, "เค้าโครงความคิดเรื่องโครงสร้างในการศึกษานิทานปรัมปราของโคลด เลวี่-สเตราส์", <u>วารสารธรรมศาสตร์</u> (กรุงเทพมหานคร, ปีที่ 17 เล่ม 1 มิถุนายน 2533), :45-79

เมื่อเป็นเช่นนี้ โซซูร์จึงแยกปรากฏการณ์ทางภาษาออกเป็นสองด้านด้วยมุมมองที่แตกต่างกัน นั่นคือ ด้านของวาทะ และด้านของภาษา **วาทะ** (parole) หมายถึง ข้อความที่มีปัจเจกบุคคลพูดหรือเขียนขึ้นจริงๆ เพื่อสื่อสารในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง ซึ่งจะเห็นได้ว่าในแต่ละวันย่อมมีวาทะเกิดขึ้นมากมายนับไม่ถ้วน (เช่น คำสนทนาของผู้คน ข้อเขียนในสื่อสิ่งพิมพ์ ฯลฯ) และแต่ละครั้งก็ย่อมมีลักษณะรูปธรรมเฉพาะตัวแตกต่างกันไป **ส่วนภาษา** (langue) หมายถึง รหัสหรือกติกาที่ใช้เป็นเครื่องมือในการสื่อสาร (เช่น คำศัพท์ และโครงสร้างประโยค) ซึ่งเป็นความรู้นามธรรมที่เข้าใจร่วมกันในหมู่ประชาคมภาษาเดียวกัน **ภาษาจึงเป็นสิ่งที่ศึกษาในเชิงวิทยาศาสตร์ได้ เพราะมีแบบแผนเป็นระบบอันคงที่แฝงอยู่ ขณะที่วาทะนั้นสัมพันธ์กับปัจจัยอันหลากหลายที่เปลี่ยนไปทุกครั้ง จึงยังศึกษาอย่างเป็นระบบไม่ได้ แต่ก็มีฐานะเป็นข้อมูลหรือวัตถุดิบเพื่อให้เจาะเข้าไปถึงตัวภาษาอีกทีหนึ่ง** โซซูร์กล่าวสรุปความแตกต่างระหว่างภาษากับวาทะว่า

> ***"ภาษาเปรียบได้กับตัวโน้ตของเพลงซิมโฟนีซึ่งมีตัวตนเป็นเอกเทศจากวิธีที่นำไปบรรเลงในแต่ละครั้ง"***

เมื่อกำหนดวัตถุที่จะศึกษาได้แล้วว่าคือตัวภาษา โซซูร์ก็พิจารณาต่อไปถึงแง่มุมด้านเวลาที่ใช้ในการศึกษา เมื่อเราใช้คำภาษาไทยว่า "ตำรวจ" เช่น พูดว่า "ตำรวจมา" เรามิได้สำนึกเลยว่าเรากำลังใช้คำซึ่งมาจากภาษาเขมรและมีรากศัพท์เดียวกับคำว่า "ตรวจ" แต่สิ่งที่เราตระหนักคือ "ตำรวจ" ต้องวางอยู่หน้าคำว่า "มา" (หากวางไว้ข้างหลัง ก็ไม่เป็นภาษาไทยเพราะใช้สื่อสารไม่ได้) และในตำแหน่งของคำว่า "ตำรวจ" นั้น เราสามารถแทนที่ด้วยคำว่า "ทหาร" หรือ "ม็อบ" ประโยคก็ยังคงเป็นภาษาไทยอยู่ นี่แสดงว่าในการใช้ภาษา สิ่งที่สำคัญคือความตระหนักในองค์ประกอบที่สัมพันธ์กันอยู่ในยุคสมัยเดียวกัน มิใช่ที่สัมพันธ์กันข้ามยุคสมัย โซซูร์จึงเสนอว่าเราควรศึกษาภาษาในเชิง "ร่วมเวลา" (synchronie) เสียก่อน เพื่อให้เข้าใจระบบการทำงานของสภาพภาษา (etat de langue) หนึ่งๆ อย่างถ่องแท้ แล้วจึงค่อยไปศึกษาในเชิง "ข้ามเวลา" (diachronie) เพื่อติดตามดูวิวัฒนาการของถ้อยคำจากยุคหนึ่งสู่ยุคหนึ่งในภายหลัง

ในเมื่อองค์ประกอบทางภาษาที่อยู่ร่วมเวลาทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ ขั้นต่อไปจึงต้องพิจารณาว่าระบบ (system) ดังกล่าวมีลักษณะเช่นไร ในเรื่องนี้โซซูร์มีข้อเสนอซึ่งสวนทางกับสามัญสำนึกของคนทั่วไป กล่าวคือ ***เราๆ ท่านๆ มักเข้าใจไปว่าภาษาคือคลังถ้อยคำหรือทำเนียบป้ายชื่อซึ่งสื่อความหมายตรงกับสิ่งต่างๆ ที่ดำรงอยู่แล้วในโลกของความเป็นจริง โดยธรรมชาติจัดแบ่งหมวดหมู่ไว้ให้อย่างพร้อมมูล*** แต่เมื่อโซซูร์วิเคราะห์ดูพฤติกรรมของถ้อยคำในภาษาต่างๆ เขากลับพบว่า ความหมายประจำของแต่ละคำมิได้ถูกกำหนดด้วยความเป็นจริงในโลกภายนอก แต่เกิดจากความสัมพันธ์กับถ้อยคำอื่นๆ ในภาษาเดียวกัน ดังที่โซซูร์กล่าวว่า

"ภาษาเป็นระบบซึ่งองค์ประกอบทุกตัวต่างยึดโยงกันอย่างเหนียวแน่น ค่าสื่อความหมายขององค์ประกอบแต่ละตัวเป็นผลจากการดำรงอยู่ร่วมกับองค์ประกอบตัวอื่นๆ แต่เพียงประการเดียว"

ระบบของภาษาจึงหมายถึงเครือข่ายของปฏิสัมพันธ์ดังกล่าวซึ่งมิได้สะท้อนสรรพสิ่งในโลกของความเป็นจริง โซซูร์ได้ยกตัวอย่างประกอบไว้อย่างชัดเจนว่าในภาษาฝรั่งเศสนั้น

"คำว่า redouter (หวั่น) craindre (เกรง) และ avoir peur (กลัว) ต่างมีความหมายประจำของแต่ละคำเพราะเทียบแย้งระหว่างกันเอง สมมุติว่า redouter อันตรธานไปจากภาษา ความหมายทั้งหมดของคำคำนี้ก็จะถ่ายโอนไปอยู่ในคำอื่นๆที่เหลือแทน"

ด้วยประการฉะนี้ หน่วยสื่อความหมายของระบบภาษาจึงถูกเรียกขานเสียใหม่ว่า "สัญญะ" (signe) เพื่อให้สื่อนัยต่างจาก "คำ" ซึ่งพาดพิงโลกภายนอก สัญญะ คือ ผลการประสานกันภายในภาษาระหว่างรูปลักษณ์ของเสียงที่เรามีในใจ กับความหมายประจำที่รูปเสียงนั้นกระตุ้นให้รับรู้ขึ้นในใจ เช่น สัญญะ "รัก" ประกอบด้วยชุดเสียง "rak" (เรียกว่ารูปสัญญะ หรือ significant) และมโนภาพของ "ความรู้สึกผูกพันอันมั่นคงลึกซึ้ง" (เรียกว่า ความหมายสัญญะ หรือ signifie) การประกบกันระหว่างรูปสัญญะและความหมายสัญญะนี้เป็นไปตามข้อตกลงหรือสัญนิยมร่วมกันในสังคม (ไม่มีสิ่งใดในความรักที่มาชักจูงให้เราใช้เสียง ร หรือเสียง อะ) และที่สำคัญกว่านั้นคือ ขอบเขตความหมายของคำว่า "รัก" นี้ถูกกำหนดโดยความแตกต่างของคำดังกล่าวกับคำอื่นๆ ในภาษาไทยด้วยกัน เช่น "ชอบ" "หลง" "ชื่นชม" "เอ็นดู" "ชัง" "เกลียด" ฯลฯ

โซซูร์อธิบายต่อไปอีกว่า ระบบของภาษานั้นกอปรขึ้นด้วยความสัมพันธ์ระหว่างสัญญะในสองแบบ ได้แก่ **"ความสัมพันธ์แบบปรากฏในตำแหน่งเดียวกันได้"** (rapport paradigmatique) เช่น ในข้อความ "เขารักบ้านมาก" เราสามารถแทนที่คำว่า "บ้าน" ด้วย "รถ" "เพื่อน" "ทะเล" สัญญะเหล่านี้จึงถือว่าอยู่ในกระบวนชุดเดียวกัน แต่ไม่ปรากฏร่วมกันในข้อความ ส่วน **"ความสัมพันธ์อีกแบบหนึ่งคือ ปรากฏต่อเนื่องกันได้"** (rapport syntagmatique) เช่น "รัก" กับ "บ้าน" ซึ่งใช้ร่วมในข้อความเดียวกัน แต่แทนที่ในตำแหน่งเดียวกันไม่ได้ ระบบภาษาหนึ่ง ๆ จึงอาจนิยามได้ว่าเป็นผลลัพธ์ของเครือข่ายความสัมพันธ์ในสองแบบดังกล่าวระหว่างสัญญะทั้งหมดในภาษานั้นๆ ซึ่งเครือข่ายเช่นนี้จะเรียกกันในชั้นหลังว่า "โครงสร้าง" (structure) นั่นเอง[39]

และโซซูร์ก็ยืนยันว่า ภาษามีลักษณะที่เป็นระบบภายในตัวของมันเอง โดยเขากล่าวว่า

---

[39] นพพร ประชากุล, "แฟร์ดินอง เดอ โซซูร์ บิดาแห่งภาษาศาสตร์และโครงสร้างนิยม", สารคดี, (ปีที่ 15 ฉบับที่ 171 เดือนพฤษภาคม 2542) หน้า 134-135

"ภาษาเป็นระบบซึ่งองค์ประกอบทุกตัวต่างยึดโยงกันอย่างเหนียวแน่น ค่าสื่อความหมายขององค์ประกอบแต่ละตัวเป็นผลจากการดำรงอยู่อย่างร่วมกับองค์ประกอบตัวอื่น ๆ แต่เพียงประการเดียว"[40]

แนวคิดดังกล่าวย้ำในจุดสำคัญที่ว่า "บทบาทหน้าที่ขององค์ประกอบในระบบหนึ่งๆ (เช่นภาษา) นั้นถูกกำหนดด้วยความสัมพันธ์โดยองค์รวมที่องค์ประกอบนั้นๆ ขึ้นอยู่"[41]

การมองภาษาในลักษณะเช่นนี้ของโซซูร์เป็นการมองภาษาในฐานะ "วัตถุ" และมองตัวเขาเองว่าเป็นนักวิทยาศาสตร์ผู้ต้องทำหน้าที่ศึกษาและวิเคราะห์วัตถุนี้ เขาสร้างแนวคิดสำหรับแบ่งภาษาออกเป็นสองส่วน คือ "la langue" และ "la parole"

Le langage คือ กฎที่ใช้ในการพูดภาษาและการใช้ภาษาของแต่ละคน

La langue คือ กฎเกณฑ์ในการใช้ภาษา สิ่งนี้จะมีอยู่ในทุกตัวบุคคลแต่จะไม่ขึ้นอยู่กับการใช้ภาษาของแต่ละคน

La parole คือ ทุกสิ่งที่ผู้ใช้ภาษาพูดออกมา ทั้งการออกเสียง การสร้างประโยค การเลือกคำ ฯลฯ ภาษาส่วนนี้เกี่ยวข้องกับตัวบุคคลมากที่สุด เพราะสิ่งที่คนพูดออกมาย่อมขึ้นอยู่กับการเลือกของผู้พูด อาจจะเป็นการเลือกคำ เลือกรูปประโยค เลือกสิ่งที่ต้องการจะพูด ฯลฯ ฉะนั้นการพูดจึงแตกต่างไปตามตัวบุคคล

สำหรับโซซูร์ ส่วนที่เป็นนามธรรมมากที่สุดคือ "la langue" และเป็นส่วนที่เราอาจศึกษาด้วยวิธีการวิทยาศาสตร์ได้ เพราะไม่เกี่ยวข้องกับตัวบุคคล สิ่งใดก็ตามที่เกี่ยวข้องกับตัวบุคคลเราไม่อาจศึกษาอย่างเป็นวิทยาศาสตร์ได้ เพราะจะมีความแตกต่างกันมากมายเป็นรายบุคคลไป[42]

นอกจากนี้โซซูร์ได้ชี้ให้เห็นเพิ่มเติมว่า **ความหมายของสรรพสิ่งมิได้ดำรงอยู่ในตัวของสิ่งนั้น แต่อยู่ที่ความสัมพันธ์ของสิ่งนั้นกับสิ่งอื่นๆ ภายใต้ระบบเดียวกัน** เป็นการปฏิวัติการศึกษาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ด้วยการสร้างญาณวิทยา (epistemology) ชุดใหม่ขึ้นมา เป็นญาณวิทยาที่กลับหัวกลับหางกับบรรดาความคิดที่มีมาก่อนหน้าที่เชื่อว่ามนุษย์หรือปัจเจกบุคคลสร้างสังคม สู่ความคิดที่ว่าระบบสังคมต่างหากที่สร้างมนุษย์ และสร้างปัจเจกบุคคลขึ้นมาด้วยการตอกย้ำบรรดาระบบ ระเบียบกฎเกณฑ์และจารีตปฏิบัติต่างๆ ของสังคมไว้ในระดับของจิตไร้สำนึก (the unconscious) ของมนุษย์ **ดังนั้นถ้าจะเข้าใจพฤติกรรมการกระทำของมนุษย์ ก็ต้องทำความเข้าใจกับระบบ ระเบียบ**

---

[40] นพพร ประชากุล, "ภาคผนวก ภาษาศาสตร์โครงสร้าง: แม่บทของสัญศาสตร์" มายาคติ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คบไฟ ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 2, 2547), หน้า 163

[41] เรื่องเดียวกัน, หน้า 163

[42] วิไลวรรณ ขนิษฐานันท์, ภาษาศาสตร์เบื้องต้น, หน้า 159-160

กฎเกณฑ์และจารีตปฏิบัติในสังคมนั้นที่เป็นตัวกำหนดสร้างความหมายให้กับพฤติกรรมและการกระทำนั้น ๆ มิใช่ดูที่พฤติกรรมหรือการกระทำตรง ๆ อย่างที่นิยมถือปฏิบัติกัน [43]

กาญจนา แก้วเทพ สรุป แบบฉบับหลักๆ ของการวิเคราะห์ด้านภาษาศาสตร์ก็คือ **การวิเคราะห์ตัวประธาน กรรม และกริยาในแต่ละประโยค** จากแบบวิธีดั้งเดิมดังกล่าวนั้น Ferdinand de Saussure นักภาษาศาสตร์ชาวฝรั่งเศส ได้เริ่มการวิเคราะห์ภาษาในแนวใหม่โดยมีข้อเสนอดังนี้[44]

1) **ให้มีการพิจารณาหน่วย** (units) ของภาษาว่าด้วย องค์ประกอบย่อย (parts/elements) เช่นถ้าเราถือเอาประโยคเป็น 1 หน่วย คำแต่ละคำในประโยคนั้นก็เป็นองค์ประกอบย่อย ในกรณีของการสื่อสารมวลชนถ้าเราถือเอาแบบฉบับของนางเอกหนังไทยเป็น 1 หน่วย องค์ประกอบย่อยก็อาจจะได้แก่ คุณสมบัติ "ซน แก่น ขึ้งอน ยากจน แต่สวย" เป็นต้น

สำหรับการพิจารณาเรื่องสัมพันธภาพภายใน (internal relationship) ของแต่ละหน่วยนั้นจะประกอบด้วย 2 ส่วนคือ *(1) ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบย่อยๆ ด้วยกัน* และ *(2) ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบย่อยกับหน่วยที่ถือว่าเป็นส่วนทั้งหมด* และในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ภาพภายในนี้จะยึดหลักการของสำนัก "Gestalt Psychology" ที่เสนอว่า "ส่วนรวมทั้งหมดนั้น มิได้มีค่าเท่ากับผลรวมของส่วนย่อยทั้งหมด" (whole is not equal to sum of its parts) เป็นหลักการสำคัญ

2) โซซูร์เสนอว่า "**ลำดับที่ของ** parts **นั้น มีความสำคัญมากในการเปลี่ยนความหมายของ** whole **ทั้งหมด** รวมทั้งการเปลี่ยนความหมายของตัว parts นั้นเอง" De Saussure เรียกหลักการนี้ว่า "Spatial Arrangement of Elements" ลองดูตัวอย่างประโยคภาษาไทยของการใช้คำว่า "อยู่" ในลำดับที่ต่างกัน

ประโยค	ความหมาย
วันนี้ถ้าป้ายังอยู่ ปูก็คงจะไม่เป็นไร	- มีชีวิต
กาวไม่มี จะติดอยู่ได้อย่างไร	- คงที่ ไม่หลุดไป
เวลาหัดจักรยาน ต้องพยายามทรงตัวรถให้อยู่	- ทรงไว้ ไม่ให้ล้ม
ผู้ชายคนนี้ลื่นเป็นพ่อปลาไหล จับเท่าไหร่ก็ไม่อยู่	- ติด
คุณพูดมาอย่างนี้ก็น่ารับฟังอยู่	- ทำให้เบาความลง

---

[43] ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, สัญวิทยา, โครงสร้างนิยม, หลังโครงสร้างนิยม กับการศึกษารัฐศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิภาษา มกราคม 2545) หน้า 10-11

[44] กาญจนา แก้วเทพ, "การนำวิธีวิเคราะห์แบบโครงสร้างนิยมมาใช้ในการศึกษาเรื่องการสื่อสาร", วารสารนิเทศศาสตร์ (กรุงเทพมหานคร: คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ปีที่ 9 ฉบับภาคการศึกษาปลาย 2530 และภาคการศึกษาต้น 2531), : 1-8

และอย่างที่เรารู้ๆ กันแล้วว่า ภาษาของแต่ละชาติแต่ละสังคมจะต้องมีการกำหนดโครงสร้างลำดับที่ของ parts ต่างๆ เอาไว้อย่างแน่นอนตายตัวเลย จะเปลี่ยนแปลงได้ หากมีการแปลงลำดับที่ ความหมายจะต้องเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

3) สำหรับวิธีการจะนำเอา parts แต่ละส่วนไปวางไว้ ณ ที่ไหน และก่อให้เกิดความหมายอย่างไรนั้น De Saussure เรียกว่า **"รหัส"** (code) **ซึ่งประกอบด้วย 2 ขั้นตอน คือ ตอนใส่รหัส** (Encoding) **และตอนถอดรหัส** (Decoding) ดังเช่นคำว่า "อยู่" ที่ยกมาข้างต้นนั้น จะต้องมีคู่มือรหัสกำกับเอาไว้อย่างแน่นอนเลย ในด้านสื่อมวลชนนั้น เราจะเห็นรหัสกำกับ "ความเป็นพระเอกนางร้าย ผู้ร้าย" ของภาพยนตร์ไทยเอาไว้อย่างชัดเจน การถอดรหัสนั้น ถ้าเราไม่ทราบระบบความหมายของรหัสนั้น เราจะอ่านความหมายของหน่วยรวมนั้นไม่ออก ปรากฏการณ์แบบนี้เกิดขึ้นบ่อยๆ เวลาเด็กไทยสมัยใหม่ไปอ่านนิทานพื้นบ้านดั้งเดิม เช่นเรื่องโสนน้อยเรือนงาม เราจะไม่เข้าใจเลยว่า ทำไมนางโสนน้อยต้องพิสูจน์ตัวด้วยการทอผ้า หรือเวลาเราเห็นการก่อสร้างของช่างโบราณ เราจะพบว่างานก่อสร้างนั้นจะไม่ค่อยเสร็จสมบูรณ์ จะต้องเหลือไม้เอาไว้ 1 ชิ้น ที่ยังไม่ได้ใส่ให้เสร็จ เป็นต้น parts ดังกล่าวนี้มีความหมายอย่างไรบ้าง

4) สิ่งที่ De Saussure ให้ความสนใจ มิใช่ประเด็นเดิมๆ ที่นักภาษาศาสตร์รุ่นก่อนหน้าเขาศึกษากันอยู่ **แต่เขาสนใจเรื่อง "ความหมาย"** (Meaning) และได้พัฒนาแนวคิดเรื่องความหมายให้แตกแขนงออกไปอีกเป็น Manifest/Latent meaning, Denotative/Connotative meaning ในการปฏิบัติงานด้านสื่อมวลชนนั้น นักปฏิบัติการรู้จักการใช้ความหมายและการวางลำดับที่ขององค์ประกอบย่อยเหล่านี้ดี ตัวอย่างเช่น ในหน่วยงานหนังผีแบบไทยๆ องค์ประกอบย่อยที่ขาดไม่ได้ คือ เวลาตอนกลางคืน เสียงหมาหอน ใบไม้ไหว ฯลฯ การวางลำดับที่จะสลับกันไม่ได้ หนังผีเรื่องหนึ่งๆ จะไม่มีความหมายเลย หากปล่อยตัวผีออกมาก่อนจนหลอกหลอนหรือหักคอคนตายไปแล้ว จึงจะมีเสียงหมาหอนติดตามมา เป็นต้น

5) De Saussure ได้แยกตัวเองออกมาจากนักภาษาศาสตร์ท่านอื่นๆ ด้วยการระบุว่า **สิ่งที่เขาให้ความสนใจ มิใช่เรื่อง "ภาษา"** (verbal) **หากแต่เป็นเรื่อง "สัญญะ"** (Sign) เขาได้จำแนกความแตกต่างระหว่าง 2 สิ่งที่มิใช่เป็นอย่างเดียวกัน คือ "ตัวหมาย" (signifier) อันได้แก่ เครื่องหมายที่เราสร้างขึ้นมา เช่น ตัวอักษรที่เราเขียน เช่นคำว่า "ม้า" และ "ตัวหมายถึง" (signified) อันอาจจะหมายถึงตัวม้าจริงๆ หรือความคิดที่มีต่อม้า กระบวนการเกี่ยวโยงระหว่างตัวหมายและตัวหมายถึงเรียกว่า "กระบวนการสร้างความหมาย" (signification) และโซซูร์ได้สร้างศาสตร์อีกชนิดหนึ่งที่ทำการศึกษาเรื่องราวของสัญญะนี้โดยเฉพาะ เรียกว่า "สัญวิทยา" (semiology หรือ semiotics = science of sign)

6) อีกแนวความคิดหนึ่ง ซึ่งโซซูร์ได้นำเสนอก็คือ **เขาได้จำแนกสิ่งที่เรียกว่า "ภาษา" ออกเป็น 2 ส่วน** ส่วนแรกเรียกว่า "language" ส่วนนี้จะพิจารณาภาษาในลักษณะของส่วนรวม คือถือว่าภาษานั้นเป็นสถาบันหนึ่ง และเป็นผลผลิตของสังคม เช่น พยัญชนะทั้ง 44 ตัว ของภาษาไทยนั้นเป็นของสังคมส่วนรวม เป็นผลผลิตของวิวัฒนาการของสังคมไทย อีกส่วนหนึ่งเรียกว่า "parole"

ส่วนนี้เป็นลักษณะส่วนตัวของแต่ละบุคคลที่คนๆ หนึ่งนำเอาภาษามาใช้ ทุกครั้งที่มีการใช้ภาษา (รวมทั้งผลผลิตของสื่อมวลชนทุกๆ อย่าง จะปรากฏทั้งมิติ language และ parole ไปพร้อมๆ กันอยู่เสมอ) ตัวอย่างเช่น เวลาที่ผู้กำกับภาพยนตร์ ยุทธนา มุกดาสนิท สร้างภาพยนตร์ไทย ถึงอย่างไรก็ต้องมี language คือมีหลักเกณฑ์ข้อตกลงบางอย่างที่มีโครงสร้างแน่นอนที่บ่งบอกความหมายว่า "นี่คือหนังไทย" แต่ในเวลาเดียวกันภาพยนตร์ไทยของยุทธนา ก็จะมีลักษณะแบบ parole ที่บอกให้ผู้ชมได้รู้ว่า "นี่เป็นหนังไทยของยุทธนา ไม่ใช่ของดอกดิน" หรือในกรณีของการร้องเพลงไทย "เบิร์ด ธงไชย" ก็มีวิธีการร้องที่มีลักษณะ parole แบบธงไชย ส่วน "แจ้ ดนุพล" ก็มี parole แบบดนุพล แต่ทั้งธงไชยและดนุพลนั้น ไม่ว่าจะร้องเพลงให้แปลกแหวกแนวหรือมีลักษณะเฉพาะตัวอย่างไร ก็ต้องอยู่ภายใน language ของภาษาไทย คือจะต้องร้องโดยใช้พยัญชนะไม่เกิน 44 ตัว วรรณยุกต์ไม่เกิน 5 เสียง เป็นต้น

กล่าวโดยสรุปจากทรรศนะของโซซูร์ความหมายของคำว่า "โครงสร้าง" (Structure) หรือที่โซซูร์ใช้คำในขณะนั้นว่า "ระบบ" (system) หมายความถึงการจัดองค์ประกอบย่อย ณ ตำแหน่งแห่งที่ต่างๆ ในส่วนรวมทั้งหมด และก่อให้เกิดกระบวนการสร้างความหมายขึ้นมา กระบวนการทั้งหมดนี้มิได้ดำเนินไปอย่างเดาสุ่ม สะเปะสะปะ หากแต่ต้องมีกฎเกณฑ์ มีหลัก มีโครงสร้าง มีระบบที่แน่นอน[45]

<u>สาระสำคัญในความคิดของโซซูร์ตามที่ได้แจกแจงมานี้</u>[46](อาจารย์นพพร ได้สรุปเอาไว้อย่างดีแล้ว ผู้ศึกษาขออนุญาตคัดลอกเนื้อหาโดยไม่ดัดแปลงมาดังนี้) อยู่ที่ทัศนะการมองภาษาเสียใหม่ว่า **ภาษามิใช่รายการบัญชีคำ ซึ่งอาจแยกศึกษาทีละคำแล้วเอากลับมารวมกันเหมือนบวกเลขอย่างเช่นในศตวรรษที่ 19 แต่เป็นระบบของสัญญะที่เกี่ยวพันกันอย่างซับซ้อน** ซึ่งเราต้องจับภาพรวมของความสัมพันธ์ให้ได้เสียก่อนหลักการที่ว่า

"ผลรวม<u>มิใช่</u>เป็นเพียงผลบวกของส่วนประกอบ"
นี้จะถือเป็นหัวใจของแนวโครงสร้างนิยม (structuralism) ในสมัยต่อมา

เมื่อหันมามองนอกสาขาภาษาศาสตร์ อิทธิพลของโซซูร์ก็มีมากมายมหาศาลอย่างที่เจ้าตัวเองก็คงคาดไม่ถึงในเรื่องนี้ เราอาจกล่าวในสาระสำคัญได้ว่า โซซูร์เป็นผู้วางรากฐานของแนวโครงสร้างนิยม ซึ่งเน้นความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบในปรากฏการณ์หนึ่ง มากกว่าองค์ประกอบแต่ละตัว เมื่อวิชาการทางสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์บางส่วนได้ก้าวมาถึงจุดอับในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 การวิเคราะห์โครงสร้างจึงเริ่มเป็นที่สนใจในหมู่นักวิชาการหัวก้าวหน้า ซึ่งเล็งเห็นว่าแนวทางนี้น่าจะใช้อธิบายความ

---

[45] เรื่องเดียวกัน, หน้า 1-8

[46] นพพร ประชากุล. "แฟร์ดินอง เดอ โซซูร์ บิดาแห่งภาษาศาสตร์และโครงสร้างนิยม", <u>สารคดี</u>. หน้า 133-137

เป็นไปอันซับซ้อนของมนุษย์และสังคมในโลกสมัยใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพน่าพอใจ มากกว่าแนวที่วางไว้ตั้งแต่ศตวรรษที่ 19

ในทางมานุษยวิทยา "**โคลด เลวี-สโทรส**" (Claude Levi-Strauss) **เป็นคนแรกที่นำเอาวิธีการศึกษาหน่วยเสียงจากวิชาสัทศาสตร์มาประยุกต์ศึกษาระบบเครือญาติในสังคมเผ่าและตำนานของเผ่าต่าง ๆ ได้อย่างน่าสนใจ ทำให้เห็นว่าระบบเหล่านี้ทำงานคล้ายภาษาในแง่ที่อาศัยความแตกต่างระหว่างหน่วยเป็นหลัก** ทางด้านสังคมวิทยา "**โบดริยารด์**" (Baudrillard) ได้วิเคราะห์สังคมบริโภคสมัยใหม่ และพบว่าการบริโภคความเป็นสัญญะของสิ่งต่างๆ (รถ บ้าน เสื้อผ้า ฯลฯ) สำคัญกว่าการบริโภคประโยชน์ใช้สอย ในสาขาจิตวิเคราะห์ "**ลาก็อง**" (Lacan) นำเอางานของฟรอยด์มา "อ่านใหม่" ด้วยสายตาแบบโครงสร้าง และพบว่าจิตใต้สำนึกมีโครงสร้างเหมือนภาษา การเก็บกดความปรารถนาด้วยการยักย้ายถ่ายเทคุณลักษณ์ของสิ่งที่ปรารถนาดำเนินไปตามกระบวนการแทนที่ในตำแหน่งเดียวกันและการปรากฏต่อเนื่องอย่างในภาษา คล้ายคลึงกับกระบวนการสร้างโวหารประเภทอุปลักษณ์ (metaphor) และนามนัย (metonymy)

ในด้านวรรณกรรมศึกษานั้น อิทธิพลของแนวโครงสร้างเห็นได้ชัดที่สุดในการศึกษาเรื่องเล่าโดยเฉพาะอย่างยิ่ง "**เกรมาส**" (Greimas) ได้เสนอตัวแบบแสดงความสัมพันธ์ขององค์ประกอบในเรื่องเล่าได้อย่างกระชับลงตัว ส่วนการวิเคราะห์กวีนิพนธ์ ก็เน้นการพินิจความสัมพันธ์ของเสียง เครือข่ายของจินตภาพที่ใช้ รวมไปถึงความโยงใยของสัญลักษณ์ หากลองหันมาพิจารณาวิชาสัญศาสตร์(semiotics) ข้อที่พึงสังเกตคือ โซซูร์เองได้เคยวาดหวังให้ภาษาศาสตร์ทั่วไปเป็นศาสตร์นำร่องให้แก่วิชาอันกว้างใหญ่ซึ่งจะศึกษาระบบการสื่อความหมายทุกชนิดในสังคมมนุษย์ อาจกล่าวได้ว่า ผู้ที่สานฝันของเขาให้เป็นจริงเป็นคนแรกก็คือ "โรล็องต์ บาร์ธส์" (Roland Barthes) บาร์ธส์นำแนวคิดของโซซูร์ในเรื่องสัญญะมาใช้ศึกษาวัฒนธรรมร่วมสมัยของฝรั่งเศสได้อย่างน่าตื่นตาตื่นใจ เช่น เรื่องของอาหาร ไวน์ แฟชั่น มวยปล้ำ มหรสพ ภาพถ่าย ฯลฯ โดยชี้ให้เห็นว่าสิ่งเหล่านี้ถูกผู้คนในสังคมยัดเยียดความหมายทางวัฒนธรรมให้อย่างไรบ้าง

จากตัวอย่างทั้งหลายที่เอ่ยมาพอเป็นสังเขป คงเป็นที่เข้าใจได้ว่าเหตุใดนักคิดนักวิชาการชั้นนำจึงได้อ้างอิงถึงโซซูร์กันอย่างมากมาย อย่างไรก็ตามในช่วงปลายศตวรรษที่ 20 นี้ ก็เริ่มมีกระแสพัฒนาการทางภาษาศาสตร์ที่ถอยห่างออกไปจากแนวคิดของโซซูร์บ้างแล้ว อย่างเช่นการศึกษาวาทะซึ่งเรียกว่า ปฏิบัติศาสตร์ (pragmatics) ก็เริ่มรุ่งเรืองขึ้นโดยกำหนดเอาวาทะเป็นวัตถุแห่งการศึกษาแทนระบบภาษา ซึ่งก็นับว่าช่วยเสริมให้การศึกษาภาษาสมบูรณ์รอบด้านขึ้น ส่วนภายนอกวงการภาษาศาสตร์นั้น นักคิดในแนวที่เรียกกันว่า "หลังโครงสร้างนิยม" ก็หันมาวิพากษ์ความเป็นระบบระเบียบอันดูเหมือนตายตัวของโครงสร้าง และกล่าวหาว่าการศึกษาในแนว "ร่วมเวลา" เป็นการตรึงวัตถุให้หยุดนิ่ง อันที่จริงแล้ว หากเรากลับไปอ่าน *คำบรรยายฯ* ให้ทั่วทุกตัวอักษร ก็จะพบว่าโซซูร์ได้ย้ำเตือนถึงลักษณะสัมพัทธ์และข้อจำกัดในแนวคิดหลายประการของเขา โดยชี้ว่าเป็นข้อตกลงทางวิธีการเพื่อความสะดวกในการวิเคราะห์ โซซูร์เป็นคนแรกด้วยซ้ำที่เล็งเห็นพลวัตของความเลื่อนไหลไม่เสถียรในระบบภาษา ดังที่เขากล่าวว่า "**ภาษานั้นจนปัญญาที่จะรับมือกับปัจจัยที่ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างรูปสัญญะและความหมายสัญญะหลุดเลื่อนจากกัน**

อยู่ตลอดเวลา" การวิพากษ์โซซูร์ในแนวนี้บ่อยครั้งจึงเป็นเพียงการทำงานซ้ำซ้อนกับโซซูร์โดยใช่เหตุ แทนที่จะเป็นการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ดังที่โซซูร์ได้ทำไว้เมื่อเขาวิพากษ์ศตวรรษที่ 19 ใน*คำบรรยายฯ* ของเขา

ความคิดของ แฟร์ดินองด์ เดอ โซซูร์ เป็นเสมือนคลื่นใต้น้ำซึ่งก่อตัวขึ้นอย่างเงียบเชียบ ณ จุดอันห่างไกลสายตาของผู้คน แต่เมื่อเวลามาถึง ก็ก่อผลกระทบมหาศาลต่อภูมิปัญญาของชาวตะวันตก หากมองย้อนกลับไปจากปัจจุบัน คงไม่มีใครปฏิเสธได้ว่า โซซูร์เป็นหนึ่งในนักคิดผู้มีบทบาทพลิกผันจิตสำนึกทางวิชาการไปสู่แนวทางอันเป็นเอกลักษณ์ของศตวรรษที่ 20 นั่นคือ การฉุกคิดพิจารณาสภาพของสรรพสิ่งทางสังคม-วัฒนธรรมอย่างที่มันเป็นอยู่ในตัวของมันเอง เช่นที่โซซูร์ได้กระทำกับภาษา แม้ในท้ายที่สุดแล้วจะพบว่าในภาษานั้น "ไม่มีอะไรเป็นแก่นสาร" (substance) ทุกอย่างเป็นเรื่องของรูปลักษณ์ (form) ก็ตามที ทว่าบัดนี้เราก็ได้ตระหนักกันแล้วว่า สิ่งทั้งหลายที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นนั้นก็มิได้แตกต่างไปจากภาษาในแง่ที่เพิ่งกล่าวมานี้เลย

1.2 จากภาษาศาสตร์โครงสร้างผันแปรสู่แนวคิดโครงสร้างนิยม
(from general linguistics to the structuralism)

ผลกระทบของแนวคิดภาษาศาสตร์ทั่วไปของโซซูร์ ส่งผลให้เกิดวิชาภาษาศาสตร์โครงสร้างในลำดับต่อมา โซซูร์เองคงคาดไม่ถึงว่า คลื่นความคิดของเขาจะส่งผลไปยังศาสตร์วิชาแขนงอื่นๆ อีกมากมาย อย่างไรก็ตาม เหตุผลที่ดูจะเป็นแรงเสริมให้คลื่นความคิดโครงสร้างนิยมแผ่กระจายไปยังวงกว้างได้นั้น เป็นผลมาจากสภาพสังคมโลกในยุคนั้นที่เริ่มมีเหตุการณ์สำคัญมากมายที่เป็นจุดเปลี่ยนผ่านประวัติศาสตร์โลก ที่สำคัญคือ "สงครามโลกครั้งที่ 2"

1.2.1 กำเนิดโครงสร้างนิยม

ตลอดช่วงทศวรรษที่ 1940 และ 1950 แม้วิชาภาษาศาสตร์โครงสร้างจะถือกำเนิดขึ้นมาแล้วก็ตาม แต่ดูเหมือนว่าแนวคิดโครงสร้างนิยมจะใช้เวลาฟักไข่ชั่วระยะหนึ่ง ซึ่งในช่วงเวลาดังกล่าวนั้น ปรัชญาที่ทรงอิทธิพลมากในทางสังคมและมานุษวิทยาคือปรัชญาอัตภาวะนิยม (Existentialism) ภายใต้การนำของ "ฌอง ปอล ซาร์ตร์" แนวคิดโครงสร้างนิยมนั้นเกิดขึ้นมาอย่างมีพลังในฝรั่งเศสหลังช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 และโดดเด่นมากในทศวรรษที่ 1960 และได้แพร่กระจายไปยังทั่วโลก[47]

เราอาจกล่าวได้ว่า ความสอดคล้องต้องกันของภาวะสังคมขณะนั้นนับตั้งแต่ศตวรรษที่ 19 ก็ได้เริ่มมีนักวิชาการนอกกระแสหลัก ไม่ว่าจะเป็นมาร์กซ์, ฟรอยด์, เดิร์กไฮม์ ฯลฯ ที่เพียรพยายามสาธิตให้เราเห็นด้านอัน "ไม่ประเสริฐ" ของมนุษย์ ซึ่งเป็นจริงและสำคัญเช่นเดียวกัน นั่นคือด้านที่มนุษย์เป็นผู้ถูกกระทำ

---

[47] www.wikipedia.com

(object) หรือถูกบงการด้วยเงื่อนไขของการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม อีกทั้งยังตกอยู่ใต้อำนาจของจิตสำนึกที่อยู่นอกเหนือการควบคุมของเจตจำนง นับว่านักคิดเหล่านี้ได้เปิดช่องโหว่ขึ้นในกรอบคิดแบบมนุษย์นิยมซึ่งครอบงำปัญญาชนตะวันตกมาตั้งแต่ยุคเรอเนสซองส์ ครั้นถึงศตวรรษที่ 20 ประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติเองก็ได้ทำหน้าที่ยืนยันความถูกต้องของทรรศนะใหม่นี้อย่างไร้ข้อกังขา ไม่ว่าจะด้วยการทำลายล้างในสงครามโลกทั้งสองครั้ง การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ ระบอบเผด็จการเบ็ดเสร็จซึ่งสามารถระดมมวลชนมหาศาลเข้าเป็นพวก ฯลฯ สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นว่า อารยะธรรมที่สั่งสมกันมานานหลายศตวรรษนั้นมิได้มีพลังกล่อมเกลาจิตใจมนุษย์ให้ดีงามได้ดังที่อวดอ้างกัน[48]

เราควรกล่าวอีกครั้งว่าฟรอยด์ และ มาร์กซ์[49] ซึ่งเป็นผู้มีอิทธิพลทางความคิดในศตวรรษที่ 19 มากที่สุดนั้น ได้เริ่มตีความหมายสังคมโลกในแง่ของโครงสร้าง โดยฟรอยด์กล่าวว่า *"ภาวะจิตของมนุษย์นั้น (โดยเฉพาะในระดับจิตไร้สำนึก – the unconscious mind) มีลักษณะเป็น**โครงสร้าง** คอยควบคุมการกระทำของเราในขณะที่เราอยู่ในภาวะไม่รู้ตัว แต่แสดงให้เห็นแวบหนึ่งสั้นๆ ในภาวะที่เรากำลังฝัน เช่นการลิ้นกระตุก หรืออะไรแบบนั้น"* ขณะที่มาร์กซ์ก็กล่าวว่า *"ในระบบเศรษฐกิจ ความสัมพันธ์ของบุคคลนั้นมีความหมายต่อระบบการผลิต (พวกเขาเป็นเจ้าของทุนหรือเป็นผู้ที่ทำงานให้เจ้าของทุน) ไม่ว่าจะเป็นอย่างไหน ก็ส่งผลต่ออาการทางการเมือง"*[50]

เช่นนี้ การหันมาพิจารณาองค์ความรู้ทางภาษาที่มีอยู่ในอดีตจึงต้องเปลี่ยนกระบวนทัศน์เสียใหม่เพื่อตอบให้ได้ว่า มันเกิดอะไรขึ้นกับสังคมมนุษย์ที่เปี่ยมไปด้วยเหตุผล อารยะธรรม ความรู้และคุณธรรมที่เหนือกว่ายุคใดๆ ของประวัติศาสตร์ชาติมนุษย์

สงครามโลกสองครั้งซึ่งเกิดขึ้นต่อเนื่องไล่เลี่ยกันในศตวรรษที่ 20 ได้สั่นคลอนโลกทัศน์แบบมนุษย์นิยมอันเป็นรากแก้วของวัฒนธรรมตะวันตกอย่างรุนแรง ความเหลวไหลไร้เหตุผล ความบ้าคลั่งในการทำลายล้าง ความต่ำทรามนานาที่เกิดขึ้น เป็นเสมือนหลักฐานยืนยันว่าในท้ายที่สุดแล้วมนุษย์มิได้ยึดถือในเหตุผล มีเจตจำนงเสรีหรือมุ่งมั่นในอรรถประโยชน์ดังที่เคยเชื่อกันมานานหลายศตวรรษ[51]

ในสภาวการณ์เช่นนี้เป็นความจำเป็นเร่งด่วนที่จะต้องวิเคราะห์ สอบสวนมนุษย์ สังคมและวัฒนธรรมกันใหม่อย่างถึงรากถึงโคน ในช่วงครึ่งหลังของศตวรรษที่ 20 วิชาการในแนวโครงสร้าง (structuralism) ซึ่งต่อมาคลี่คลายไปสู่แนวรื้อสร้าง (deconstruction) จึงได้เข้ามาตอบสนองความต้องการของสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ในจุดนี้ โดยเสนอหลักวิธีที่นักวิชาการสามารถนำไปใช้ได้สวนตรวจสอบ

---

[48] นพพร ประชากุล "สัญศาสตร์โครงสร้างกับการวิจักษณ์ภาพยนตร์", แล่เนื้อ เถือหนัง เล่ม 2, หน้า 17

[49] ซิกมันด์ ฟรอยด์ (Sigmund Freud, 1856-1939) จิตแพทย์ชาวออสเตรียผู้ก่อตั้งวิชาจิตวิเคราะห์ และ ได้แบ่งสภาวะจิตออกเป็น 3 ระดับ คือ จิตนำสึก จิตใต้สำนึก และ จิตไร้สำนึก ขณะที่ คาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx, 1818-1883) ปัญญาชนและนักต่อสู้ทางการเมืองชาวเยอรมัน ผู้ปฏิวัติแนวคิดเรื่องระบบเศรษฐกิจและชี้ให้เห็นถึงอำนาจของระบบทุนที่มีต่อชนชั้นกรรมาชีพ

[50] Gill Branston and Roy Stafford, "The Media Student's Book", Routledge Press 3nd Edition, 2003 p12

[51] นพพร ประชากุล, "ทฤษฎีวรรณกรรม (2) จากโครงสร้างสู่การรื้อสร้าง", สารคดี (กรุงเทพมหานคร: ฉบับที่ 131 ปีที่ 11 เดือนมกราคม 2539), :138

ระบบสังคม อำนาจการบริโภค จิต ศิลปะ ภาษา วรรณกรรม ตลอดจนเรื่องของคุณค่า สาระ ความหมาย ซึ่งล้วนเกี่ยวพันกับสิ่งต่างๆ ข้างต้น แนวโครงสร้างจะทรงอิทธิพลอยู่ในช่วงทศวรรษ 1960-70-80 ส่วนแนวรื้อสร้างก็เริ่มได้รับความนิยมตั้งแต่ทศวรรษ 1980 เป็นต้นมา[52]

คำถามเกิดขึ้นว่า **ด้วยเหตุผลและกระบวนการคิดแบบใดที่ทำให้บรรดานักคิด/นักทฤษฎีทั้งจากสำนักโครงสร้างนิยมและหลังโครงสร้างนิยม จึงได้หาญกล้าที่จะท้าทายและล้มล้างความคิด/ความเชื่อในเรื่องความเป็นฐานะความเป็นองค์ประธานของมนุษย์** (the human subject) **ลงได้อย่างเด็ดขาดและเลือดเย็นถึงเพียงนี้?** เป็นการล้มล้าง/ทำลายความคิด/ความเชื่อที่สืบสายธารมาจาก เรเน่ เดการ์ด (Rene Descartes,1596-1650) นักปรัชญาและนักคณิตศาสตร์ชาวฝรั่งเศสที่มีชื่อเสียงก้องโลกผู้ประกาศก้องเป็นสัจพจน์ของปรัชญาตะวันตกตั้งแต่ศตวรรษที่ 16 ว่า *"ข้าพเจ้าคิด,เพราะฉะนั้น, ข้าพเจ้าจึงเป็นตัวข้าพเจ้า" ("I think, therefore, I am")* หรือที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางในนามของ "a catesian subject" และเป็นความคิด/ความเชื่อที่ส่งต่อมายังปรัชญาแขนงต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นปรัชญาสายประจักษ์นิยม/ปฏิฐานนิยม (empiricism/positivism), ปรากฏการณ์วิทยา (phenomenology), อัตภาวะนิยม (existentialism), ศาสตร์แห่งการตีความ (hermeneutics) จนถึงวิธีคิดแบบเสรีนิยม (liberalism) ในปัจจุบัน ในนัยนี้ วิธีคิดของสำนักโครงสร้างนิยมและหลังโครงสร้างนิยมจึงนับว่ามีความสำคัญและท้าทายอย่างยิ่ง เนื่องจากเป็นสกุลความคิดที่ต้องการหักล้าง/ทำลายปราการหลักประการหนึ่งของปรัชญาตะวันตก เป็นสกุลความคิดที่มีลักษณะย้อนศร สวนทางกับวิธีคิดกระแสหลักอย่างสิ้นเชิง กล่าวคือแทนที่จะมองมนุษย์ว่าเป็นผู้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ สามารถคิดกระทำหรือตัดสินใจอย่างมีเหตุผลด้วยตัวเองได้ (the conscious subject) อย่างที่นิยมเชื่อถือกัน **นักคิดในสกุลนี้กลับมองว่ามนุษย์เป็นเพียง "ร่างทรง" ของภาษาหรือของโครงสร้างเฉพาะชุดหนึ่ง** (the unconscious subject)[53]

ถ้าหากนิทส์เช่ ประกาศว่า "พระเจ้าได้ตายไปแล้ว" [54] ละก็ นักคิดในสกุลโครงสร้างนิยมและหลังโครงสร้างนิยมก็จะประกาศว่า "มนุษย์ในฐานะองค์ประธานได้ตายไปแล้ว" เช่นกัน[55]

โครงสร้างนิยมนั้น ปฏิเสธแนวคิดที่ว่ามนุษย์มีเสรีและทางเลือก แต่โครงสร้างนิยมเชื่อว่า <u>ภายใต้พฤติกรรมของมนุษย์ที่แสดงออกนั้นถูกควบคุมด้วยโครงสร้างที่หลากหลาย</u>[56]

---

[52] เรื่องเดียวกัน, หน้า 139

[53] ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, <u>สัญวิทยา, โครงสร้างนิยม, หลังโครงสร้างนิยม กับการศึกษารัฐศาสตร์</u>, หน้า 5-6

[54] สมเกียรติ ตั้งนโม, เว็บไซต์มหาวิทยาลัยเที่ยงคืน <u>"นิทเช่: ในฐานะรากฐานแนวคิดทางปรัชญาหลังสมัยใหม่"</u> อธิบายเพิ่มเติมว่า นักปรัชญา postmodern ที่ขอบอ้างถึงว่า "พระเจ้านี้ตายแล้ว" และมาเปลี่ยนเป็น"มนุษย์นี้ตายแล้ว" เป็นความคิดของนิทเช่. ที่บอกว่า"พระเจ้านี้ตายแล้ว" ก็เพราะศาสนาคริสต์ในโลกตะวันตกมันไม่มีความหมายมาตั้งนานแล้ว ก็คือ มันไม่มีความหมายมาตั้งแต่ต้นคริสตศตวรรษที่ 18 แต่ผู้คนก็ยังทำตัวเหมือนกับไม่มีอะไร ไม่มีปัญหา. ดูจากรูปภายนอกก็ยังเป็นชาวคริสต์อยู่ แต่ภายในไม่ได้นับถือแล้ว

[55] เรื่องเดียวกัน, หน้า 7

ฉะนั้นจึงไม่เกินความจริงไปเท่าใดนักหากจะกล่าวว่าคาถาหลักประจำสำนักโครงสร้างนิยม (และหลังโครงสร้างนิยม) ก็คือคำประกาศก้องในเรื่อง**ของความตายของมนุษย์ในฐานะองค์ประธาน** (the death of the subject/decentring the subject) และนี่คือคุณูปการที่สำคัญยิ่งของสำนักโครงสร้างนิยมที่สามารถสร้างข้อถกเถียงชุดใหม่ขึ้นในแวดวงวิชาการแขนงต่างๆ ทางด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์[57]

โดยเหตุที่โครงสร้างนิยมมีลักษณะคล้ายดั่ง "marxism" และ "freudianism" โครงสร้างนิยมจึงผลักดันให้การวิเคราะห์ไปไกลเกินกว่าการลดลงมาสู่ความเป็นปัจเจก อันเป็นแนวคิดแบบสมัยใหม่ (modernism) (ซึ่งได้พรรณนาถึงเรื่องตัวตนเป็นส่วนใหญ่ ในฐานะที่เป็นตัวเหตุและผลที่ตามมาของระบบที่ไม่ใช่เรื่องของบุคคล) ด้วยเหตุดังนั้น ปัจเจกจึงไม่ได้ก่อให้เกิดและควบคุมกฎเกณฑ์และขนบประเพณีของการเป็นอยู่ของสังคมของพวกเขา ไม่ได้มีส่วนเกี่ยวกับชีวิตจิตใจ หรือการมีอยู่ของภาษา ผลก็คือ **โครงสร้างนิยมได้สลายเรื่องของตัวบุคคลหรือตัวตนลง ดังนั้น โครงสร้างนิยมจึงได้รับการมองอย่างกว้างขวาง ในฐานะที่เป็นแนวคิดที่ "ต่อต้านมนุษยนิยม"** (antihumanistic)[58]

วิกฤตศรัทธาที่เกิดขึ้นต่อแนวมนุษย์นิยมยังผลให้นักคิดนักวิชาการตระหนักชัดแจ้งว่าไม่มีสิ่งใดที่อาจเรียกได้ว่าเป็น "ธรรมชาติ" ของมนุษย์ ทุกสิ่งทุกอย่างที่เคยเหมาเอาว่าเกิดจากธรรมชาติของมนุษย์นั้นแท้จริงแล้วล้วนแต่เป็นการประกอบสร้างทางวัฒนธรรมทั้งสิ้น โดยนัยนี้วิธีการศึกษาในแนวปฏิฐานนิยมอันมีรากฐานมาจากศาสตร์ที่ศึกษาธรรมชาติ ย่อมไม่อาจใช้การได้กับเรื่องของมนุษย์ สังคม วัฒนธรรมอีกต่อไป[59]

ภาษาศาสตร์เชิงโครงสร้าง ซึ่งโซซูร์พัฒนาขึ้นอย่างเงียบๆ ในช่วงต้นศตวรรษที่ 20 ได้เสนอมุมมองใหม่ต่อปรากฏการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมที่ช่วยให้สามารถก้าวพ้นข้อจำกัดของวิธีการวิเคราะห์แบบปฏิฐานนิยม **เดิมทีการศึกษาภาษาในแนวปฏิฐานนิยมถือว่า ภาษาซึ่งเป็นเครื่องมือที่มนุษย์ใช้สื่อสารกันนั้นแสดงแทนสรรพสิ่งต่าง ๆ ตามที่ธรรมชาติได้จัดแบ่งออกเป็นชนิดประเภทไว้แล้ว ถ้อยคำซึ่งเป็นหน่วยของภาษาจึงต่างมีความหมายอันเป็นแก่นแท้อยู่ในตัวมันเอง และความหมายของถ้อยคำต่าง ๆ ก็สอดคล้องต้องกับระบบระเบียบของความเป็นจริง แต่ภาษาศาสตร์เชิงโครงสร้างได้มาสาธิตให้เห็นว่า ความหมายของคำในภาษาหนึ่ง ๆ ล้วนแต่อิงอยู่กับ *"ความแตกต่างระหว่างตัวมันเองกับคำอื่น ๆ"*** ในระบบภาษานั้นๆ กล่าวอีกอย่างหนึ่งคือ ความสัมพันธ์โดยรวมระหว่างคำด้วยกันเองเป็นตัวกำหนดค่าสื่อความหมายของแต่ละคำ ความสัมพันธ์โดยรวมระหว่างองค์ประกอบต่างๆ ใน

---

[56] www.wikipedia.com, "Structuralism rejected the concept of human freedom and choice and focused instead on the way that human behavior is determined by various structures."

[57] เรื่องเดียวกัน, หน้า 7

[58] สมเกียรติ ตั้งนโม: "สกุลความคิดโครงสร้างนิยม

ออนไลน์: http://www.midnightuniv.org/midschool2000/newpage13.html

[59] นพพร ประชากุล, "ทฤษฎีวรรณกรรม (2) จากโครงสร้างสู่การรื้อสร้าง", สารคดี, (กรุงเทพมหานคร: ฉบับที่ 131 ปีที่ 11 เดือนมกราคม 2539), :139

ลักษณะเช่นนี้เรียกว่า "โครงสร้าง" (structure) และเป็นสิ่งที่ผู้ศึกษาวิเคราะห์ต้องจับให้ได้เสียก่อนที่จะพิจารณาองค์ประกอบย่อย[60]

แนวคิดเรื่องโครงสร้างนี้มีศักยภาพสูงมากสำหรับการประยุกต์ใช้ในทางสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ เพราะสามารถช่วยให้เล็งเห็นถึงกระบวนการทำงานของปรากฏการณ์ทางสังคม-วัฒนธรรม ซึ่งมีเรื่องของคติความเชื่อ ความหมายและคุณค่าดำรงอยู่และไม่อาจเข้าถึงด้วยวิธีวิเคราะห์ที่หยิบยืมมาจากวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ ด้วยเหตุนี้ จึงมีนักวิชาการด้านมานุษยวิทยานำเอามุมมองที่โซซูร์บุกเบิกไว้มาใช้ศึกษาตำนาน พิธีกรรม และระบบเครือญาติอย่างได้ผลน่าพอใจ นำไปสู่การประยุกต์ใช้ด้านสังคมวิทยา รัฐศาสตร์ จิตวิเคราะห์ ฯลฯ โซซูร์มิได้เพียงวางรากฐานสำหรับการศึกษากระบวนการทำงานของภาษา แต่เขายังคาดหวังถึงศาสตร์ที่จะศึกษา กระบวนการสื่อความหมายทุกแบบทุกประเภท โดยใช้ภาษาศาสตร์เชิงโครงสร้างเป็นต้นแบบในการวิเคราะห์ และได้ตั้งชื่อศาสตร์ดังกล่าวไว้ว่า "semiology" (สัญวิทยา) อีกด้วย เกือบครึ่งศตวรรษให้หลัง บาร์ธส์จึงได้นำฝันของโซซูร์มาสืบสร้างให้เป็นจริง[61]

รูปที่ 6 โคลด เลวี-สโทรส (1857-1913) นักมานุษวิทยาโครงสร้างและเป็นผู้นำสำคัญของแนวคิดโครงสร้างนิยม

ณ จุดเริ่มต้นของทศวรรษที่ 1960 ที่เป็นช่วงรุ่งเรืองของวิธีการหาความรู้แบบโครงสร้างนิยม (Structuralist) ซึ่งนำโดยนักวิชาการยุโรปชั้นนำมากมายหลายๆ ท่าน ที่โดดเด่น 2 ท่านซึ่งมีส่วนในการสร้างฐานรากที่สำคัญของแนวคิดโครงสร้างนิยมในพัฒนาต่อเนื่องในทางสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาอย่าง "โคลด เลวี สโทรส" (Claude Levi-Strauss, 1908-) และ "โรลองด์ บาร์ธส์" (Roland Barthes, 1905-1980)

กล่าวสำหรับเลวี-สโทรส กลายเป็นชื่อที่ติดปากนักวิชาการทางมานุษวิทยาและศาสตร์ที่ใกล้เคียงกันตลอดจนผู้อ่านในทั่วโลกตะวันตก ในฐานะที่เป็นผู้นำแนวความคิดแบบโครงสร้างนิยมมาใช้วิเคราะห์ข้อมูลทางมานุษยวิทยาอย่างกว้างขวางและจริงจัง เลวี่-สโทรสใช้เวลากว่าครึ่งชีวิตของเขาในการศึกษาพฤติกรรมของชาวอเมริกันอินเดียนเผ่าต่างๆ ในทวีปอเมริกาเหนือและใต้ วิธีการที่เขาใช้ศึกษาการจัดองค์กรทางสังคมของชาวอเมริกันอินเดียนเผ่าต่างๆ ซึ่งเขาตั้งชื่อว่า "structuralism"[62]

---

[60] นพพร ประชากุล "โรลองด์ บาร์ธส์ กับสัญศาสตร์วรรณกรรม" , จาก วรรณพิมล อังคศิริสรรพ, มายาคติ (กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์คบไฟ, 2544), หน้า 98-99

[61] เรื่องเดียวกัน, หน้า 99

[62] ปริตตา เฉลิมเผ่า กออนันตกูล, "ไม่มีสังคมใดเหนือกว่าสังคมอื่น ทรรศนะในการศึกษามานุษวิทยาของ Claude Levi-Strauss" , วารสารสังคมวิทยามานุษวิทยา (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 กุมภาพันธ์ 2527), : 60-61

รูปที่ 7 โรลองด์ บาร์ธส์ (1857-1913) นักคิด,นักวิจารณ์ และนักสัญศาสตร์เชิงโครงสร้างและหลังโครงสร้างนิยม

ขณะที่โรล็องด์ บาร์ธส์ กลับเป็นนักวิชาการที่มีสีสันมากที่สุดของวงการปัญญาชนของฝรั่งเศสในช่วงทศวรรษ 1950-80 บาร์ธส์มีชื่อเสียงมากในสาขาวิชาสัญวิทยา ซึ่งเขายอมรับว่าได้รับอิทธิพลจากแนวคิดภาษาศาสตร์โครงสร้างนิยมของโซซูร์ และนำมาพัฒนาเป็นวิชาสัญวิทยา (Semiology) จนได้รับตำแหน่งศาสตราจารย์ประจำมหาวิทยาลัยฝรั่งเศส (College de France) อันถือเป็นเกียรติประวัติสูงสุดทางวิชาการของประเทศ ในสาขาวิชาสัญวิทยา เขาเป็นหนึ่งในนักวิชาการรุ่นแรก ที่ปฏิวัติวิธีการศึกษาเรื่องของสังคม วัฒนธรรม และศิลปะวรรณกรรม โดยนำเอาหลักการเรื่องโครงสร้างและความหมายมาประยุกต์ใช้นอกวิชาภาษาศาสตร์ [63] งานที่มีชื่อเสียงมากที่สุดของบาร์ธส์คือหนังสือรวมบทความวิเคราะห์มายาคติต่างในสังคม (Mythologies)

นักคิดทั้งสองถือเป็นนักคิดที่มีอิทธิพลต่อกำเนิดแนวคิดโครงสร้างนิยมอย่างเป็นทางการ ในทางหนึ่งเลวี-สโทรสเปรียบเสมือนปราการหน้าของโครงสร้างนิยมที่เป็นนักปฏิบัติลงศึกษางานภาคสนาม ขณะที่อีกทางหนึ่งบาร์ธส์คือปราการหลังอันเข้มแข็งในการสร้างและเผยแพร่ขยายแนวคิดโครงสร้างนิยมออกไปในวงวิชาการด้วยศาสตร์แห่งสัญวิทยา แล้วก้าวข้ามผ่านญาณทัศวิทยาอีกขั้นในช่วงท้ายชีวิตสู่แนวคิดแบบหลังโครงสร้างนิยม

1.2.2 แนวคิดโครงสร้างนิยม (concepts of structuralism)

โครงสร้างนิยมคืออะไร ? เป็นคำถามที่ควรได้รับคำตอบมากที่สุดในบทนี้ เลวี่-สโทรสผู้ซึ่งใช้แนวทางโครงสร้างนิยมในการวิจัยทางมานุษยวิทยาของเขานั้น กล่าวโดยหลักการแล้วก็คือวิธีการเพื่อจะตอบคำถามว่า "เราเล่นเกมนี่อย่างไร?" ลองนึกภาพว่าใครคนหนึ่งที่ไม่เคยรู้จักสำรับไพ่มาก่อนกำลังดูคนเล่นไพบริดจ์กัน จากการสังเกตดูวิธีการเล่นโดยละเอียดเขาก็ควรจะสามารถเกิดความเข้าใจในกฎเกณฑ์ (หรือโครงสร้าง) การเล่นไพ่บริดจ์ รวมทั้งเข้าใจองค์ประกอบ (หรือโครงสร้าง) ของสำรับไพ่ด้วย[64]

"โครงสร้าง (structuralism)" เลวี-สโทรสกล่าวว่า *"เป็นการค้นหาความผสมกลมกลืนที่คาดไม่ถึง เป็นการค้นหาระบบความสัมพันธ์ซึ่งซ่อนอยู่ภายใต้วัตถุชุดหนึ่ง"*[65]

โครงสร้างนิยมนั้นมีลักษณะที่เป็นทั้งแนวคิด (concept) และวิธีการหาความรู้ (methodology) โครงสร้างนิยมคือมุมมองพื้นฐานของความคิดเกี่ยวกับโลก ซึ่งเชื่อว่าความรับรู้ความเข้าใจของเราถูกกำหนด ควบคุมภายใต้โครงสร้าง[66]

---

[63] นพพร ประชากุล "โรล็องค์ บาร์ธส์กับการค้นหาความหมายที่แฝงเร้น", สารคดี, : 179-182

[64] ปริตตา เฉลิมเผ่า กออนันตกูล, "ไม่มีสังคมใดเหนือกว่าสังคมอื่น ทรรศนะในการศึกษามานุษวิทยาของ Claude Levi-Strauss" , วารสารสังคมวิทยามานุษวิทยา, หน้า 61

[65] เรื่องเดียวกัน, หน้า 61

Structuralism is a general approach in various academic disciplines that explores the inter-relationships between fundamental elements of some kind, upon which some higher mental, linguistic, social, cultural etc **"structures" are built**, through which then meaning is produced within a particular person, system, culture.[67]

ลักษณะของโครงสร้าง เป็นอย่างไร? เป็นคำถามที่ง่าย แต่ตอบยาก เพราะตัวโครงสร้างเองมีอยู่ในหลายระดับ ขึ้นอยู่กับสายตาและมุมมองของเรา โดยทั่วไปแล้ว สรรพสิ่งในโลกนี้ ล้วนตกอยู่ภายใต้โครงสร้างหรือระบบใดระบบหนึ่งเสมอ พูดให้ง่ายขึ้น คือ ทุกอย่างสรรพสิ่งล้วนตกอยู่ภายใต้ "กฎธรรมชาติ" (natural rules) ซึ่งเป็นสิ่งที่เราคุ้นเคยกันดี หรือหากเป็นชาวพุทธ ก็มีหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าค้นพบสูงสุด คือ "อริยะสัจสี่-ความจริง 4 ประการ" คือ ทุกข์-สมุทัย-นิโรธ-มรรค ซึ่งเป็นกฎที่ใช้อธิบายทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นในโลก นั่นก็เป็นโครงสร้างอย่างง่าย (แต่ค้นพบอยากยิ่ง) ที่เรารับรู้กัน

อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาใน "ระดับ" ของโครงสร้างแล้ว พบว่าโครงสร้างโดยทั่วไปมี 2 ระดับคือ **โครงสร้างลึก** (deep structure) **และ โครงสร้างผิว** (surface structure)

1) โครงสร้างลึก (deep structure) คือความคิดที่อยู่ในหัวสมองที่อยู่ระดับลึก เป็นภาษาระดับความคิด
2) โครงสร้างผิว (surface structure) ความคิดจากระดับลึกจะถ่ายทอดภาษาออกมาระดับผิวหรือระดับที่เราพูดจากัน ตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่าภาษา 2 ระดับคือ ประโยคเช่น

"เขาให้กระดูกหมา" อาจหมายความว่า *"เขาหยิบกระดูกชิ้นหนึ่งโยนไปให้หมา"*

หรืออาจเป็นคำตอบของคำถามว่า *"เขาให้กระดูกอะไรไป"* คำตอบคือ *"เขาให้กระดูกหมาไม่ใช่กระดูกวัวหรือกระดูกควาย"*[68]

ตัวอย่างดังกล่าวมักใช้อธิบายในทางภาษาศาสตร์ซึ่งเข้าใจและเห็นภาพได้ชัดเจน ในฐานะที่เราเป็นเจ้าของภาษา เราอาจเข้าใจได้ว่า ประโยคเหล่านี้มีความหมายมากกว่าหนึ่งอย่างก็เพราะ "โครงสร้างลึก" ของประโยคเหล่านี้ต่างกัน แต่เมื่อประโยคผ่านกระบวนการตัดต่อเชื่อมโยงทางภาษาแล้ว บังเอิญมี "โครงสร้างผิว" ที่เหมือนกัน เป็นต้น[69]

---

[66] Terrence Kawkes, "Structuralism and Semiotics" University of California Press1977 p. 17

[67] www.wikipedia.com

[68] วิไลวรรณ ขนิษฐานันท์, ภาษาศาสตร์เบื้องต้น, หน้า 1-6

[69] เรื่องเดียวกัน, หน้า 1-6

เพื่อที่จะแสดงให้เห็นลักษณะเด่นชัดของวิธีการแบบโครงสร้างนิยมได้ง่ายขึ้น เราจะนำสรุป "**หลักการของโครงสร้างนิยม**" โดยเปรียบเทียบกันกับแนวคิดอื่นๆ[70] ดังนี้

(1) **หลักการข้อแรกของโครงสร้างนิยมคือ** สำนักคิดนี้จะทำการวิเคราะห์โดยไม่ใส่ใจกับเจตนารมณ์หรือความตั้งใจของตัวผู้แสดง (actor) หรือตัวผู้ส่งสารเลย หลักการข้อนี้ตรงกันข้ามกับพวกนักตีความวรรณคดีซึ่งมีภารกิจหลักคือการค้นหาว่าผู้พูดหรือผู้เขียนมีความตั้งใจอะไร จึงเขียนหรือพูดเช่นนั้น ในขณะที่ภารกิจหลักของพวกโครงสร้างนิยมคือ การพยายามค้นหาโครงสร้าง หรือหลักการที่อยู่ในข้อความหรืองานเขียน

(2) **หลักการข้อสอง** พวกโครงสร้างนิยมจะไม่ให้ความสนใจกับการทำหน้าที่ทางสังคมของสิ่งที่ตนจะศึกษา ดังเช่นพวกหน้าที่นิยม (functionalist) ซึ่งมักจะพยายามแสวงหาคำตอบว่าองค์ประกอบต่างๆ ในสังคม เช่นสถาบันครอบครัว สถาบันสื่อมวลชนได้ทำหน้าที่อย่างไรบ้าง หรือควรจะทำหน้าที่อะไร เหตุใดจึงทำหน้าที่เช่นนั้นไม่ได้ ทำไมสื่อมวลชนจึงไปทำหน้าที่ผิดๆ หรือทำหน้าที่ที่ไม่ได้รับมอบหมาย เป็นต้น คำถามเหล่านี้พวกโครงสร้างนิยมจะไม่ให้ความสนใจเลย สิ่งที่พวกโครงสร้างนิยมต้องการแสวงหาคำตอบจะประกอบด้วย 3 คำถามหลักๆ คือ

a. **สัมพันธภาพภายในระหว่างองค์ประกอบย่อยๆ ที่ก่อตัวขึ้นมาเป็นส่วนรวมทั้งหมดเป็นอย่างไร** ? ตัวอย่างเช่น ถ้าเราต้องการจะวิเคราะห์ระบบสื่อมวลชนของไทย เราจะต้องค้นหาว่า มีอะไรบ้างที่เป็นองค์ประกอบย่อยๆ ของระบบสื่อสารมวลชนของไทย เช่น เจ้าของเงินทุน องค์กรฝ่ายผู้ผลิต ระบบการกระจายเผยแพร่ ผู้รับสาร เนื้อหาและรูปแบบของสาร รัฐ ฯลฯ และ สัมพันธภาพระหว่างองค์ประกอบย่อยๆ ทั้งหมดนี้เป็นอย่างไร ? เช่นความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าของทุน ฝ่ายผู้ผลิต หรือผู้รับสาร ใครบ้างที่มีส่วนกำหนดเนื้อหาของวารสารมากที่สุด สัมพันธภาพระหว่างรัฐกับเจ้าของเงินทุนเป็นอย่างไร ใครต้องพึ่งพาหรือใครต้องขึ้นต่อใครบ้าง เป็นต้น

b. **คำถามประการที่สอง ของสำนักโครงสร้างนิยมคือ ระบบการแปรเปลี่ยนของโครงสร้างแต่ละโครงสร้าง** (transmission of law) เช่น เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น ณ ที่จุดใดจุดหนึ่ง โครงสร้างอันเดิมมีการแปรเปลี่ยนไปอย่างไรจึงสามารถรักษาลักษณะสัมพันธภาพแบบเดิมเอาไว้ได้ เช่น ทั้งๆ ที่ตัวเจ้าของเงินทุนเปลี่ยนไปเป็นรายใหม่ รัฐบาลเปลี่ยนตัวบุคคลใหม่ กลุ่มผู้สร้างภาพยนตร์ก็เปลี่ยนเป็นชุดใหม่ แต่เหตุใดสัมพันธภาพแบบเดิมจึงยังคงธำรงรักษาเอาไว้ได้

c. สำหรับคำถามประการสุดท้ายของสำนักโครงสร้างนิยมก็คือ คำถามเรื่อง **กระบวนการที่ระบบจะควบคุมตัวเองเพื่อที่จะทำงานต่อได้ด้วยตัวเอง** (self-regulation) เนื่องจาก เมื่อระบบสามารถก่อตัวมาเป็นโครงสร้างที่แน่นอนและได้

---

[70] กาญจนา แก้วเทพ, "การนำวิธีวิเคราะห์แบบโครงสร้างนิยมมาใช้ในการศึกษาเรื่องการสื่อสาร", วารสารนิเทศศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ปีที่ 9 ฉบับภาคการศึกษาปลาย 2530 และภาคการศึกษาต้น 2531), :4

2. เครื่องหมายหรือสัญลักษณ์ต่างๆ เป็นไปตามอำเภอใจ (ไร้เหตุผล) ยกตัวอย่างเช่น ไม่ได้มีการกำหนดตายตัวถึงความสัมพันธ์ระหว่าง signifier (ตัวบ่งชี้) (คือ "คำ"หรือ word) กับ signifed (สิ่งที่ถูกบ่งชี้) (วัตถุที่คำๆ นั้นพยายามจะบ่งถึง)
3. **เพียง"ระบบ"เท่านั้น (ยกตัวอย่างเช่น กฎไวยากรณ์หรือโครงสร้างของภาษา) ได้ให้ความหมายต่างๆกับ"เครื่องหมายหรือสัญลักษณ์ (signs)" (ยกตัวอย่างเช่น คำเขียน คำพูด เสียง ภาพ ฯลฯ)**
4. มนุษย์ไม่ได้เป็นผู้สร้างความหมายโดยผ่านภาษา แต่ภาษาได้พูดกับมนุษย์
5. ภาษาได้สร้างหรือสถาปนาความจริงสำหรับมนุษย์
6. การใช้ประโยชน์ภาษาศาสตร์เชิงโครงสร้างต่อวัฒนธรรม กระทำในฐานะที่เป็นส่วนทั้งหมด มนุษย์ - ภาษา - วัฒนธรรม
7. **วัฒนธรรมเป็นระบบการบ่งชี้อันหนึ่งคล้ายภาษา, ยกตัวอย่างเช่น โลกเป็นเพียงตำราเล่มหนึ่ง, ความหมายของมันได้ถูกกำหนดโดยวัฒนธรรม**

หรือเราอาจสรุปลักษณะของโครงสร้างนิยม [75] ซึ่งศาสตราจารย์ กีรติ บุญเจือได้อธิบายเป็นข้อความสั้น 12 ข้อ ดังนี้

ลักษณะทั่วไปของแนวคิดโครงสร้างนิยม คือ

1. แสวงหาสูตรร่วมสำหรับอธิบายปรากฏการณ์หนึ่งๆ
2. ไม่พอใจกับประวัติศาสตร์นิยม ปรมาณูนิยม จักรกลนิยม พฤติกรรมนิยม จิตวิทยานิยม มนุษยนิยม ปัจจัยนิยม (historicism, atomism, mechanism, behaviorism, psychologism, humanism, causism)
3. ต่างกับอรรถปริวรรต ตรงที่ว่ามิได้มุ่งตีความหรือหาความหมาย แต่มุ่งชี้เงื่อนไขของความหมาย โครงสร้างคือเงื่อนไขของความหมาย ยังไม่ใช่ความหมาย คือบอกเพียงว่าความหมายทั้งหลาย ไม่ว่าความหมายของภาษา หรือความหมายของสัญญะอื่นๆ เช่น วัฒนธรรม วรรณคดี จิตวิทยา ประวัติศาสตร์ การเมือง ฯลฯ มีความหมายที่เป็นโครงสร้างตายตัว ไม่ใช่มีได้ต่างๆ กันจนไม่อาจจะกำหนดให้เป็นโครงสร้างตายตัวได้ นี่คือเงื่อนไขของความหมาย
4. ต่างกับปรากฏการณ์วิทยาตรงที่ว่ามิได้หาโครงสร้างในระดับความสำนึก (การแสวงวัตถุของปัญญา) แต่ศึกษาหาโครงสร้างของความเข้าใจในระดับไร้สำนึก โดยหวังว่าเมื่อจับเคล็ดลับได้แล้ว ก็กำหนดเป็นสูตรตายตัวได้
5. ต่างกับโครงสร้างอุตระของคานท์ ตรงที่ว่าแต่ละประเภทปรากฏการณ์มีโครงสร้างเฉพาะของตน จึงต้องศึกษาค้นหาแต่ละอย่างเพื่อนำเอามาใช้ หากไม่สังเกตไม่รู้และเอามาประยุกต์ใช้ก็ไม่เกิดผล ส่วนของคานท์นั้นจะรู้หรือไม่รู้โครงสร้างก็ทำงานกับทุกเรื่องโดยอัตโนมัติ

---

[75] กีรติ บุญเจือ, "คเวสินีบันทึก", เว็บไซต์สยามรัฐ, อาทิตย์ 15 สิงหาคม 2547

เริ่มต้นทำงานมาแล้วสักครั้งหนึ่ง ต่อจากนั้นภายในตัวระบบโครงสร้างนั้นเองจะมีกลไกที่ควบคุมการทำงานไปได้ด้วยตัวเอง

สำหรับพวกโครงสร้างนิยมแบบเคร่งครัดนั้น จะสนใจแต่การวิเคราะห์สัมพันธภาพภายในของสิ่งที่ต้องการจะค้นหานี้ไม่ว่าจะเป็นบทละคร ระบบสื่อสารมวลชน ภาพยนตร์ไทย เนื้อเพลง การกินอาหาร การแต่งกาย ฯลฯ โครงสร้างนิยมเรียกว่า **"ตัวบท"** (text) โครงสร้างนิยมแบบเคร่งครัดจะพิจารณา "ตัวบท" นี้ในฐานะที่เป็น**ส่วนรวมทั้งหมด** (whole) โดยไม่สนใจว่าผู้พูดหรือผู้ผลิตจะมีความตั้งใจอย่างไร ผู้รับจะตีความอย่างไร ไม่ว่าจะเป็นยุคสมัยใด สถานที่ใด พวกโครงสร้างนิยมแบบเคร่งครัดจะไม่สนใจเลย ทั้งนี้เนื่องจากมีเหตุผลประกอบว่า **เรื่องของโครงสร้างเป็นสิ่งที่อยู่เบื้องหลัง การมองไม่เห็น นอกจากนั้นตัวผู้แสดงการกระทำ** (actor) **เอง ก็ไม่รู้สึกตัวด้วยซ้ำว่ามีโครงสร้างเช่นนั้นดำรงอยู่** ตัวอย่างเช่น คนไทยที่พูดภาษาไทยทุกคนจะไม่รู้สึกตัวเลยว่ากำลังจะต้องพูดให้ถูกหลักไวยากรณ์ไทย แต่คนไทยทุกคนก็พูดได้ตามหลักไวยากรณ์ (แง่นี้คนที่มาจากวัฒนธรรมภาษาอื่นและมาหัดเรียนภาษาไทยจะต้องมีความตั้งใจและมีความรู้ตัวมากกว่าว่าจะต้องพยายามพูดให้ถูกต้องตามหลักไวยากรณ์)[71]

คำถามของนักโครงสร้างนิยม มักจะ***มิใช่***ความพยายามที่จะต้องพิสูจน์ ยืนยันว่า ในทุกสิ่งทุกอย่างจะต้องมีโครงสร้างอันใดอันหนึ่ง **หากแต่จะต้องพยายามค้นหาว่า ในสิ่งที่ที่ต้องการจะศึกษานั้น มีโครงสร้าง*แบบไหน*มากกว่า** โดยยังคงมีหลักการพื้นฐานคร่าวๆ ต่อจากงานที่โคลด เลวี-สโทรสได้เริ่มวางเอาไว้ว่า **"สัมพันธภาพภายในของโครงสร้างนี้ มักจะประกอบด้วยคู่ที่มีลักษณะตรงกันข้ามและมักจะขัดแย้งกัน"** ตัวอย่างเช่น การเขียนบทละครนั้น เราจะวางโครงสร้างให้ตัวละครทุกตัวในเรื่องเป็นตัวละครด้านดีหมดคงจะเป็นไปไม่ได้ ตัวผู้ร้ายเป็นองค์ประกอบย่อยที่จำเป็นอย่างจะขาดเสียมิได้ของบทละคร [72]

หลักการเรื่องความเป็นสากล (universality) ของโครงสร้าง ซึ่งปรมาจารย์ดั้งเดิมของสำนักนี้พยายามยืนยันว่า **"ลักษณะโครงสร้างทั้งหลายนั้นจะเป็นจริงเสมอไม่ว่าจะเป็นยุคสมัยใด สังคมแบบใด กล่าวคือไม่มีมิติของยุคสมัยทางประวัติศาสตร์มาเกี่ยวข้อง"** [73]

เพื่อที่จะเข้าใจโครงสร้างนิยมได้ดีขึ้น[74] คำอธิบายโดยสังเขปต่อไปนี้จะช่วยให้เราได้เข้าใจมากขึ้น

1. ภาษาเป็นระบบหนึ่งของเครื่องหมายหรือสัญลักษณ์ (signs) ที่แสดงความคิดออกมา

---

[71] เรื่องเดียวกัน, หน้า 5

[72] เรื่องเดียวกัน, หน้า 1-8

[73] เรื่องเดียวกัน, หน้า 1-8

[74] สมเกียรติ ตั้งนโม, สกุลความคิดโครงสร้างนิยม จาก มหาวิทยาลัยเที่ยงคืน ออนไลน์: http://www.midnightuniv.org/midschool2000/newpage13.html

6. โครงสร้างไม่ใช่รูปแบบ (form) แต่เป็นระเบียบของเนื้อหาที่มีรูปแบบตายตัว (formal organization of content) ซึ่งจะทำงานของมันอย่างตายตัว
7. ต่างกับอภิโครงสร้างของลัทธิมาร์กซ์ ตรงที่ว่าอภิโครงสร้างของมาร์กซ์ถูกกำหนดโดยสภาวะสังคม แต่อภิโครงสร้างของลัทธิโครงสร้างนิยมเป็นตัวกำหนดสภาวะสังคม
8. ต่างกับประวัติศาสตร์ ตรงที่ประวัติศาสตร์วิเคราะห์ตามลำดับเวลา (diachronic analysis) แต่โครงสร้างนิยมนำเอาข้อมูลจากทุกยุคทุกสมัยมาวิเคราะห์พร้อมกันบนระนาบเดียว (synchronic analysis)
9. ต่างกับเรื่องเล่า ตรงที่ว่า เรื่องเล่าเป็นเพียงข้อมูลให้จับโครงเรื่อง เรื่องเล่าจึงไม่ใช่โครงเรื่องและไม่มีโครงเรื่อง **แต่โครงเรื่องทำให้เกิดเรื่องเล่า**
10. ไม่ถือว่าตัวตนเป็นบ่อเกิดของโครงสร้าง แต่ถือว่าตัวตนเป็นปรากฏการณ์ที่รู้ได้จากการรู้โครงสร้างเสียก่อน เป็นผลจากการรู้โครงสร้างเช่นเดียวกับปรากฏการณ์ทั้งหลาย
11. ต่างกับ transformative-generative grammar (ของ Chomsky) ตรงที่ไม่เชื่อว่า มีไวยากรณ์สากล (universal grammar) แต่เชื่อว่าแต่ละภาษามีโครงสร้างของมันโดยเฉพาะ เชื่อแต่เพียงว่ามี universal principles of signification (หลักสากลของความหมาย) ร่วมของทุกภาษา
12. ไม่เชื่อกฎความเป็นสาเหตุ แต่เชื่อการวิเคราะห์เปรียบเทียบเพื่อหาความหมายดิบ-สุก เช่น อยากรู้ความหมายของเนคไท ให้พิจารณา
    ก. โครงสร้างภายใน กว้าง/แคบ ฉูดฉาด/เรียบง่าย
    ข. โครงสร้างภายนอก เทียบกับเครื่องแต่งตัวอื่นๆ โอกาสต่างๆ ที่ใช้เนคไท"

แนวคิดเรื่องสกุลโครงสร้างนิยมนั้น รุ่งเรืองมากในทศวรรษที่ 1950-60-70 โดยเฉพาะแวดวงสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ อย่างที่กล่าวมาแล้วข้างต้น พัฒนา/ทำลายตัวเองสู่แนวคิดหลังโครงสร้างนิยมและหลังสมัยใหม่นิยมอย่างปัจจุบัน การนำเอาแนวคิดที่เคยรุ่งเรืองในอดีตมาใช้ในการศึกษาวิทยานิพนธ์ชิ้นนี้ อาจมีคำถามในใจของผู้อ่านว่า เหตุใดจึงมีการใช้ทฤษฎีที่ไม่เข้ากับยุคสมัยมาใช้ในการศึกษาอย่างแนวคิดเรื่องวาทกรรม อำนาจ ฯลฯ ซึ่งผู้ศึกษาก็คงต้องแย้งว่า แล้วเหตุใดแนวคิดเรื่องปฏิฐานนิยม ปรากฏการณ์นิยม ประจักษ์นิยม จึงสามารถดำรงตนอยู่ในแวดวงการศึกษาได้อย่างยาวนานจนถึงปัจจุบัน?

ผู้ศึกษาคงไม่ตอบข้อโต้แย้งข้างต้นนั้น แต่คงได้อธิบายว่า การเลือกใช้ทฤษฎี วิธีการหาความรู้สกุลต่างๆ นั้น ต่างก็เป็นแนวทางของการมองปัญหา การอธิบายความจริง ซึ่งก็ถูกกำหนดมุมมองโดยตัวทฤษฎีมันเองอยู่แล้วในทุกสกุลความคิด ทฤษฎีเป็นเพียงกระบอกไฟฉายที่เราใช้เพื่อทำลายความมืดทึบทางปัญญา แล้วสร้างความสว่างทางความรู้ขึ้นมาเท่านั้น หาได้เป็นอะไรอื่นเลย เช่นนี้แล้ว การใช้ทฤษฎีหรือวิธีการหาความรู้แบบโครงสร้างนิยมกับหนังสือพิมพ์ที่ผู้ศึกษากำลังดำเนินการอยู่นี้ ก็เป็นความพยายามอธิบายความจริงอีกรูปแบบ อีกแง่มุมหนึ่ง ซึ่งเชื่อว่า ตัวหนังสือพิมพ์เองนั้น มีระบบ โครงสร้าง กฎเกณฑ์ หรือระบบตรรกะภายในที่ควบคุมตัวมันเองอยู่อีกที โดยมีมนุษย์(นักหนังสือพิมพ์) เป็นร่างทรงของระบบนี้อีกที เท่านั้นเอง

1.2.3 การนำโครงสร้างนิยมไปหาความรู้ในแวดวงสังคมวิทยา มานุษยวิทยา และวรรณกรรม

การนำเอาแนวคิดโครงสร้างนิยมมาใช้ในหาความรู้ทางสังคมศาสตร์ โดดเด่นขึ้นมาเป็นรูปธรรมโดยนักมานุษยวิทยาคนสำคัญในยุคทศวรรษที่ 1940 คือ โคลด เลวี่-สโทรส ซึ่ง ณ ช่วงเวลานั้น บรรยากาศทางวิชาการในฝั่งยุโรป โดยเฉพาะประเทศฝรั่งเศสกำลังอยู่ในอิทธิพลของสำนัก อัตถิภาวะนิยม (existentialism) โดย "ฌอง ปอล ซาร์ต" (Jean Paul-Satre) ซึ่งเป็นผลมาจากโลกหลังภาวะสงคราม และความสั่นคลอนในแนวคิด มนุษยนิยม นี้เองที่เปิดทางให้การศึกษาแบบโครงสร้างนิยมย่างเท้าก้าวเข้ามา

เลวี-สโทรสเอาหลักการของโซซูร์ไปดัดแปลงใช้กับวิชามานุษยวิทยา โดยพบตะกอนในส่วนลึกแห่งปัญญามนุษย์ที่แสดงออกเป็นโครงสร้างเบื้องหลังเครือข่ายวงญาติและโครงสร้างเรื่องปรัมปรา โดยมีการแสวงหาและจับคู่เพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดูผิวเผินเหมือนว่าแตกต่าง แต่มีเกณฑ์ตายตัวแฝงอยู่เบื้องหลัง เลวีสโทรส (Claude Levi-Strauss 1908-) เป็นชาวฝรั่งเศสเชื้อสายเยอรมัน ความคิดของชาวฝรั่งเศสก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 ถูกครอบอย่างหนักโดยลัทธิคานท์ใหม่โดย บรืนชวิก (Brunschvic 1869-1944) เป็นผู้เผยแพร่ ระหว่างสงครามโลกขณะที่ถูกทัพนาซียึดครอง ชาวฝรั่งเศสสิ้นหวังและสับสนกันมากพร้อมกับความเกลียดชังลัทธินาซีอันเป็นสาเหตุของเรื่องราวทั้งหมดของสงครามโลกครั้งที่ 2 ปัญญาชนจำนวนมากหันไปสนใจลัทธิมาร์กซ์ เพื่อต่อต้านลัทธินาซี แต่โซคไม่เอื้อต่อลัทธิมาร์กซ์ เพราะประเทศฝรั่งเศสไม่ถูกครอบครอง แต่อยู่ฝ่ายสัมพันธมิตรผู้ชนะสงคราม มีรัฐบาลใหม่หลังสงครามโลกที่ตั้งใจฟื้นฟูประเทศในทุกด้าน ผู้นิยมลัทธิมาร์กซ์ได้เห็นตัวอย่างการยึดครองเยอรมนีตะวันออกแล้ว ก็ไม่อยากนำประเทศเข้าอยู่ในค่ายสหภาพโซเวียต คงตั้งใจเอาเพียงเจตนาของมาร์กซ์ในการแก้ปัญหาผู้ด้อยโอกาสมาปรับปรุงสังคมของตนระหว่างสงคราม มีปัญญาชนฝรั่งเศสหลายคนพยายามบำรุงขวัญและปลอบใจประชาชนด้วยลัทธิอัตถิภาวนิยม อย่างเช่น ซาตร์และกามูส์ เป็นต้น

ในตอนแรกซาตร์สนับสนุนนโยบายของรัฐบาลคอมมิวนิสต์เพราะคิดว่าจะพัฒนาเสรีภาพแบบอัตถิภาวนิยมได้อย่างเต็มที่ภายใต้การดูแลของรัฐบาลคอมมิวนิสต์ ครั้นได้รับเชิญไปเยือนสหภาพโซเวียตกลับมาแล้วก็เปลี่ยนใจเป็นต่อต้านระบอบปกครองแบบคอมมิวนิสต์ และเน้นความสำคัญของเสรีภาพโดยการตัดสินใจเลือกแต่ละครั้งของแต่ละปัจเจก ครั้นชาวฝรั่งเศสเริ่มลืมสงครามก็เบื่ออัตถิภาวนิยมที่มีแต่เล่าประสบการณ์ส่วนตัวซ้ำไปซ้ำมา จึงหันไปสนใจลัทธิโครงสร้างนิยมที่ดูเหมือนจะรื้อฟื้นลัทธิคานท์ใหม่ขึ้นมาพัฒนาโดยโซสซีร์และเลวีสเตราส์[76]

---

[76] เรื่องเดียวกัน, เว็บไซต์สยามรัฐ, อาทิตย์ 15 สิงหาคม 2547

ปริตตา เฉลิมเผ่า กออนันตกูล (หากไม่กล่าวถึงเอกสารอื่นๆ จากนี้เป็นสาระสำคัญที่คัดลอกมาจาก ปริตตา) สรุป**สาระสำคัญของงานค้นคว้าตามแนวคิดแนวโครงสร้างนิยม**[77] ของเลวี่-สโทรสไว้ดังนี้

งานชิ้นแรกของเลวี-สโทรสคือเรื่อง "**โครงสร้างเบื้องต้นของเครือญาติ**" (Elementary Structure of Kinship) เป็นการศึกษามนุษย์ดั้งเดิมที่ผ่านจากสภาพธรรมชาติมาสู่สภาพวัฒนธรรม แสดงให้เห็นว่ามนุษย์ดั้งเดิมจัดระเบียบให้ตนเอง โดยอาศัยสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติในลักษณะที่เป็นเหตุเป็นผลและสอดคล้องกัน ซึ่งตรงข้ามกับลักษณะขาดเหตุผล (irrational) และความคิดก่อนการใช้ตรรกะ (prelogical) อย่างสิ้นเชิง

เขาแสดงให้เห็นว่าสถาบันทางสังคมที่มีอยู่ในสังคมทุกๆ แห่งคือกฎห้ามการมีความสัมพันธ์ทางเพศระหว่างพ่อแม่กับลูกและพี่กับน้อง (prohibition of incest) เหตุผลของข้อห้ามนี้มิใช่ว่าการมีความสัมพันธ์ดังกล่าวจะทำให้เผ่าพันธุ์ถูกทำลายหรืออ่อนแอลง แต่เป็นเพราะการห้ามทำให้เกิดผลดีทางสังคมแก่กลุ่ม กล่าวคือ เนื่องจากมีข้อห้ามนี้ ชายแต่ละคนจึงมีสตรี (พี่สาว, น้องสาว) ที่เขาสามารถยกให้ชายอื่น เพราะเขาไม่สามารถเอาเธอมาเป็นภรรยาได้ ประโยชน์ต่อกลุ่มสังคมคือการมีสตรีไว้เป็นของสำหรับหมุนเวียนอย่างอิสระ ทำนองเดียวกันกับที่ในเศรษฐกิจแบบการค้าคือมีสินค้าและบริการไว้หมุนเวียน

ดังเช่นคำพูดของชาวอินเดียนซึ่งกล่าวถึงข้อเสียของการมีเพศสัมพันธ์ภายในสายสัมพันธ์ครอบครัวเดียวกันว่า *"ถ้าหากคุณแต่งงานกับน้องสาวของคุณเอง คุณก็จะไม่มีน้องเขย แล้วใครจะไปเป็นเพื่อนล่าสัตว์กับคุณ ใครจะช่วยคุณปลูกผัก"*

งานชิ้นที่สองของเขาคือ "**ลัทธิโทเท็มในปัจจุบัน**" (Totemism Today) โทเมมิสซึ่มเป็นลัทธิความเชื่อที่นำเอาสิ่งของจากธรรมชาติโดยเฉพาะสัตว์ มาใช้เป็นสัญลักษณ์ประจำเผ่าหรือตระกูล เขาโต้เถียงว่าธรรมเนียมการที่มนุษย์เอาสัตว์หรือสิ่งของจากธรรมชาติมาเป็นสัญลักษณ์ของครอบครัวหรือของสกุล ไม่ใช่เรื่องของความเชื่องมงายที่น่าหัวเราะเยาะ แต่เป็นส่วนหนึ่งของระบบการจำแนกประเภท (system of classification) และเป็นส่วนหนึ่งในจักรวาลของนิทานปรัมปราที่ซับซ้อนและลึกซึ้งซึ่งเขาศึกษาต่อในเรื่อง "ความคิดแบบคนป่า" (The Savage Mind)

งานชิ้นต่อมาของเขาคือ "**ของดิบและของสุก**" (The Raw and The Cooked) ซึ่งเป็นการศึกษานิทานจำนวน 187 เรื่องของชาวอินเดียนเผ่าต่างๆ ในอเมริกาใต้ 20 เผ่าและพบว่าอีกแง่หนึ่งของการเปลี่ยนจากธรรมชาติไปสู่วัฒนธรรมคือการทำให้เนื้อสุก

ข้อสรุปของเลวี-สโทรสคือ นิทานบอกกับเราว่ามีเนื้อสัตว์อยู่เพื่อให้เรานำมาทำให้สุกเป็นอาหารได้ ไฟที่อยู่ในอำนาจมนุษย์สำหรับใช้ทำอาหารเป็นสัญลักษณ์ของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับดวงอาทิตย์

---

[77] ปริตตา เฉลิมเผ่า กออนันตกูล, "ไม่มีสังคมใดเหนือกว่าสังคมอื่น ทรรศนะในการศึกษามานุษวิทยาของ Claude Levi-Strauss" , วารสารสังคมวิทยามานุษวิทยา, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 กุมภาพันธ์ 2527), :60-76

ถ้าหากดวงอาทิตย์อยู่ไกลจากโลกเกินไปโลกก็จะเน่าเปื่อย ถ้าหากอยู่ใกล้เกินไปโลกก็จะไหม้ การทำอาหารเป็นสื่อกลางระหว่างธรรมชาติกับวัฒนธรรม เช่นเดียวกับที่ดวงอาทิตย์เป็นสื่อกลางระหว่างสวรรค์กับพื้นดิน

สิ่งที่เลวี-สโทรสเชื่อมากที่สุดในการเป็นนักมานุษวิทยาคือการศึกษาเกี่ยวกับมนุษย์คือ ศาสตร์เกี่ยวกับมนุษย์นั้นจะต้องเป็นโครงสร้างนิยม หรือไม่ก็ไม่เป็นอะไรเลย นักมานุษวิทยาซึ่งเผชิญกับสังคมจำนวนนับพันพร้อมทั้งข้อเท็จจริงจำนวนมหาศาลจะต้องเลือกทำหนึ่งในสองอย่างนี้ อย่างแรกเขาสามารถบรรยายและทำรายการของความหลากหลายเหล่านี้ งานของเขาจะเป็นงานที่น่าภูมิใจแต่ไม่ใช่งานที่เป็นวิทยาศาสตร์ อย่างหลังเขาจะต้องยอมรับว่าเบื้องหลังของความหลากหลายนั้นจะต้องมีบางสิ่งบางอย่างที่ลึกยิ่งกว่า บางสิ่งบางอย่างที่สิ่งต่างๆ นั้นมีร่วมกัน ความพยายามที่จะสรุปรวบเอาการแสดงออกที่แตกต่างกันเข้ามาเป็นภาษาเดียวกันคือ โครงสร้างนิยม บางทีวันหนึ่งในเวลาข้างหน้ามันจะไม่เป็นที่รู้จักในชื่อนี้อีกต่อไป ข้าพเจ้าไม่รู้และไม่สนใจ แต่ความสามารถที่จะค้นพบเป็นความจริงที่ลึกยิ่งกว่า และเป็นสัจจะยิ่งกว่าภายใต้ความอยู่รอดของศาสตร์ว่าด้วยมนุษย์ ไม่ว่าเราจะเรียกชื่อว่าอะไรก็ตาม

เลวี-สโทรสระบุวิธีการ**พื้นฐาน 4 ประการลงไปในเรื่องของโครงสร้างนิยม**[78]คือ

1) การวิเคราะห์เชิงโครงสร้าง **จะสำรวจถึงพื้นฐานโครงสร้างอันไร้สำนึกของปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรม** (structural analysis examines unconscious infrastructures of cultural phenomena)
2) การวิเคราะห์เชิงโครงสร้าง **จะพิจารณาถึงปัจจัยต่างๆ ของพื้นฐานโครงสร้างในฐานะที่เป็น "ความสัมพันธ์" ไม่ใช่ในฐานะแก่นแท้ที่เป็นอิสระไม่ขึ้นอยู่กับอะไรทั้งปวง** (it regards the elements of infrastructures as "relational," not as independent entities)
3) การวิเคราะห์เชิงโครงสร้าง **จะให้ความสนใจต่อระบบอย่างมาก** (it attends single-mindedly to system) และ
4) การวิเคราะห์เชิงโครงสร้าง **จะเสนอกฎทั่วไปที่อธิบายถึงแบบแผนต่างๆที่เป็นระบบ ซึ่งอยู่ข้างใต้ของปรากฏการณ์** (it propounds general laws accounting for the underlying organizing patterns of phenomena).

งานศึกษาของเลวี่-สโทรส ถือเป็นการนำเอาแนวคิดโครงสร้างนิยมมาใช้ศึกษาทางสังคม-มานุษวิทยาอย่างเป็นรูปธรรม และมีพลังในทางวิชาการ ซึ่งเป็นการพิสูจน์ให้เห็นถึง "ระเบียบวิธีศึกษา" ตามแบบแผนได้อย่างเปรียบเทียบและ "เห็นภาพจริง" ต่อแวดวงการศึกษา ซึ่งก็เป็นที่กล่าวถึงอย่างมากและงานทั้ง 3 ชิ้นก็พาตัวเขา—เลวี่-สโทรสและแนวคิดโครงสร้างนิยมมายืนอยู่ในตำแหน่งหน้าผาทางความคิดที่ไม่มีใคร

---

[78] สมเกียรติ ตั้งนโม, "สกุลความคิดโครงสร้างนิยม",
ออนไลน์: http://www.midnightuniv.org/midschool2000/newpage13.html

คาดถึงเลย ดังปัจจุบันและในอนาคต และเป็นอีกก้าวหนึ่งที่ผู้ศึกษากำลังจะนำมันมาใช้ในแวดวง "สื่อสารมวลชน" ในสาขาวิชา "วารสารสนเทศ-การหนังสือพิมพ์" ข้างหน้ากระดาษต่อไปนี้

แนวคิดเกี่ยวกับ "วัฒนธรรม" จากมุมมองแบบโครงสร้างนิยม

โครงสร้างนิยมมีจุดร่วมกับแนวคิดสำนักวัฒนธรรมนิยมที่ไม่เชื่อเรื่องการถูกกำหนดจากมิติเศรษฐกิจ (economic) แต่ทว่าโครงสร้างนิยมไม่เห็นด้วยกับสำนักวัฒนธรรมนิยมที่มักจะเน้นความสัมพันธ์ระหว่างเนื้อหาของการปฏิบัติการแบบต่างๆ เพราะโครงสร้างนิยมเห็นว่า สิ่งที่สัมพันธ์กันนั้นไม่ใช่เนื้อหา (content) แต่เป็นรูปแบบ (form) หรือโครงสร้าง (structure) ซึ่งไม่ใช่สิ่งที่จะมองเห็นได้ในทันที แต่ต้องทำการวิเคราะห์ลงไปในอีกชั้นหนึ่ง เหมือนกับไวยากรณ์ที่อยู่ในภาษา[79]

สำนักโครงสร้างนิยมได้ให้คำนิยามวัฒนธรรมเอาไว้ว่า[80]

(1) วัฒนธรรมไม่ใช่การปฏิบัติการทางสังคม (แบบที่สำนักวัฒนธรรมนิยมมองเห็น) แต่วัฒนธรรมเป็นเกณฑ์ (categories) เป็นกรอบความคิดเป็นภาษาที่อยู่ในระบบคิดของมนุษย์ (คำว่า "โครงสร้าง" ในนัยของ "โครงสร้างนิยม" **หมายถึง "โครงสร้างทางความคิด" ไม่ใช่ "โครงสร้างทางสังคม"**) กรอบความคิดดังกล่าวทำให้มนุษย์ในแต่ละสังคมให้คำนิยามความสัมพันธ์ต่างๆ รอบตัวระหว่างตัวเองกับธรรมชาติ ตัวเองกับเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน และตัวเองกับอำนาจสูงสุดอย่างแตกต่างกัน มนุษย์เราใช้กรอบความคิดนี้ในการจำแนกแยกแยะสภาพเงื่อนไขความเป็นจริงของตัวเอง

(2) สิ่งที่โครงสร้างนิยมสนใจก็คือ เมื่อการปฏิบัติความหมายอันหนึ่งๆ ได้เกิดขึ้นมาแล้วระบบโครงสร้างนั้นได้ถูกแปรเปลี่ยนไปได้ในเนื้อหาอื่นๆ โดยที่ยังคงรักษาความหมายของโครงสร้างเดิมเอาไว้ได้อย่างไร ดังเช่นการวิเคราะห์ของโคลด เลวี-สโทรส จากนิทานปรัมปรา (myth) หลายๆ เรื่องที่มีเนื้อหาต่างกันแต่มีโครงสร้างเดียวกัน คือการแปรเปลี่ยนจาก "ของดิบ" (ธรรมชาติ) ไปเป็น "ของสุก" (วัฒนธรรม) และโครงสร้างความคิดที่เขาถือว่าเป็นสากลของมนุษยชาติคือ การคิดเชิงเปรียบเทียบ (analogy) ระหว่าง 2 ขั้วเช่น ขาว-ดำ, สวย-น่าเกลียด, สูง-ต่ำ, ข้างนอก-ข้างใน

(3) ในการวิเคราะห์เนื้อหา โครงสร้างนิยมไม่ได้ให้ความสนใจความหมายของเนื้อเรื่องทั้งหมด แต่กลับพยายามค้นหาโครงสร้างหรือรูปแบบที่อยู่ภายใน ไกลไปกว่านั้นโครงสร้างนิยมได้พัฒนาวิธีการวิเคราะห์ "เนื้อหา" ออกมาอย่างมากมายจนกลายเป็นศาสตร์ใหม่คือ "สัญวิทยา" (semiology) ซึ่งเป็นศาสตร์ที่ศึกษาเกี่ยวกับ "สัญญะ" (sign) โดยเฉพาะคำว่า "ตัวบท" (text) ก็ได้ขยายความหมายออกไปอย่างกว้างขวาง โดยที่คำว่า "ตัวบท" นั้นมิได้หมายความถึงตัว

---

[79] กาญจนา แก้วเทพ, <u>สื่อสองวัฒนธรรม</u>, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อมรินทร์พริ้นท์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่งจำกัด , 2539), หน้า 121

[80] เรื่องเดียวกัน, หน้า 121-124

บทที่มีลายลักษณ์อักษรเท่านั้น แต่ "ตัวบท" หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่มีความหมายและคุณค่าอยู่เบื้องหลังที่จะอ่านได้

(4) เราอาจสรุปทัศนะและวิธีการศึกษาวิเคราะห์ของแนวคิดโครงสร้างนิยมได้ดังนี้

ทัศนะต่อมนุษย์: มนุษย์เป็นเพียงผู้แบกรับโครงสร้างต่างๆ ทั้งด้านความคิดและด้านสังคม คนเราถูกกำหนดจากโครงสร้าง แม้แต่การให้ความหมาย จิตสำนึกของมนุษย์ก็ถูกกำหนดจากโครงสร้าง

ทัศนะต่อสังคม: สังคมก็เหมือนทุกสิ่งทุกอย่างที่ล้วนแล้วแต่มีโครงสร้างที่แน่นอน เหมือนกฎไวยากรณ์ มนุษย์ในแต่ละยุคสมัยจะเกิดขึ้นและตายไป แต่โครงสร้างสังคมจะมีความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์

วิธีการวิเคราะห์: เน้นการวิเคราะห์แบบภาพรวม (ร่วมเวลา-synchronic) เน้นการแสวงหาโครงสร้างที่อยู่เบื้องลึก ซึ่งไม่อาจเห็นได้ (ด้วยตาเนื้อ แต่ตาใจ-เพิ่มเติมจากคำบรรยาย) โดยไม่ได้สนใจปรากฏที่แสดงออกมาภายนอก และไม่ได้ถือว่าภายในแต่ละโครงสร้างจะมีส่วนย่อยส่วนใดเป็นตัวกำหนดหลัก ถือว่าทุกองค์ประกอบต้องขึ้นต่อกันและกัน

2. แนวคิดพื้นฐานของทฤษฎีสัญวิทยา

ทุกๆ วันที่เราใช้ชีวิตอยู่ในโลกสังคมปัจจุบัน ตั้งแต่เกิดจนตายไปเราใช้ชีวิตท่ามกลาง "สัญญะ" (signs) มากมายเกินกว่าที่เราจะคาดคิดและรับรู้ความหมายทั้งหมดนั้นได้หรืออาจกล่าวได้ว่า เราอยู่ท่ามกลางโลกแห่งสัญญะ โลกที่เต็มไปด้วย "**ความหมาย**" (meaning)

ยกตัวอย่างเช่นเวลาที่เราอ่านหนังสือพิมพ์ ก่อนที่จะซื้อ เราก็จะยืนหน้าแผงกวาดสายตามองดูพาดหัวข่าวที่น่าสนใจของวัน หากเรามีหัวฉบับที่อ่านเป็นประจำ เราก็ตัดสินใจหยิบและซื้อโดยไม่ตองเปรียบเทียบข่าวเด่นๆ กับหัวฉบับอื่น เมื่อซื้อมาแล้วเราก็จะกวาวสายตามองหน้าหนึ่งอย่างรวดเร็วมามีข่าวเด่นๆ อะไรบ้าง หากสนใจ เราก็อ่านพาดหัวรองต่ออีกสักนิด จำว่าอ่านต่อหน้าข้างในที่เท่าไร หลังจากนั้นเราก็เปิดไปยังเลขหน้าที่เราต้องการ โดยที่เราอาจไม่สนใจอ่านเนื้อหาข่าวที่พาดหน้าในหนึ่งแต่อย่างใด

ขณะที่อ่าน เราใช้สายตามองตัวพิมพ์ ภาพถ่าย ภาพกราฟฟิก เว้นที่ว่างไปตามพื้นที่บนหนากระดาษ ซึมซับเนื้อหา สาระตามที่เราต้องการ เราอาจอ่าข่าวการเมืองก่อน ตามด้วยข่าวบันเทิง และกีฬา หรือจะอ่านละครก่อน ตามด้วย ดวง ประกาศรับสมัครงาน คอลัมน์ที่เราชอบ มุมตอบจดหมายก่อนก็ไม่ผิดกติกาแต่อย่างใด ทั้งหมดนี้ที่เราเรียกว่า "อ่านหนังสือพิมพ์" นี้ เป็นการอ่าน "ภาษา" ซึ่งเป็นระบบพื้นฐานของสัญญะที่ทำให้เราสามารถเข้าใจเนื้อหาสาระ เหตุการณ์ ข้อเท็จจริงต่างๆ ความคิดเห็นจากบุคคล

บรรยากาศของสถานที่โดยที่เราไม่จำเป็นต้องอยู่ในเหตุการณ์หรือพบเจอบุคคลเหล่านั้นด้วยตัวเองแต่อย่างใด สิ่งที่เราทำก็คือ **"เพียงแค่อ่านสัญญะ"** ซึ่งก็คือการอ่านหนังสือพิมพ์นั่นเอง

กิจกรรมทั้งหมดในการอ่านหนังสือพิมพ์นี้ ล้วนเกี่ยวข้องกับสัญญะในทางใดทางหนึ่งเสมอโดยรู้ตัวหรือไม่ก็ตาม

"สัญญะ" คืออะไร แล้วเราจะนำแนวคิดเกี่ยวกับสัญญะมาใช้ในการศึกษาหนังสือพิมพ์ได้อย่างไร? โปรดอ่าน สรุปแนวคิด "สัญญะ" จาก "รูปสัญญะตัวอักษรภาษาไทย" ข้างล่างนี้เพื่อความกระจ่าง

สัญวิทยา? (semiology?)

การเขียนคำว่า **"สัญวิทยา"** ในแวดวงการศึกษานั้นมีความแปรผันรูปลักษณ์ของคำๆ นี้มาก เราสามารถเขียนคำว่า "สัญวิทยา" ได้ในรูปแบบอื่นๆ อีก (ทั้งๆ ที่เราอ่านมันว่า "สัน-ยะ-วิด-ทะ-ยา") เช่น "สัญญะวิทยา", "สัญญวิทยา" ยังไม่นับว่าคำๆ นี้ สามารถเขียนในรูปอื่นที่ต่างส่วนท้ายไปอีก (ทั้งๆ ที่เราก็อ่านมันว่า "สัน-ยะ-สาด") คือ "สัญศาสตร์", "สัญญะศาสตร์" หรือ "สัญญศาสตร์"

ใครจะไปรู้ว่าในอนาคตเราอาจเขียนคำๆ นี้แบบอื่นๆ ได้อีกเช่น "สันยวิทยา", "สันยศาสตร์", "สัณญวิทยา", "สัณญศาสตร์" หรือ เลวร้ายที่สุดอย่าง "สันยะวิดทะยา" ก็เป็นได้ อย่างไรก็ตามในงานเขียนวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ผู้ศึกษาใครขอเขียนถึงคำๆ นี้ใน 2 รูปคือ "สัญวิทยา" และ "สัญศาสตร์" เพื่อความสม่ำเสมอในงานเขียนตลอดทั้งเล่มโดยไม่ได้บอกว่าแบบที่ไม่ได้เลือกนั้นเป็นรูปแบบที่ผิด-ถูกแต่อย่างใด

ความแตกต่างของการเขียนถึงคำๆ นี้ ที่สามารถเขียนได้หลากรูป อ่านได้หลายแบบต่างก็ยังคงมีจุดร่วมเดียวกันคือ เป็นคำที่สื่อความหมายถึง **"แนวคิดเกี่ยวกับสัญญะ/การศึกษาเกี่ยวกับสัญญะ"** ดังที่จะได้กล่าวถึงดังนี้

"สัญวิทยา" (semiology) เป็นแนวคิด ทฤษฎี องค์ความรู้ที่สำคัญที่สุดในยุคปัจจุบัน มีบทบาทมากในโลกแห่งการศึกษาและงานวิจัยทางสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยา เช่นเดียวกันกับบทบาทในงานวิทยานิพนธ์ศึกษาเล่มนี้ ที่ใช้แนวคิดเรื่องสัญวิทยา

อย่างที่กล่าวไว้ข้างต้นว่า **"แนวคิดเกี่ยวกับสัญญะ/การศึกษาเกี่ยวกับสัญญะ"** (concept of sign/science of sign) นี้ มีชื่อเรียกด้วยกันสองชื่อ คือ

semiology แปลเป็นไทยว่า สัญวิทยา และ
semiotics แปลเป็นไทยว่า สัญศาสตร์ [81]

---

[81] คำว่า สัญวิทยา (semiology) และ **สัญศาสตร์** (semiotics) ต่างก็หมายถึงศาสตร์แห่งสัญญะ ("science of signs") เช่นเดียวกัน ความแตกต่างอยู่ที่คำว่า **"สัญวิทยา"** (Semiology) นั้น นิยมใช้ในหมู่นักวิชาการฝั่งยุโรปเพื่อระลึกถึงเฟอร์ดินานด์ เดอ โซซูร์ ขณะที่คำว่า **"สัญศาสตร์"** (Semiotics) กลับนิยมใช้กันในหมู่นักวิชาการอเมริกันเพื่อระลึกถึง **ชาลร์ส แซนเดอร์ เพียร์ซ** (Terrence Hawkes. "Structuralism & Semiotics" University of California Press, p. 124) นอกจากนี้ คำว่า "สัญวิทยา" และ **"สัญศาสตร์"** แท้จริงแล้วก็คือสัญญะอย่างหนึ่งเพราะสามารถสื่อความหมายความหมาย

ทั้งสองชื่อที่เรียกต่างกันนี้มุ่งศึกษาในสิ่งเดียวกัน คือ ค้นหาว่า **"ความหมายนั้นเกิดขึ้นและสื่อสารกันได้อย่างไร"** คำว่า "semiology" ถูกตั้งขึ้นโดยนักภาษาศาสตร์ชาวสวิส อันเป็นผู้เริ่มต้นกรุยทางให้แนวการศึกษานี้ คือ "เฟอร์ดินองด์ เดอ โซซูร์" (Ferdinand de Saussure) และคำว่า "semiotics" นั้นถูกตั้งขึ้นโดยนักปรัชญาชาวอเมริกัน ชื่อ "ชาร์ลส์ แซนเดอร์ส เพียร์ซ[82]" (Charles Sanders Pierce) ทั้งสองคำคือ semiology และ semiotics มีรากศัพท์เดียวกัน มาจากคำในภาษากรีก คือ "semion"

2.1 **สัญญะ/สัญวิทยา** (sign/semiology)

สัญญะผูกพันอย่างแน่นแฟ้นกับภาษาแน่นอน ไม่ใช่ในแง่ของภาษาพูดภาษาเขียนเท่านั้น แต่ทุกๆ อย่างที่เราเรียกว่าภาษา ทั้งสัญลักษณ์ รูปภาพ สี ขนาด เส้น พื้นผิว แม้แต่ปรากฏการณ์ธรรมชาติอย่างสายฝน สายลม สายฟ้า กลุ่มเมฆ แสงแดด ความร้อน ความเย็น ล้วนเป็นภาษาทั้งสิ้น เพราะสามารถ "สื่อความหมาย" ได้อย่างใดอย่างหนึ่งกับเรา มนุษย์ผู้อยู่บนโลกแห่งความหมาย

ในโลกของภาษา ซึ่งเราใช้สื่อความคิด ความรู้สึกนั้น เรามีมุมมองเกี่ยวกับ "หน้าที่" ของภาษาที่แตกต่างกันตั้งแต่ยุคสมัยต่างๆ

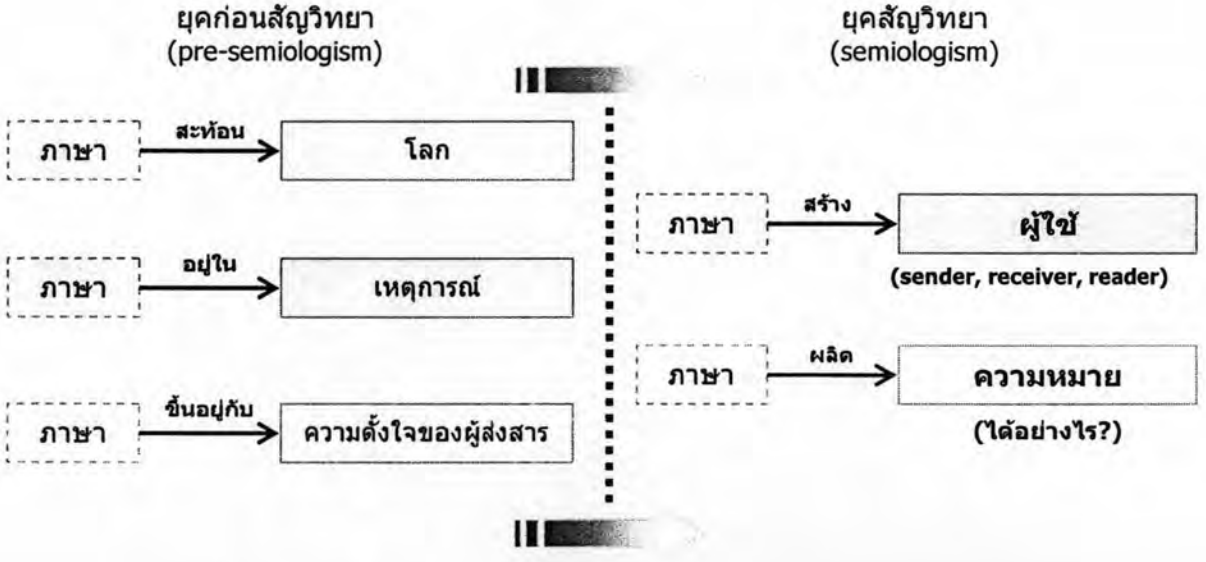

รูปที่ 8 การแปรเปลี่ยนกระบวนทัศน์เกี่ยวกับภาษาจากยุคก่อนสัญวิทยา มาสู่ยุคสัญวิทยา

เฉพาะแบบหนึ่ง เช่นถ้าใครบอกว่าตัวเองเป็นนักสัญวิทยา ก็สื่อความหมายว่ายอมรับและใช้ความคิดของโซซูร์เป็นหลัก ส่วนผู้ที่บอกว่าเป็นนักสัญศาสตร์ ก็แสดงว่าได้รับอิทธิพลมาจากเพียร์ซ (อ้างจาก ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, "สัญวิทยา, โครงสร้างนิยม, หลังโครงสร้างนิยม"กับการศึกษาทางรัฐศาสตร์", หน้า 9)

[82] จริงๆ แล้ว การอ่านชื่อ "Peirce" นั้นออกเสียงอย่างถูกต้องคือ "Purse" (pronounced '*purse* อ้างจาก wikipedia.org) แต่ในงานเขียนแต่ละแหล่งยังมีความแตกต่างกันอยู่ อย่างไรก็ตามในวิทยานิพนธ์เล่มนี้จะเขียนตาม "รูปตัวเขียน" แทนเป็น "เพียร์ซ"

จากรูปที่ 8 แสดงการเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์เกี่ยวกับมุมมองของภาษานั้นเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญที่ก่อให้เกิดแนวคิดสัญวิทยา เพราะเป็นการเปลี่ยนมุมมองของภาษาที่เน้นผู้ใช้-ความตั้งใจของผู้ส่งสาร มาสู่ ผู้อ่าน ที่พยายามถอดความหมายของภาษานั้นมากกว่าที่จะสนใจว่าผู้พูด ผู้เขียนสื่อถึงอะไร จุดเปลี่ยนนี้เอง แนวคิดเช่นนี้ส่งผลกระทบต่อสำนักคิดที่มีอยู่ในสมัยนั้น (ทั้งสำนักประจักษนิยม สำนักปรากฏการณ์นิยม) ให้เกิดแนวคิดโครงสร้างนิยมที่เป็นฐานคิดสำคัญต่อแนวคิดสัญวิทยาเช่นกัน

2.2.1 นิยามของสัญญะ

คำว่า "สัญญะ" (sign[83]) มาจากคำว่า "to semion" (พหูพจน์คือ ta semeia)[84] ซึ่งนำมาสู่การตั้งชื่อวิชา/แนวคิดเรื่อง "สัญวิทยา/สัญศาสตร์" ซึ่งเป็นศาสตร์ที่ศึกษาเกี่ยวกับสัญญะ (science of signs)

C. Peirce ให้ความหมายของคำว่าสัญญะ (sign) ไว้ง่ายๆ ว่า

> ***"สัญญะ คือ สิ่งที่มีความหมายมากกว่าตัวของมันเอง"***
>
> ***(Sign is something which stands to somebody for something in some respect.)***[85]

---

[83] สุกัญญา หาญตระกูล, อ้างในในภาคผนวกของ "ภาษา: สัญลักษณ์: วรรณคดี", โลกหนังสือ. (กรุงเทพมหานคร ปีที่ 5 ฉบับที่ 5, กุมภาพันธ์ 2525,). :หน้า 42 อธิบายคำว่า "Signe" (เขียนในขณะนั้น) มาจากภาษาละตินว่า "Signatum" มีความหมายกว้างๆ ว่า

(1) อะไรก็ตามที่ใช้แทน (representer) หรือเป็นนัยยะถึง (indiquer) อะไรอย่างหนึ่งซึ่งเป็นความหมายที่กว้างมาก เช่น ตัวอักษรก็เป็นสัญญะของเสียง, คำเป็นสัญญะของความคิด, เครื่องหมายบวกลบคูณหารในคณิตศาสตร์ก็เป็นสัญญะของการคำนวณด้วยวิธีการใดวิธีการหนึ่ง, การส่งสัญญาณ SOS ก็เป็นสัญญะของการขอความช่วยเหลือ, การยกธงขาวเป็นสัญญะของการยอมแพ้ เป็นต้น การที่ผู้ศึกษาเลือกคำ "สัญญะ" สำหรับความหมายของคำว่า "signe" ก็เพราะสิ่งที่จะเรียกได้ว่าเป็น "signe"

(2) นอกจากจะมีลักษณะของสิ่งที่เราเรียกกว้างๆ ว่าเป็นเครื่องหมายแล้ว ก็ยังจำเป็นจะต้องมีลักษณะการจำได้ระลึกได้ (reconnaissance) ที่ตัวผู้ส่งและตัวผู้รับ

(3) นอกจากนั้น "signe" ยังมีลักษณะเป็นสิ่งที่ใช้ในสังคมเพราะเป็นการตกลงยอมรับกันในหมู่คนหนึ่ง

ซึ่งทั้ง 3 ความหมายนี้มีอยู่ในคำว่า สัญญะ, สัญญา ซึ่งพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2495 ให้ความหมายไว้ว่า : **สัญญา**: ความเข้าใจ, ความรู้สึก, ความสังเกต, ความจำได้, เป็นขันธ์หนึ่งของขันธ์ทั้งห้า เรียกสัญญาขันธ์, เครื่องหมาย, ชื่อ, ข้อตกลงกัน

นอกจากนี้ความหมายของสัญญะทางภาษาศาสตร์ (signe linguistique) ที่แยกออกเป็นตัวหมาย/ตัวหมายถึง (Sa/Se) ยังใช้เป็นรากฐานของศาสตร์ที่ว่าด้วยสัญญะ (sciences de signes) หรือ สัญญวิทยา ที่เรียกในภาษาฝรั่งเศสว่า semiologie หรือ La Semiotique และในภาษาอังกฤษว่า Semiotice ซึ่งศึกษาเกี่ยวกับสัญญะและระบบในการสร้างความหมาย (system of signification) โดยทั่วไป

[84] กาญจนา แก้วเทพ, มองสื่อใหม่มองสังคมใหม่: ความเรียงว่าด้วยสัญญะวิทยากับสื่อมวลชน. (กรุงเทพมหานคร: เอดิสันเพรส, 2543) หน้า 1

[85] กาญจนา แก้วเทพ, การวิเคราะห์สื่อ แนวคิดและเทคนิค. (กรุงเทพมหานคร: อินฟินนิตี้เพรสจำกัด, 2541), หน้า 84-5

ขณะที่โซซูร์ให้คำจำกัดความของสัญญะว่าคือ **"สิ่งที่สัมผัสได้ด้วยอายตนะ"** และเป็นสิ่งที่คนกลุ่มหนึ่งตกลงกันใช้สิ่งนั้นเป็นเครื่องหมายถึงอีกสิ่งหนึ่งซึ่งไม่ได้ปรากฏอยู่ในสัญญะนั้น [86] และอธิบายถึง "สัญญะทางภาษาศาสตร์" (linguistic sign) ไว้ว่าคือ

> ***"หน่วยสัญญะทางภาษาศาสตร์, ไม่ใช่สิ่งของ ไม่ใช่ชื่อ แต่เป็น 'ความคิด' และ 'ภาพ-เสียง'"***
> ***(The Linguistic sign unites, not a thing and a name, but a concept and a sound-image)***[87]

นอกจากนี้ สัญญะยังไม่ได้หมายถึง "ภาษา" หรือ "เครื่องหมายในภาษา" เท่านั้น แต่เป็นอะไรก็ได้ที่สื่อถึงความคิด เช่นเดียวกับแนวคิดเกี่ยวกับภาษาที่โซซูร์กล่าวคือ

> ***"ภาษาเป็นระบบแห่งสัญญะที่แสดงถึงความคิด เช่นนี้จึงเปรียบได้กับระบบการเขียน ตัวอักษรของคนใบ้-หูหนวก พิธีกรรมเชิงสัญลักษณ์ต่าง ๆ กฎเกณฑ์เกี่ยวกับมารยาทในสังคม สัญญาณทางทหารและอื่น ๆ เพียงแต่ภาษาเป็นระบบสัญญะที่มีความสำคัญสูงสุดเมื่อเปรียบเทียบกับระบบสัญญะอื่น ๆ"*** [88]

2.1.2 คุณสมบัติของสัญญะ

หากเราจะวิเคราะห์ว่าสิ่งที่จะเป็น "สัญญะ" [89] ได้จะต้องมีคุณสมบัติอะไรบ้าง เราก็จะพบดังนี้

(1) สัญญะจะต้องมีลักษณะทางกายภาพ (a sign has a physical form, called the signifier) สามารถจับต้องรับรู้ได้ด้วยอวัยวะรับสัมผัส เช่น เป็นตัวอักษร ภาพวาด เสียง อากัปกิริยา ฯลฯ ตัวอย่างเช่น ป้ายรูปผู้หญิง/ผู้ชายที่เพิ่งกล่าวไป

(2) ตัวสัญญะนั้นต้องเกิดมาจากความตั้งใจที่จะส่งสารหรือสื่อความหมายอะไรบางอย่าง (semiotics emphasis that our perception of reality is itself constructed and shaped by the words and signs we use.) ฉะนั้น แม้ว่าเมฆอาจเป็นสัญญาณว่าฝนจะตก แต่เราก็ไม่ถือว่าเมฆเป็นสัญญะ เนื่องจากเมฆไม่ได้มีความตั้งใจที่จะส่งข่าวสารอะไร

---

[86] สุกัญญา หาญตระกูล, "ภาษา: สัญลักษณ์: วรรณคดี", โลกหนังสือ, หน้า 29

[87] คำว่า "Sound-Image" โซซูร์อธิบายว่า ไม่ได้หมายความถึง "เนื้อเสียงจริงๆ" (material sound) หรือ "เนื้อวัตถุ" (purely physical thing) สิ่งของใดๆ แต่หมายถึง **"ภาพพิมพ์ของเสียงที่เกิดขึ้นในใจ"** (psychological imprint sound)

[88] Ferdinand De Saussure, "Course in General Linguistics", edited by Charles Bally and Albert Sechehaye, 1959, p. 16 และแปลข้อความนี้เป็นไทยใน ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, "สัญวิทยา, โครงสร้างนิยม, หลังโครงสร้างนิยม"กับการศึกษาทางรัฐศาสตร์", หน้า 17

[89] กาญจนา แก้วเทพ, "ชุดปรัชญานิเทศศาสตร์และทฤษฎีการสื่อสาร/ กลุ่มทฤษฎีว่าด้วยเนื้อหา/สารและความหมาย" ออนไลน์

(3) ความหมายของภาพเสียงนั้นจะต้องมีความหมายมากไปกว่าตัวของมันเอง (a sign refers to something other than itself) เป็นคุณสมบัติที่ต่อเนื่องมาจากสองคุณสมบัติแรก กล่าวคือเมื่อภาพ เสียง ฯลฯ ถูกผู้ใช้สัญญะนำมาใช้อย่างตั้งใจนั้น ดังนั้น ถ้าดอกกุหลาบแดงดอกหนึ่ง ถูกรับรู้ว่าเป็นเพียงดอกไม้ดอกหนึ่ง มันก็จะยังไม่มีลักษณะเป็นสัญญะจนกว่าเมื่อดอกไม้ดอกนั้นจะถูกรับรู้ว่า "เป็นมากกว่าดอกไม้" เท่านั้น เช่น เป็นความรักความผูกพัน เป็นเครื่องแสดงความซื่อสัตย์ ฯลฯ

มีตัวอย่างที่ชัดเจนในการพิจารณาว่าอะไรเป็นสัญญะหรือไม่ คือ เรื่องของ ***"แหวนวงหนึ่ง"*** *นั่นคือ ถ้าหากแหวนวงนั้นวางขายรวมอยู่กับแหวนวงอื่น เครื่องประดับชิ้นอื่น วัตถุชิ้นอื่นๆ ในตู้โชว์ แหวนวงนั้นก็ยังไม่เป็นสัญญะอะไร จนกระทั่งแหวนวงดังกล่าวได้เดินทางเข้าสู่รูปแบบ* ***"ปฏิบัติการทางสังคม"*** *(Social practice) บางประการ เช่น ถูกสวมนิ้วให้หญิงสาวในวันแต่งงานของเธอ สำหรับตัวเจ้าสาวแล้ว (Subject) แหวนวงนั้น (Object) เป็นมากกว่าวัตถุชิ้นหนึ่ง มันคือเครื่องหมายแทนความรัก ความผูกพัน ระหว่างเธอและเจ้าบ่าวของเธอ แหวนวงเดียวกันกับเมื่ออยู่ในตู้โชว์กับเมื่อมาอยู่ในนิ้วนางมือข้างซ้ายของเจ้าสาว ได้เปลี่ยนสถานภาพเชิงสัญลักษณ์ไปเสียแล้ว ในขณะที่ลักษณะทางกายภาพยังคงเดิม นั่นคือไม่มีข้อจำกัดใดๆเลยในเรื่องขององค์ประกอบ (element/material) ตัววัตถุจะเป็นอะไรก็ได้ แต่สิ่งที่สำคัญคือ ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบ (relation) ระหว่าง subject กับ object* [90]

กล่าวโดยสรุปสั้น ๆ อีกครั้งหนึ่งก็คือ ของทุกสิ่งทุกอย่างในโลกไม่ว่าจะเป็นตัวอักษร ประตู แหวน ก้อนหิน เสา หรือ ขอบที่ว่างในหน้ากระดาษนี้ ฯลฯ สามารถจะเป็นสัญญะได้หมดหากมีคุณสมบัติ 3 ประการคือ

(1) ต้องมีรูปธรรม ซึ่งอาจจะเป็นภาพ เสียง อักษร หรือวัตถุอื่น ๆ
(2) ต้องมีความหมายมากไปกว่าตัวเอง
(3) ผู้ใช้สัญญะต้องตระหนักว่า รูปธรรมดังกล่าวนั้นเป็นสัญญะ

จากคุณสมบัติทั้ง 3 นี้ เพียร์ซได้นำมาเรียงร้อยเป็นคำนิยามที่รัดกุมของสัญญะว่า *"Sign is something (1) which stands for something (2) to someone in some respect."* [91]

---

[90] กาญจนา แก้วเทพ, "มองสื่อใหม่มองสังคมใหม่: ความเรียงว่าด้วยสัญญะวิทยากับสื่อมวลชน", หน้า 3-4

[91] กาญจนา แก้วเทพ, "ชุดปรัชญานิเทศศาสตร์และทฤษฎีการสื่อสาร/ กลุ่มทฤษฎีว่าด้วยเนื้อหา/สารและความหมาย", ออนไลน์

กล่าวคือ สัญญะคือของอย่างหนึ่ง (1) ที่ยืนแทนความหมายของอีกอย่างหนึ่ง (2) เช่น ดอกกุหลาบ (ของอย่าง 1) ยืนแทนความหมายของความรัก (ของอย่างที่ 2) สำหรับคนบางคน ในบางกาละเทศะ ช่วงเวลาหรือบริบท[92]

เพราะฉะนั้น สัญญะจะมีความหมายก็แต่เฉพาะคนบางคนในบางเงื่อนไขเท่านั้น ตัวอย่างเช่น คำกล่าวที่ว่า *"เงินไม่มีความหมาย"* นั้น ต้องระบุว่าสำหรับใคร (เศรษฐีพันล้าน) ภายใต้เงื่อนไขใด (ยังร่ำรวยอยู่) ดังนั้น หากมีการเปลี่ยนแปลงตัวบุคคลหรือเปลี่ยนแปลงกาละ/เทศะ/บริบท ความหมายของวัตถุชิ้นเดิมที่จะเปลี่ยนแปลงไป เราพบตัวอย่างอยู่เสมอในชีวิตประจำวัน เช่น แหวนแต่งงานที่เคยมีความหมายว่า "เป็นตัวแทนความรัก" แต่หากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเปลี่ยนใจไปมีคนอื่น แหวนวงเดิมจะเปลี่ยนความหมายไปเป็น "ตัวแทนแห่งการหลอกลวง" และเมื่อความหมายของสัญญะเปลี่ยนไป เราก็จะมีปฏิกิริยา/หรือมีการกระทำต่อสัญญะที่แตกต่างกัน เช่น ในกรณีของแหวน จากการกระทำที่เคยสวมใส่ เราก็จะเปลี่ยนเป็นถอดโยนทิ้งไป เป็นต้น[93]

2.1.3 องค์ประกอบของสัญญะ

โซซูร์กล่าวว่าสัญญะเกิดจากองค์ประกอบสองอย่างของ **"ความคิด+ภาพพิมพ์ในใจ"** (sign as a combination of a *concept* and a *sound-image*.) ดังนั้นเมื่อกล่าวถึงสัญญะในทัศนะของโซซูร์ เรามักหมายถึง "สองด้านของสัญญะ" คือ "ตัวหมายถึง" (หรือ ความหมายสัญญะ-signified) และ "ตัวหมาย" (หรือ รูปสัญญะ-signifier) ตามลำดับ สองด้านของสัญญะนั้น **"เปรียบเสมือนด้านหัวด้านก้อยของเหรียญเดียวกันไม่มีตัวหนึ่งโดยปราศจากตัวหนึ่ง"** ตัวหมายที่ไม่มีตัวหมายถึงมิได้เป็นสัญญะ แต่เป็นเพียงวัตถุ (object) ที่มีอยู่เป็นอยู่ โดยมิได้หมายถึงอะไร ส่วนตัวหมายถึงที่ไม่มีตัวหมาย คือ สิ่งที่ไม่สามารถกล่าวถึงได้ สิ่งที่คิดถึงไม่ได้ หรือสิ่งที่ไม่มีอยู่ [94]

รูปที่ 9 แสดงองค์ประกอบของสัญญะตามแนวคิดของโซซูร์

---

[92] เรื่องเดียวกัน

[93] กาญจนา แก้วเทพ, "ชุดปรัชญานิเทศศาสตร์และทฤษฎีการสื่อสาร/ กลุ่มทฤษฎีว่าด้วยเนื้อหา/สารและความหมาย", ออนไลน์

[94] สุกัญญา หาญตระกูล, "ภาษา: สัญลักษณ์: วรรณคดี", โลกหนังสือ, หน้า 30

ทั้งหมดนี้เพื่อแสดงว่าการกำหนดสัญญะของมนุษย์คือการสร้างตัวหมายและตัวหมายถึงไปพร้อมๆ กัน

นอกจากนี้โซซูร์ยังอธิบายถึง "**ความแตกแตกต่าง 2 ด้านของเหรียญ** -- รูปสัญญะและความหมายสัญญะ" ว่า

- ***"ตัวหมาย (signifier) คือด้านที่เป็นรูป"*** ของสัญญะซึ่งสัมผัสได้ด้วยอายตนะเช่น ยินได้ด้วยหู (เสียง) และเห็นได้ด้วยตา (ตัวอักษร) และ
- ***"ตัวหมายถึง (signified) คือด้านที่เป็นนาม"*** ซึ่งเป็นความคิดรวบยอดหรือภาพที่เกิดขึ้นในจิต (concept, image mental) รู้ได้ด้วยใจ

สัญญะจึงเป็นสิ่งที่มีลักษณะขัดแย้งกันในตัว คือมีตัวหมายที่เป็นรูปธรรม (sensible) และตัวหมายถึงที่เป็นนามธรรม (non-sensible) เป็น "การมีอยู่" (presence) และ "การไม่มีอยู่" (absence) ในเวลาเดียวกัน และความสัมพันธ์ระหว่าง "ตัวหมาย" กับ "ตัวหมายถึง" คือสิ่งที่เราเรียกว่า "ความหมาย" (signification)[95]

โดยองค์ประกอบพื้นฐานของสัญญะนั้นประกอบไปด้วย 3 ส่วน [96] คือ

(1) คือ **"บรรดาของจริงหรือสิ่งอ้างอิงทั้งหลาย"** (reference)

(2) คือ **"ตัวหมาย"** (signifier) และ

(3) คือ **"ตัวหมายถึง"** (signified)

เช่น สัญญะของขวดแก้วประกอบด้วย

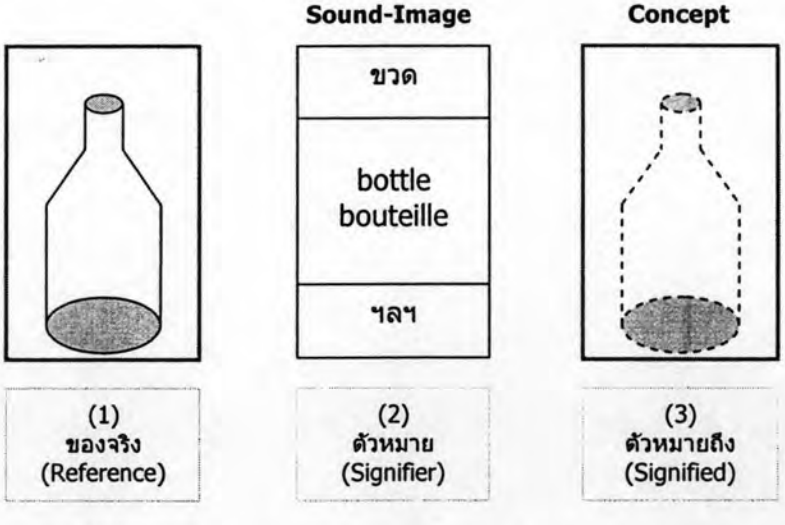

รูปที่ 10 แผนผังความสัมพันธ์ระหว่างของจริง-ตัวหมาย-ตัวหมายถึง

---

[95] สุกัญญา หาญตระกูล, "ภาษา: สัญลักษณ์: วรรณคดี", โลกหนังสือ, หน้า 30

[96] กาญจนา แก้วเทพ.การวิเคราะห์สื่อ แนวคิดและเทคนิค, หน้า 85

1) ขวดแก้วจริงๆ ที่เป็น **"ของจริง"**

2) สัญญะที่แทน **"ตัวจริง"** เช่น เสียงหรือภาษาต่างๆ ที่ใช้สื่อแทนความหมายของตัวขวดนั้น เช่น "ขวด" ในภาษาไทย หรือ "bottle" และ "bouteille" ในภาษาอังกฤษ และฝรั่งเศส หรือเป็นภาพวาดของขวดแทนก็ได้ สัญญะในระดับนี้เรียกว่า "ตัวหมาย" (Signifier)

3) จนเมื่อเราเข้าใจความหมายของตัวหมายเกิด**แนวคิดจินตนาการของ "ขวด"** ขึ้นมาในหัวสมองหรือความคิดคำนึงที่เราเข้าใจว่า "เป็นภาพในใจหรือภาพในความคิด" (concept) เมื่อนั้นก็คือสิ่งที่เรียกว่า "ตัวหมายถึง" (signified)[97]

2.1.4 สิ่งที่สัญญะศึกษา

โซซูร์ให้ความหมายแนวคิดเรื่องวิชาสัญวิทยา (Semiology) เอาไว้ว่า

"สัญวิทยาเป็นศาสตร์ที่ศึกษาวิถีชีวิตของสัญญะภายในสังคมที่สัญญะนั้นถือกำเนิดขึ้นมา รวมทั้งแสวงหากฎที่ควบคุมอยู่เบื้องหลัง"

(A science that studies the life of signs within society is conceivable)[98]

โดยในส่วนของคำว่า "วิถีชีวิต" ของสัญญะนั้น หมายความถึงการศึกษาการกำเนิด การเจริญ การแปรเปลี่ยนและการสูญสลายของสัญญะตัวหนึ่งๆ รวมจนถึงพิเคราะห์พิจารณา "กฎ" ที่ควบคุมอยู่เบื้องหลังวิถีชีวิตของสัญญะ[99] ซึ่งโซซูร์อธิบายถึงแนวคิดเรื่องสัญวิทยาต่อไปว่า "สัญวิทยาจะแสดงให้เห็นว่าอะไรเป็นตัวสถาปนาสัญญะ มีกฎอะไรที่ควบคุมสัญญะอยู่" [100] (Semiology would show what constitute signs, what laws govern them.) และการศึกษาภาษาศาสตร์ (ในขณะนั้น) เป็นเพียงศาสตร์ทั่วไปสาขาหนึ่งของสัญวิทยาเท่านั้น และกฎที่ค้นพบโดยสัญวิทยานั้นสามารถประยุกต์ใช้ในวิชาภาษาศาสตร์ได้[101]

ขณะที่บาร์ธส์นิยมวิชาสัญวิทยาหรือสัญศาสตร์ว่า

"คือสาขาความรู้ที่ศึกษาถึงกระบวนการสื่อความหมายที่มนุษย์ในสังคมกระทำกันด้วยวิธีต่าง ๆ"[102]

---

[97] เรื่องเดียวกัน, หน้า 85-86

[98] กาญจนา แก้วเทพ, "มองสื่อใหม่มองสังคมใหม่: ความเรียงว่าด้วยสัญญะวิทยากับสื่อมวลชน", หน้า 4-5

[99] เรื่องเดียวกัน, หน้า 5

[100] Ferdinand De Saussure, "Course in General Linguistics", edited by Charles Bally and Albert Sechehaye, 1959, p. 16

[101] กาญจนา แก้วเทพ, "มองสื่อใหม่มองสังคมใหม่: ความเรียงว่าด้วยสัญญะวิทยากับสื่อมวลชน", หน้า 5

[102] ประชา สุวีรานนท์ แปล "โวหารของภาพ" โรลองด์ บาร์ธส์ เขียนวารสารธรรมศาสตร์ ปีที่ 21 ฉบับที่ 2: พฤษภาคม –สิงหาคม 2503 หน้า 110

สัญวิทยา หรือสัญศาสตร์นั้นเป็นวิชาการแขนงที่ศึกษากระบวนการสื่อความหมาย โดยพิจารณาธรรมชาติของหน่วยสื่อความหมายและขั้นตอนการทำงานของมัน เพื่อทำความเข้าใจว่าความหมายถูกสื่อออกมาได้อย่างไร[103]

จากแนวคิดเรื่องสัญญะที่ได้กล่าวมาข้างต้นอาจสรุปได้ว่า สัญวิทยาจะศึกษาเรื่องที่เกี่ยวข้องกันอยู่ 3 เรื่อง [104] คือ

1) **ตัวสัญญะ** (sign) สัญวิทยาจะศึกษาประเภทต่าง ๆ ของสัญญะนับตั้งแต่เรื่องภาษาพูด ภาษาเขียน ภาษาภาพ ภาษาเสียง ไปจนกระทั่งถึงอาการของโรค อาหาร รูปร่าง เสื้อผ้า ฯลฯ โดยจะสนใจวิธีการที่สื่อทอดความหมาย (meaning) ของสัญญะเหล่านี้ รวมทั้งวิธีการที่สัญญะเหล่านี้เข้ามาเกี่ยวพันหรือเชื่อมโยงกับผู้ใช้สัญญะ ทั้งนี้ เนื่องจากข้อเท็จจริงที่ว่าสัญญะเป็นผลผลิตทางความคิดของมนุษย์ เกิดมาจากการประกอบสร้าง (construct) ของมนุษย์ ดังนั้น การที่จะทำความเข้าใจกับสัญญะจึงจำเป็นต้องเข้าใจตัวมนุษย์ผู้สร้างสัญญะนั้นด้วย

2) **รหัส/ระบบ** (code/system) เนื่องจากการใช้สัญญะไม่ได้เป็นไปตามยถากรรม หากแต่มีการจัดทำขึ้นอย่างเป็นระบบ ระบบที่นำเอาสัญญะมาประกอบเข้าด้วยกันนั้นเรียกว่ารหัส (code) ซึ่งมีมากมายหลายประเภท แต่ละประเภทมีคุณสมบัติต่างกัน เช่น บางประเภทมีการระบุเอาไว้อย่างชัดเจน บางประเภทแฝงไว้อย่างซ่อนเร้น เช่น รหัสของการแบ่งเขตไปรษณีย์ในกรุงเทพมหานครได้ระบุเอาไว้อย่างชัดเจน แต่ทว่ารหัสสำหรับการรับประทานอาหารฝรั่งอย่างเป็นทางการจะไม่มีการระบุเอาไว้อย่างชัดเจน เป็นต้น

3) **วัฒนธรรม** (culture) เนื่องจากสัญญะเป็นผลิตกรรมของมนุษย์ (man-made) ดังนั้นจึงเป็นผลผลิตทางวัฒนธรรม ทั้งสัญญะและรหัสจึงถูกสร้างถูกใช้และทำงานอยู่ภายใต้บริบททางวัฒนธรรมแบบหนึ่ง ๆ เท่านั้น หากเปลี่ยนบริบทไป สัญญะและรหัสนั้นก็จะเปลี่ยนแปลงความหมายไป เช่น "ความแก่ชรา" อาจมีความหมายถึงความน่าเคารพในสังคมไทยโบราณ แต่มีความหมายถึงการหมดสมรรถภาพในสังคมตะวันตกสมัยใหม่ ในขณะที่สัญญะและรหัสทำงานอยู่ภายใต้บริบททางวัฒนธรรมแบบหนึ่ง ๆ นั้น ในทางกลับกัน วัฒนธรรมหนึ่ง ๆ จะดำรงอยู่ได้ก็ต้องอาศัยสัญญะและรหัสนั้นเช่นกัน ตัวอย่างที่เห็นได้อย่างชัดเจนที่สุดคือ ภาษา เมื่อชาติที่ตกเป็นอาณานิคมถูกบังคับให้ยกเลิกการใช้ภาษาของตนเองและหันไปใช้ภาษาของเจ้าอาณานิคม วัฒนธรรมเดิมของตนเองก็จะสูญสลายไปด้วย นี่เป็นความสัมพันธ์ที่ขึ้นต่อกันและกันระหว่างสัญญะ/รหัสกับบริบททางวัฒนธรรม ในการวิเคราะห์เชิงสัญวิทยาจึงจำเป็นต้องรู้จักและเข้าใจบริบททางวัฒนธรรมที่เป็นบ่อเกิดของสัญญะและรหัสนั้นด้วย

แท้จริงแล้วสิ่งที่สัญวิทยาศึกษานั้นครอบคลุมทั้งหมดทุกมิติแวดล้อมในชีวิตเราทุกๆ อย่าง หากเปรียบตัวอย่างที่ใกล้ตัวผู้อ่านขณะนี้มากที่สุดเทียบกับหน้ากระดาษแผ่นหนึ่ง ก็มีส่วนที่เป็นสัญญะอยู่

---

[103] นพพร ประชากุล, "คำนำเสนอบทแปล" มายาคติ., หน้า 8

[104] กาญจนา แก้วเทพ, มองสื่อใหม่มองสังคมใหม่: ความเรียงว่าด้วยสัญญะวิทยากับสื่อมวลชน, หน้า 6-7

แม้แต่ที่ว่าง/ความว่างเปล่า (blankness), **อัญประกาศ/เครื่องหมาย, คำพูด และการเรียงลำดับในประโยคที่กำลังเขียนหรืออ่านอยู่นี้ ก็ล้วนเป็นสัญญะได้ทั้งสิ้น**หากสื่อหรือให้ความหมายในลักษณะของการเปรียบเทียบและความแตกต่างกัน เช่นช่องว่างระหว่างประโยค หรือที่ว่างระหว่างคำในภาษา หรือที่เราเรียกว่า "เว้นวรรค" ต่างก็มีความหมายเฉพาะแบบหนึ่ง คือให้หยุดพักออกเสียง มิใช่ไม่มีความหมาย ที่ว่างริมขอบกระดาษทั้งด้านซ้ายขวา บนล่างต่างก็มีความหมายว่า "ห้ามเขียน"[105]

เช่นเดียวกันกับหน้ากระดาษของหนังสือพิมพ์รายวันแต่ละหน้าก็คือสัญญะอีกแบบ ทำหน้าที่กำหนดความหมาย วางระบบระเบียบการอ่านแตกต่างกันไป เช่นหน้าหนึ่งเป็นหน้าของ "ข่าวสด" และสื่อความหมายว่าเป็นการรายงานข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นล้วนๆ ไม่มีความรู้สึก ความคิดเห็นของผู้รายงานมาเกี่ยวข้อง *ทั้งๆ ที่ "ข่าว" ที่รายงานก็เป็นการเลือกรายงานบนฐานของคุณค่า กฎเกณฑ์ชุดหนึ่งเสมอ* ส่วนหน้าอื่นๆ ของหนังสือพิมพ์รายวันก็มีโครงสร้างความหมายเฉพาะของตัวเองที่กำกับการอ่านของเราให้แตกต่างกันไป เช่นหน้าบทบรรณาธิการ หน้าวิเคราะห์ข่าว หน้าข่าวกีฬา ข่าวบันเทิง เป็นต้น ฉะนั้นแม้แต่หน้ากระดาษหนังสือพิมพ์รายวันที่ดูธรรมดาและไร้เดียงสา ก็สามารถสร้างความหมายเฉพาะของตัวเองได้ไม่แตกต่างไปจากความสั้น-ยาวของกระโปรงผู้หญิง หรือความสั้นยาวของทรงผมผู้ชาย[106]

2.2 แนวทางการศึกษาสัญญะที่แตกต่างระหว่างโซซูร์และเพียร์ซ

แนวคิดสัญวิทยา/สัญศาสตร์เริ่มต้นจากนักวิชาการภาษา 2 ท่านที่สำคัญ คือ "เฟอร์ดินานด์ เดอ โซซูร์" (Ferdinand de Saussure, 1857-1913) นักภาษาศาสตร์ชาวสวิส และ ท่านที่ 2 คือ "ชาร์ลส์ แซนเดอร์ส เพียร์ซ" (Charles Sanders Pierce, 1839-1914) นักปรัชญาภาษาชาวอเมริกัน[107] เนื่องจากท่านทั้งสองมีชีวิตและค้นคิดทฤษฎีสัญวิทยาในช่วงเวลาที่ใกล้เคียงกัน ดังนั้น แต่ละท่านจึงมีการสร้างคำศัพท์เพื่อใช้อธิบายความคิดที่เป็นของตัวเอง และอาจจะแตกต่างกันทั้ง ๆ ที่หมายความถึงสิ่งเดียวกันหรือใกล้เคียงกัน

จุดร่วมของนักคิดทั้ง 2 ท่านก็คือ ทั้งสองล้วนสนใจกระบวนการที่ตัวหมายหนึ่งสามารถสร้างความหมายขึ้นมาในห้วงความคิดของผู้ใช้สัญญะ ตัวอย่างเช่น เมื่อเรามองเห็น "แหวน" หรือคำว่า "แหวน" ซึ่งเรียกว่า **"ตัวหมาย/รูปสัญญะ"** (Signifier) อันได้แก่ ภาพ-เสียง-วัตถุที่ถูกนำมาใช้แทนความหมายที่เป็น **"ตัวหมายถึง/ความหมายสัญญะ"** (Signified) อันได้แก่ แนวความคิดต่าง ๆ เช่น ความรัก ความผูกพัน และกระบวนการสร้างรอยเชื่อมต่อระหว่าง ตัวหมาย-ตัวหมายถึง (รูปสัญญะ-ความหมายสัญญะ) นี้ เรียกว่า **"กระบวนการสร้างความหมาย"** (Signification)[108]

---

[105] ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, สัญวิทยา,โครงสร้างนิยม หลังโครงสร้างนิยม กับการศึกษารัฐศาสตร์, หน้า 18

[106] เรื่องเดียวกัน, หน้า 19

[107] กาญจนา แก้วเทพ, การวิเคราะห์สื่อ แนวคิดและเทคนิค,หน้า 81-2

[108] กาญจนา แก้วเทพ, "ชุดปรัชญานิเทศศาสตร์และทฤษฎีการสื่อสาร/ กลุ่มทฤษฎีว่าด้วยเนื้อหา/สารและความหมาย"., ออนไลน์

ตามหลักพื้นฐานของสัญวิทยา กระบวนการสื่อความหมาย (signification) กระทำโดยการใช้รหัส ซึ่งเป็นระบบการสื่อความหมายที่เกิดจากการตกลงร่วมกันว่า จะใช้เครื่องหมายจำนวนหนึ่งแสดงแทนความคิด (หรือสาร) ที่ต้องการสื่อถึงกัน ภาษาเป็นตัวอย่างของรหัสที่มีความเป็นระบบสมบูรณ์ที่สุด แต่ก็ยังมีรหัสประเภทอื่นๆ อีก เช่น กิริยาท่าทาง สัญญาณการจราจร พิธีกรรมต่างๆ หรือแม้แต่สิ่งที่มีขึ้นเพื่อประโยชน์ใช้สอยก็กลายเป็นระบบสื่อความหมายไปพร้อมกันได้ด้วย เช่นวิธีการแต่งกาย การจัดพื้นที่และตกแต่งสถานที่ ตลอดรวมไปถึงการใช้ภาพ ดังเช่นที่เราพบเห็นอย่างมากมายในสื่อมวลชนและสารสนเทศทุกวันนี้[109]

อย่างไรก็ตาม มีความแตกต่างเล็กน้อยที่มีความสำคัญระหว่างพื้นฐานความคิดเกี่ยวกับศาสตร์แห่งสัญญะของนักวิชาการ 2 ท่านที่ควรพิจารณาเป็นเบื้องต้น เพื่อความเข้าใจที่ทำให้เห็นภาพรวมของแนวคิดสัญญะต่อไปดังนี้

2.2.1 **แนวทางการศึกษาสัญญะของ** Charles Sanders Pierce

เพียร์ซพิจารณาสัญญะจาก 3 แง่มุม ซึ่งแสดงให้เห็นได้ดังนี้

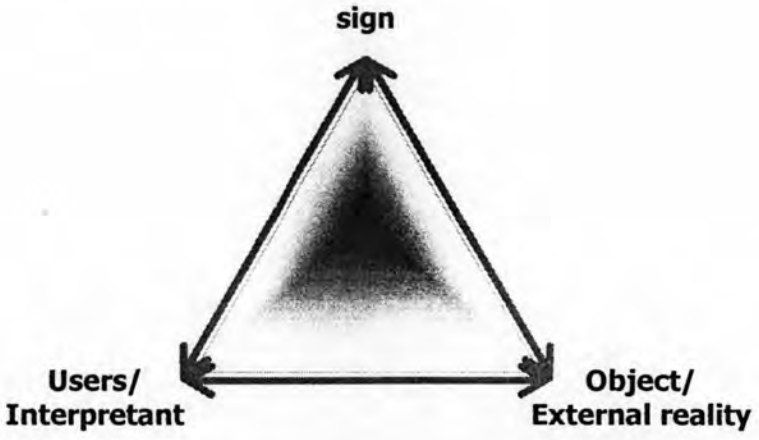

รูปที่ 11 แสดงองค์ประกอบของความหมายตามแนวคิดของเพียร์ซ

จากรูปที่ 11 เพียร์ซพยายามอธิบายถึง **"กระบวนการสร้างสัญญะ"** ยกตัวอย่างเช่น เมื่อเรามองเห็นคำว่า "หนังสือพิมพ์" คำเขียนว่า <หนังสือพิมพ์> ก็คือสัญญะ (sign) ซึ่งเมื่อ "ผู้ใช้/ผู้ตีความ" (user/interpretant) แต่ละคนเห็นคำๆ นี้ ก็จะสร้าง "แนวคิดเกี่ยวกับหนังสือพิมพ์" (concept) ขึ้นมาในมโนภาพของแต่ละคน อาจแตกต่างกันบ้าง บางคนอาจนึกถึงหนังสือพิมพ์ไทยรัฐที่อ่านประจำ บางคนนึกถึง

---

[109] ประชา สุวีรานนท์ แปล "โวหารของภาพ" โรลองด์ บาร์ธส์, หน้า 110

หนังสือพิมพ์มติชน ข่าวสด ผู้จัดการ เดลินิวส์ ฯลฯ หรือจะเป็นหนังสือพิมพ์แทบลอยด์อย่างบางกอกทูเดย์ เรื่อยไปจนกระทั่งนึกถึงหนังสือพิมพ์บันเทิง หรือกีฬา แต่อย่างน้อยทุกคนก็นึกถึงหนังสือพิมพ์เหมือนกัน แนวคิดร่วมเกี่ยวกับหนังสือพิมพ์ดังกล่าวเรียกว่า "shared concept" หรือ "ความคิดร่วม" ซึ่งความคิดร่วมนี้เชื่อมโยงไปถึงตัวหนังสือพิมพ์จริงๆ (object) ที่มรอยู่ในโลกแห่งความเป็นจริง[110]

เพียร์ซอธิบายว่า "**กระบวนการสร้างสัญญะ**" นั้น จะต้องมีองค์ประกอบย่อยที่ขาดไม่ได้ 3 ส่วน คือ "sign/users + interpretant/object + external reality" โดยที่องค์ประกอบย่อยทั้งสามตัวนี้จะเชื่อมโยงถึงกันและกัน ดังที่แสดงด้วยหัวลูกศรที่โยงใยกัน ซึ่งหมายความว่า การที่จะทำความเข้าใจองค์ประกอบย่อยตัวหนึ่งนั้น จะต้องพิจารณาให้สัมพันธ์กับองค์ประกอบย่อยตัวอื่นๆ ด้วย[111]

จากแผนภาพนี้เพียร์ซได้เน้นจุดสำคัญของการศึกษาของเขาเน้นไปที่การพิจารณา**ความสัมพันธ์ระหว่างตัวสัญญะ** (sign) **กับวัตถุที่มีอยู่จริง** (object/external reality) เขาใช้ความสัมพันธ์ดังกล่าวมาจัดแบ่งประเภทของสัญญะตามระยะห่างใกล้-ไกล ระหว่างสัญญะกับวัตถุที่มีอยู่จริง (ในขณะที่ object/external reality นั้นโซซูร์ใช้คำว่า reference) ออกเป็น 3 รูปแบบ ดังนี้ [112]

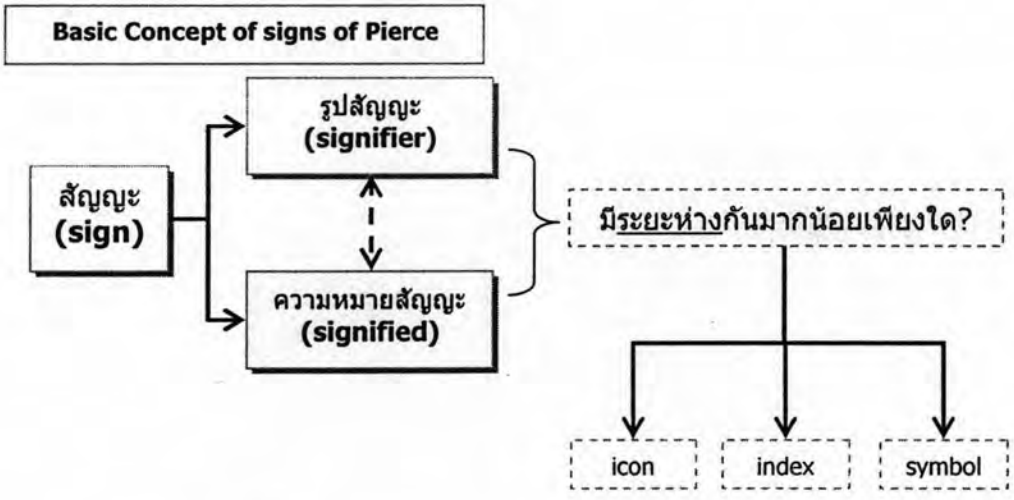

รูปที่ 12 ความสนใจที่มีต่อ สัญญะของ C. Pierce--**ระยะห่างของรูปสัญญะและความหมายสัญญะ**

1) icon (รูปภาพ) เป็นสัญญะที่มีรูปร่างหน้าตาคล้ายหรือเหมือนกันกับวัตถุที่มีจริงอย่างมากที่สุด เช่น ภาพถ่าย รูปปั้น ภาพเหมือน ฯลฯ การถอดรหัสของ Icon นั้น เพียงแค่เห็นก็จะถอดรหัสถึง object ได้แล้ว

---

[110] กาญจนา แก้วเทพ, มองสื่อใหม่มองสังคมใหม่: ความเรียงว่าด้วยสัญญะวิทยากับสื่อมวลชน, หน้า19-20

[111] เรื่องเดียวกัน, หน้า 19-21

[112] เรื่องเดียวกัน, หน้า 19-21

2) index (ดัชนี) เป็นสัญญะที่มีความเกี่ยวพันโดยตรงกับวัตถุที่มีอยู่จริง เช่น ควันไฟเป็น Index ของการจุดไฟ เนื่องจากควันไฟมีความเกี่ยวพันโดยตรงกับการจุดไฟ การถอดรหัสของ index นั้นจะใช้การคิดหาเหตุผลเชื่อมโยงหาความสัมพันธ์เชิงเหตุผล ระหว่าง index กับ object

3) symbol (สัญลักษณ์) เป็นสัญญะที่ไม่มีความเกี่ยวพันอันใดเชื่อมโยงระหว่างตัวสัญญะกับวัตถุที่มีอยู่จริง หากแต่ความเกี่ยวพันที่เกิดขึ้นนั้น เกิดจากข้อตกลงร่วมกันระหว่าง Users เช่น ในภาษาหนึ่งๆ คำที่ใช้จะไม่มีความหมายคล้ายคลึงกับสิ่งที่มีอยู่จริงอย่าง icon ไม่มีเหตุผลเชื่อมโยงถึงวัตถุที่มีอยู่จริงนั้นอย่าง index แต่การใช้ภาษาอันถือเป็น symbol อย่างหนึ่งนั้นจำเป็นต้องอาศัยการเรียนรู้ของผู้ใช้สัญญะนั้นเพียงอย่างเดียว[113]

เนื่องจากความยากง่ายในการถอดรหัสสัญญะทั้ง 3 ประเภทนั้นแตกต่างกัน โดย icon จะถูกถอดได้ง่ายที่สุด และ symbol จะเรียกร้องความสามารถของผู้ถอดรหัสมากที่สุด ดังนั้นเราจึงมักพบพัฒนาการในการใช้รหัสทั้ง 3 ประเภทที่มักเรียงไปตามลำดับความยากง่ายของประเภทสัญญะ ตัวอย่างเช่นเครื่องหมายหน้าห้องน้ำหญิง-ชาย ก็จะมีเพียงรูปวาดง่ายๆ เป็นผู้หญิง ผู้ชาย เท่านั้น หรือในการแข่งขันกีฬาประเภทต่างๆ ก็อาจใช้ภาพกราฟฟิกแสดงประเภทกีฬาต่างๆ[114]

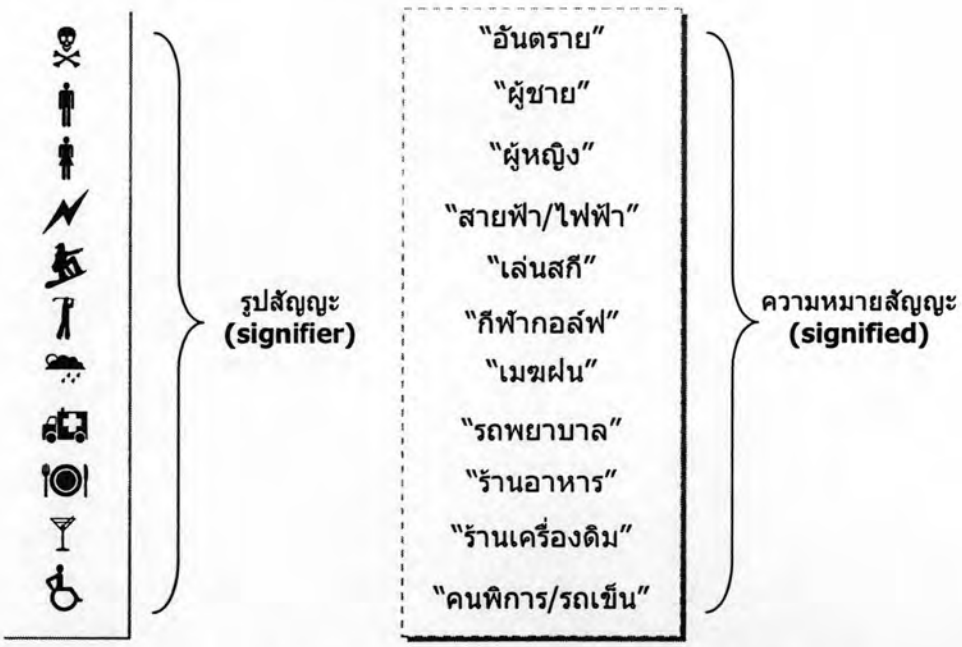

รูปที่ 13 แสดงตัวอย่างของสัญญะประเภทดัชนีที่มักพบในชีวิตประจำวัน

[113] เรื่องเดียวกัน, หน้า 21

[114] เรื่องเดียวกัน, หน้า 22

เพียร์ซยังได้อธิบายถึงการจัดแบ่งประเภทของสัญญะทั้ง 3 ประเภทว่ามีผลเชื่อมโยงถึงเรื่องแรงกระตุ้น (motivation) ที่เกิดจากสัญญะ คำว่า "motivation" นั้นหมายความว่าเมื่อผู้ที่ได้พบเห็น "สัญญะ" ในส่วนที่เป็นตัวหมาย/รูปสัญญะ (signifier) แล้ว รูปสัญญะนั้นสามารถกระตุ้นให้เกิดภาพในใจ/ตัวหมายหรือความหมายสัญญะ (signified) ได้มากน้อยเพียงใด และตามหลักทั่วไปสัญญะที่เป็น "รูปภาพ" (icon) มักจะมีแรงกระตุ้นสูงกว่า "ดัชนี" (index) และ "สัญลักษณ์" (symbol) ตัวอย่างเช่น "ภาพของคนที่ถูกรถชนตาย" ย่อมกระตุ้นให้คิดถึง "อันตรายจากการขับรถโดยประมาท" ได้มากกว่า "ภาพของหัวกระโหลก" แต่ "ภาพของหัวกระโหลก" ก็ยังชวนสยดสยองได้มากกว่า "ตัวอักษรที่เขียนว่าอันตราย" ได้ ตามลำดับ[115]

ตารางข้างล่างนี้จะช่วยให้เข้าในสัญญะทั้ง 3 ประเภทได้ชัดเจนขึ้น

ตารางที่ 1 แสดงประเภทของสัญญะตามทรรศนะของเพียร์ซ[116]

ประเภทสัญญะ เกณฑ์พิจารณา	รูปภาพ (icon)	ดัชนี (index)	สัญลักษณ์ (symbol)
*ระยะห่างระหว่างรูปสัญญะและความหมายสัญญะ**	ใกล้ชิดกันมาก	ปานกลาง	ห่างกันมาก
ความสัมพันธ์	มีความคล้ายคลึง	มีความเชื่อมโยงแบบเหตุผล (causal connection)	ความเชื่อมโยงเกิดจากข้อตกลง (convention)
ตัวอย่าง	ภาพถ่าย, อนุสาวรีย์, รูปปั้น	ควันไฟ, อาการของโรค	คำ, ตัวเลข, ชวเลข
กระบวนการถอดความหมาย	มองเห็นได้	ต้องคิดหาเหตุผล (figure out)	ต้องเรียนรู้
*แรงกระตุ้น***	มาก	ปานกลาง	น้อย

(* , **เพิ่มเติมโดยผู้ศึกษา จากการฟังบรรยาย วิชาวิเคราะห์สื่อ แนวคิดและเทคนิค)

2.2.2 **แนวทางการศึกษาสัญญะของ** Ferdinand De Saussure

แม้โซซูร์จะเป็นนักภาษาศาสตร์ ซึ่งศึกษาภาษาในฐานะระบบสัญญะอย่างหนึ่ง แต่จุดที่ทำให้โซซูร์แตกต่างออกไปจากนักภาษาศาสตร์อื่นๆ คือ โซซูร์เสนอว่า ยังมีระบบสัญญะอื่นๆ ที่ไม่ใช่ "ภาษา" ที่สามารถจะแสดงความหมายและความคิดของผู้ส่งสารได้ ไม่ว่าจะเป็นภาษาใบ้ พิธีกรรม สัญญาณทหาร อาหาร อาการเจ็บป่วย ฯลฯ ทุกๆ อย่างเหล่านี้และอื่นๆ นอกจากนี้สามารถที่จะเป็นระบบสัญญะได้ หากถูกนำมาใช้แสดงความหมายได้[117]

วิชาใหม่ขณะนั้นที่เรียกว่า "**สัญวิทยา**" (semiology) ซึ่งเป็นศาสตร์ที่ศึกษาวิถีชีวิตของสัญญะ (science of sign) ที่อยู่ในบริบทหนึ่ง (life of sign) คำถามของโซซูร์ที่สำคัญคือ "**อะไรเป็นตัวสถาปนา**

---

[115] เรื่องเดียวกัน, หน้า 22

[116] กาญจนา แก้วเทพ, การวิเคราะห์สื่อ แนวคิดและเทคนิค, หน้า 83

[117] เรื่องเดียวกัน, หน้า 82

สัญญะ" (constitute), **"มีกฎอะไรบังคับอยู่ และสัญญะนั้นผกผันไปได้อย่างไร"** (สิ้นสุดความหมายหนึ่ง หรือแปรเปลี่ยนไปในอีกความหมายหนึ่ง)[118]

ขณะที่เพียร์ซให้ความสนใจไปที่ **"ระยะห่างใกล้-ไกลของความสัมพันธ์ระหว่างตัวสัญญะกับวัตถุที่ถูกอ้างอิง"** (object / external reality) โซซูร์กลับให้ความสนใจที่จะวิเคราะห์สัญญะในแง่ของ**โครงสร้าง** โดยเฉพาะ**โครงสร้างของการเปรียบเทียบ**[119] แนวคิดของโซซูร์ที่สำคัญมีดังนี้

1) <u>องค์ประกอบของสัญญะ</u> ความคิดเกี่ยวกับสัญญะที่สำคัญของโซซูร์คือการ**แบ่งสัญญะออกเป็น 2 องค์ประกอบคือ "รูปสัญญะ"** (signifier) และ **"ความหมายสัญญะ"** (signified) ดังรูป[120]

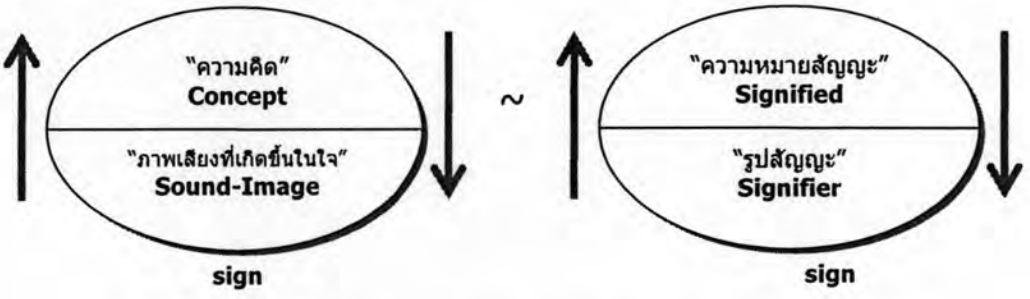

รูปที่ 14 แสดงองค์ประกอบของสัญญะทางภาษา (linguistic sign) ของโซซูร์

อันที่จริงแล้วโซซูร์ใช้คำว่า "concept" (ความคิด) และคำว่า "sound-image" (ภาพในใจ) และอธิบายต่อไปถึงการรวมเข้ากันขององค์ประกอบทั้งสองรวมเข้ากันเป็นสัญญะ (I call the combination of a concept and a sound-image a sign.)[121] ก่อนแล้วจึงแทนที่คำว่า "signified" (ความหมายสัญญะ), และคำว่า "signifier" (รูปสัญญะ) ตามลำดับ ความสนใจของโซซูร์ที่มีต่อสัญญะเคลื่อนไปสู่ **"ความสัมพันธ์ระหว่างรูปสัญญะและความหมายสัญญะ"** (*relation* between *signifier* and *signified*) ที่มีรูปแบบความสัมพันธ์ที่แตกต่างกันออกเป็น 3 ลักษณะ (Arbitrary, Unnatural, และ Unmotivated)

---

[118] เรื่องเดียวกัน, หน้า 82

[119] กาญจนา แก้วเทพ, <u>มองสื่อใหม่มองสังคมใหม่: ความเรียงว่าด้วยสัญญะวิทยากับสื่อมวลชน</u>, หน้า 23

[120] Ferdinand De Saussure, <u>Course in General Linguistics</u>, edited by Charles Bally and Albert Sechehaye, 1959, p. 66-67

[121] Ibid., p. 67

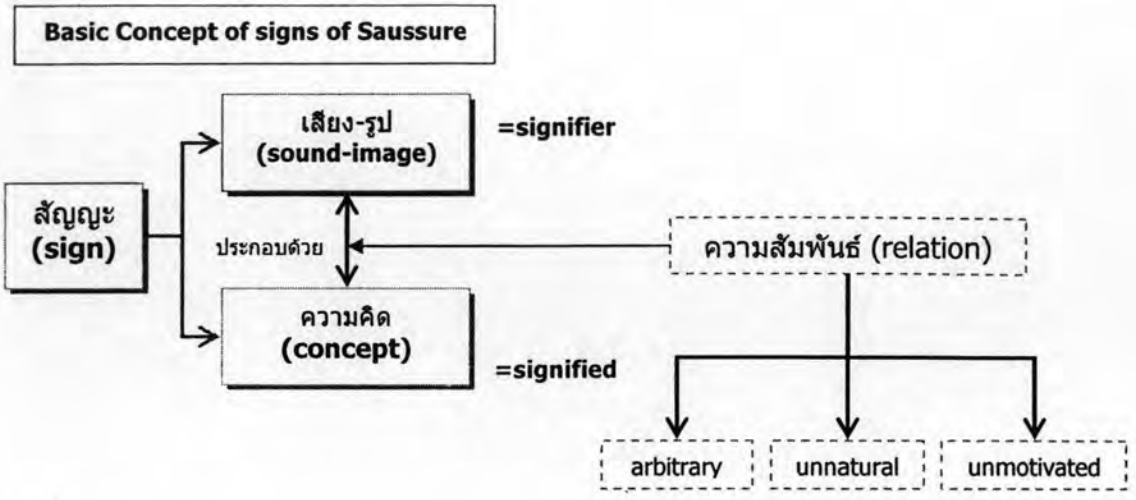

รูปที่ 15 ความสนใจที่มีต่อ สัญญะของโซซูร์-ความสัมพันธ์ของสัญญะ

โซซูร์เน้นให้เห็นถึง **"ความสัมพันธ์ระหว่างรูปสัญญะและความหมายสัญญะ"** 3 ลักษณะ [122]คือ

(1) arbitrary-เป็นความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นโดยไม่มีหลักเกณฑ์ใด ๆ (เป็นไปตามอำเภอใจ)เช่น ตัว ข. ไข่ ไม่ได้มีความเกี่ยวข้องคล้ายคลึงใดๆ กับไข่ไก่จริงๆ (คือไม่ได้มีส่วนใดของรูปสัญญะตัว 'ข' ที่คล้ายคลึงกับ 'รูปทรงของไข่ไก่จริงๆ') *เป็นเรื่องของ **"การถูกกำหนดให้เป็น"** (the arbitrary nature of sign)* [123]

(2) unnatural-เป็นความสัมพันธ์ที่ไม่ได้เกิดขึ้นตามธรรมชาติ หมายความว่าคนเราจะไม่รู้จักสัญญะได้เองโดยธรรมชาติ แต่จะต้องมีการเรียนรู้เอา

(3) unmotivated- เป็นความสัมพันธ์ที่ไม่ได้เกิดจากมูลเหตุใดจูงใจพิเศษใดๆ ของผู้สร้างความหมายและผู้ใช้ความหมาย กล่าวคือไม่เกี่ยวข้องกับแรงกระตุ้นใจของผู้ใช้สัญญะ

โซซูร์พยายามอธิบายว่า สัญญะตัวหนึ่งๆ นั้นจะมีความหมายขึ้นมาได้อย่างไร คำอธิบายคือ หากสัญญะตัวหนึ่งยืนอยู่โดยลำพัง สัญญะนั้นๆ จะยังไม่มีความหมายอันใดขึ้นมาจนกว่าจะนำไปเปรียบเทียบกับสัญญะตัวอื่นๆ [124] เช่นคำว่า **'ม้า'** มีความหมายในตัวมันเมื่อนำไปเปรียบเทียบกับคำว่า **'หมู' 'แมว' 'หมา' 'มด'** หรือ **'เม่น'** ขณะเดียวกันม้าก็เป็นม้าได้เพราะเป็นส่วนหนึ่งของระบบการจำแนกสัตว์ เช่นเดียวกับการจำแนกระบบ/ความแตกต่างเปรียบเทียบของสี 'สีแดง' เป็นสีแดงได้ก็เพราะมันไม่ใช่ 'สี

---

[122] กาญจนา แก้วเทพ.การวิเคราะห์สื่อ แนวคิดและเทคนิค, หน้า 86-87

[123] Ferdinand De Saussure, Course in General Linguistics, p. 67

[124] กาญจนา แก้วเทพ, มองสื่อใหม่มองสังคมใหม่: ความเรียงว่าด้วยสัญญะวิทยากับสื่อมวลชน, หน้า 24

เขียว' 'สีขาว' หรือ 'สีน้ำเงิน'[125] ตัวอย่างการอธิบายนี้ของโซซูร์ที่โด่งดังคือ "ขบวนรถไฟเจนีวา-ปารีส เวลา 2 ทุ่ม 25 นาที" (8.25 p.m. Geneva-to-Paris) ไม่ว่าที่สถานีจะมีรถไฟกี่ขบวนก็ตาม เราก็รู้สึกว่ามันคือรถขวนนี้ แม้ว่าหัวรถจักร ตู้โดยสาร หรือผู้คนจะเปลี่ยนไปอย่างไร มันก็ยังคงเป็น "ขบวนรถไฟเจนีวา-ปารีส เวลา 2 ทุ่ม 25 นาที" เหมือนเดิมทุกๆ วัน ซึ่งแตกต่างจากขบวนรถเที่ยวอื่นๆ [126] ลักษณะการเปรียบเทียบเช่นนี้คือ **"การเปรียบเทียบเชิงโครงสร้าง"** (structural comparative) ซึ่งมี 3 มิติคือ การเปรียบเทียบคู่ตรงข้าม, การเปรียบเทียบสัญญะย่อยกับสัญญะอื่นในโครงสร้างรวมทั้งหมด และการเข้าใจความหมายของสัญญะย่อยๆ เมื่อพิจารณาร่วมกับโครงสร้างรวมทั้งหมด

2) ลักษณะส่วนตัว/ส่วนรวมของสัญญะ (private/public)

โซซูร์ได้นำเสนอว่า สัญญะทุกอย่างจะประกอบด้วย 2 มิติเสมอ มิติหนึ่งคือ มิติที่เป็นส่วนรวม ซึ่งเขาเรียกว่า "language" (la langue ในภาษาฝรั่งเศส) และมิติที่เป็นส่วนตัวซึ่งเรียกว่า "speech" (le parole ในภาษาฝรั่งเศส) ตัวอย่างที่เห็นง่าย ๆ จากทางด้านภาษาก็คือ language ของภาษาไทย จะประกอบด้วยพยัญชนะ 44 ตัว สระ 32 ตัว วรรณยุกต์ 5 เสียง มีไวยากรณ์ในการเรียงลำดับประธาน กริยา กรรม ฯลฯ และเมื่อ มรว.คึกฤทธิ์ ปราโมช หรือ รงค์ วงษ์สวรรค์ นำเอาภาษาไทยโดยส่วนรวมมาใช้ แต่ละท่านต่างก็มี speech (ลีลา) เฉพาะตัวของท่าน แต่ถึงจะมีลีลามากน้อยเพียงใด คนที่ใช้ภาษาไทยทุกคนก็ต้องอยู่ในกรอบของ language ของภาษาอยู่ดี (จะใช้ภาษาให้เกินพยัญชนะ 44 ตัวไม่ได้)[127]

3) การเปรียบเทียบเชิงโครงสร้าง (structural comparative)

ในการตอบคำถามว่า "สัญญะตัวหนึ่งๆ จะมีความหมายขึ้นมาได้อย่างไร" นั้น โซซูร์ได้ให้คำอธิบายในแง่โครงสร้างว่า หากสัญญะตัวหนึ่งยืนอยู่ตามลำพัง สัญญะนั้นๆ จะไม่มีความหมายอันใดขึ้นมาจนกว่าจะนำไปเปรียบเทียบเชิงโครงสร้างกับสัญญะตัวอื่นๆ [128] ซึ่งความหมายของการเปรียบเทียบเชิงโครงสร้างตามทัศนะของโซซูร์มีดังนี้

(1) การเปรียบเทียบคู่ตรงกันข้าม (binary opposition) คือการเปรียบเทียบแบบคู่ความหมายตรงกันข้ามของสัญญะนั้น เช่น ขาว-ดำ, ร้อน-เย็น, ปริมาณ-คุณภาพ,ดี-เลว เป็นต้น การเปรียบเทียบคู่ตรงกันข้ามนี้เป็นรูปแบบการเปรียบเทียบที่เห็นชัดและแสดงความหมายได้ง่ายที่สุด เนื่องจากโครงสร้างวิธีคิดของมนุษย์ส่วนใหญ่มีกรอบแนวคิดเชิงเปรียบเทียบเช่นนี้อยู่แล้ว โดยเฉพาะในงานวรรณคดี ศิลปะ ภาพยนตร์ ฯลฯ ซึ่งจำเป็นที่จะต้องสร้างความหมายให้เกิดขึ้นอย่างชัดเจนมากที่สุดเพื่อความเข้าใจ

---

[125] ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, สัญวิทยา,โครงสร้างนิยม หลังโครงสร้างนิยม กับการศึกษารัฐศาสตร์, หน้า 26-27

[126] Ferdinand De Saussure, Course in General Linguistics, p. 108

[127] กาญจนา แก้วเทพ, การวิเคราะห์สื่อ แนวคิดและเทคนิค, หน้า 88-89

[128] กาญจนา แก้วเทพ, มองสื่อใหม่มองสังคมใหม่: ความเรียงว่าด้วยสัญญะวิทยากับสื่อมวลชน, หน้า 24-26

(2) การเปรียบเทียบสัญญะย่อยกับสัญญะอื่นในโครงสร้างรวมทั้งหมด คือการมองเห็นความแตกต่างระหว่างสัญญะย่อยๆ ในโครงสร้างรวมทั้งหมด เช่นเมื่อเราเห็นคำว่า"เอาใจ" เราจะเข้าใจความหมายของคำ ๆ นี้ก็ต่อเมื่อเราสามารถมองเห็นความแตกต่างของคำว่า "เอาใจ" กับคำว่า "เอาไป เอาไว้ เอาไหม" พร้อมกับเห็นความแตกต่างจากคำว่า "เอาใจ เบาใจ เดาใจ" เป็นต้น

(3) การเข้าใจความหมายของสัญญะย่อยๆ เมื่อพิจารณาร่วมกับโครงสร้างรวมทั้งหมด เมื่อพิจารณาร่วมกับโครงสร้างทั้งหมด ตัวอย่างเช่น หากถามว่าคำว่า "เอาใจ" หมายความว่าอะไร เราจะเข้าใจความหมายของคำ ๆ นี้ต่อเมื่อได้เห็นว่า คำ ๆ นี้ประกอบอยู่กับคำอื่น ๆ อย่างไร เช่น

เอาใจเข้าไว้
เอาใจใส่
เอาใจออกห่าง
เอาใจเขามาใส่ใจเรา

ในแง่นี้ ความหมายของสัญญะย่อยหนึ่ง ๆ จึงแทบจะพิจารณาตามลำพังอย่างโดดเดี่ยวไม่ได้ จนกว่าจะพิจารณารวมกับสัญญะย่อยอื่น ๆ ที่มาประกอบอยู่ในโครงสร้างรวมทั้งหมด[129]

โซซูร์อธิบายว่า "โครงสร้างรวมทั้งหมด" นี้ก็คือบริบททางวัฒนธรรมของคนแต่ละกลุ่มนั่นเอง ตัวอย่างที่เห็นภาพได้ชัดเจนคือ John Fiske อธิบายเช่น เวลาที่คนอังกฤษกับคนอินเดียพูดถึงคำว่า (รูปสัญญะ) "วัว" (signifier) ความหมายสัญญะของวัว (signified) ของคนอังกฤษกับคนอินเดียย่อมแตกต่างกัน ทั้งนี้เป็นเพราะบริบททางวัฒนธรรมที่แตกต่างนั่นเอง[130]

โซซูร์อธิบายว่า โครงสร้างรวมทั้งหมดของแต่ละวัฒนธรรมก็จะมีความแตกต่างกันตามแต่ลักษณะของวัฒนธรรมนั้น ด้วยเหตุนี้แม้จะเป็นสัญญะที่มีของจริง (reference) เดียวกัน แต่เมื่อวัฒนธรรมแตกต่างกัน ก็จะทำให้ตัวหมายถึงหรือรูปสัญญะ (signified) มีคุณค่าของภาพในใจหรือความคิดคำนึง (concept) แตกต่างผกผันไปได้ ความแตกต่างของภาพในใจหรือการให้คุณค่าของความหมาย (meaning) นี้เองที่โซซูร์บอกว่ามันสะท้อนให้เห็นโครงสร้างภายใน ซึ่งก็คือวิธีคิดของคนในสังคมนั้นๆ ได้ ทั้งที่จริงแล้วในสภาพธรรมชาติมีเพียง reference เท่านั้น ไม่มี signifier ไม่มีตัวหมาย (signified) และที่สำคัญคือไม่มีแนวความคิด (concept) ไม่มีความหมาย (meaning) ซึ่งโซซูร์เรียกสิ่งที่ทำให้เกิดความหมายขึ้นมาว่าคุณค่า (value) **สำหรับโซซูร์แล้วคุณค่ากำหนดความหมายได้ก็เพราะคุณค่าคือ ความสัมพันธ์ระหว่างสัญญะย่อย ๆ ในแต่ละโครงสร้างรวมทั้งหมดของแต่ละวัฒนธรรมนั่นเอง**[131]

---

[129] กาญจนา แก้วเทพ, มองสื่อใหม่มองสังคมใหม่: ความเรียงว่าด้วยสัญญะวิทยากับสื่อมวลชน, หน้า 26

[130] เรื่องเดียวกัน, หน้า 26

[131] เรื่องเดียวกัน, หน้า 26-27

จุดต่างของแนวการศึกษาอยู่ที่เพียร์ซสนใจที่จะอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างรูปลักษณ์ทางกายภาพ (signifier) กับแนวคิดที่สัญลักษณ์นั้นอ้างอิง (associated mental concept) ในขณะที่โซซูร์ให้ความสนใจไปที่การอธิบายสัญญะด้วยความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างโดยเฉพาะโครงสร้างส่วนย่อย [132] ซึ่งจะอธิบายในตอนต่อไป

2.3 **ความสัมพันธ์ของสัญญะ** (relation of signs)

ความสัมพันธ์ที่จะใช้วิเคราะห์สัญญะนั้นสามารถกระทำได้โดยดูรูปแบบต่างๆ ดังนี้

2.3.1 **ความสัมพันธ์แบบคู่ตรงกันข้าม** (binary opposition relation)

โซซูร์เสนอว่า สัญญะย่อยตัวหนึ่ง ๆ จะยังไม่มีความหมายในตัวเองจนกว่าจะไปวางเทียบอยู่กับสัญญะย่อยตัวอื่น ๆ เช่นคำกล่าวของไทยที่ชัดเจนว่า "แกงจืดจึงรู้คุณเกลือ" กล่าวคือ ต้องมี "ความจืด" จึงจะรู้จัก "ความเค็ม" และหากผู้ใช้สัญญะไม่สามารถแยกความแตกต่างระหว่าง "ความจืด" กับ "ความเค็ม" สัญญะนั้นก็จะไม่มีความหมายเลย[133]

วิธีการสร้างความหมายของสัญญะย่อยตัวหนึ่งให้ชัดเจนจึงทำได้ง่ายที่สุดด้วยการเอาไปวางทาบกับ "คู่ตรงกันข้าม" โซซูร์อธิบายว่า หากถามคำว่า "อะไรคือวัว" เราจะตอบคำถามนี้ก็ต่อเมื่อได้รู้จักว่า "อะไรไม่ใช่วัว" เช่นเดียวกับตัวอย่างคำถามโรแมนติกว่า "อะไรคือรัก" ก็ต้องแยกออกมาให้ได้ว่า "อะไรไม่ใช่รัก" หรือตัวอย่างที่เป็นนามธรรมมากขึ้นก็เช่น "การเอาใจคืออะไร" เราจะเข้าใจความหมายนี้ได้ก็ต่อเมื่อได้นำเอาการกระทำต่าง ๆ ไปวางเทียบกับคำว่า "ไม่เอาใจ" เช่นเดียวกับคำว่า 'ขาว' จะมีความหมายได้ก็ต่อเมื่อนำไปวางเทียบกับ 'ดำ'[134]

การเปรียบเทียบในเชิงคู่ตรงกันข้ามนี้เป็นรูปแบบการเปรียบเทียบที่แสดงความหมายให้เห็นได้โดยง่ายและชัดเจนที่สุด เนื่องจากโครงสร้างวิธีคิดของมนุษย์ส่วนใหญ่มีกรอบแนวคิดเชิงเปรียบเทียบอยู่ระหว่างคู่ตรงกันข้ามอยู่แล้ว ด้วยเหตุนี้ในการสร้างผลงานด้านศิลปะ วรรณคดี ภาพยนตร์ นวนิยาย แม้แต่การสร้างข่าวสาร การทำรายการเกมโชว์ การแข่งขันกีฬา ฯลฯ วิธีการที่จะสร้างความหมายให้เกิดขึ้นได้อย่างชัดเจนและง่ายดายที่สุดจึงมีการใช้กระบวนการสร้างความหมายจากการเปรียบเทียบคู่ตรงกันข้ามนี้มากที่สุด ความดีงามของนางเอกต้องเปรียบเทียบกับความเลวร้ายของนางร้าย ความกล้าหาญของพระเอกต้องเปรียบเทียบกับความขี้ขลาดของผู้ร้าย ความเก่งกาจของผู้ชนะในกีฬาต้องเปรียบเทียบกับความไม่เอาไหนของผู้แพ้ ความเฉลียวฉลาดของทีมชนะในเกมโชว์ต้องเปรียบเทียบกับความเซ่อซ่าของทีมที่แพ้ เป็นต้น [135]

---

[132] เรื่องเดียวกัน, หน้า 18

[133] เรื่องเดียวกัน, หน้า 84-5

[134] เรื่องเดียวกัน, หน้า 24

[135] เรื่องเดียวกัน, หน้า 25

2.3.2 **ความสัมพันธ์แบบเอกลักษณ์และความแตกต่าง** (identity/difference relation)

ในความคิดของโซซูร์ ความหมายของสัญญะนั้นเป็นเรื่องของความสัมพันธ์ (relations) และความแตกต่าง (distinction) โซซูร์เรียกความหมายแบบนี้ว่า "diacritics" ที่เป็นเช่นนี้เพราะโซซูร์เห็นว่าภาษาเป็นระบบที่สร้างขึ้นจากความแตกต่าง/ความตรงข้ามของหน่วยย่อยต่าง **ความหมายมิได้เกิดจากคุณสมบัติเฉพาะของแต่ละหน่วยย่อยด้วยกันเอง แต่ความหมายของหน่วยย่อยเป็นผลมาจากความแตกต่างของหน่วยย่อยด้วยกันเอง** (distinction) ขณะเดียวกันความหมายของหน่วยย่อยเหล่านี้เป็นไปได้ก็ด้วยอยู่ภายใต้หรือเป็นส่วนหนึ่งของระบบใหญ่เท่านั้น (relation) เอกลักษณ์**ในภาษาจึงเป็นเรื่องของการเปรียบเทียบและความแตกต่าง** (relation identity) **ซึ่งต่อมาได้พัฒนาและสานต่อในรูปของการศึกษาเรื่อง "เอกลักษณ์และความแตกต่าง"** (identity/difference) ดังตัวอย่างที่กล่าวถึงคำว่า 'ม้า' เพราะไม่ใช่ 'หมู' 'แมว' หรือ 'เม่น' หรือตัวอย่างตัวหมากรุกบนกระดาน หมากแต่ละตัวมีค่า (value) ของมันเองได้ก็ต่อเมื่ออยู่ในตำแหน่งแห่งที่เฉพาะของตนในระบบหมากรุก **ดังนั้นเอกลักษณ์และความหมายจึงไม่ใช่คุณสมบัติเชิงวัตถุ** (material identity) **แต่เป็นเรื่องของความแตกต่าง** แม้แต่พยัญชนะซึ่งเป็นรูปสัญญะในระบบภาษาก็เป็นเรื่องของความแตกต่าง[136]

เช่น ตัวอักษร ก, ข, ค, ง, จ, ..., ฮ ในภาษาไทย ตัวอักษร a, b, c, d, e,..., z หรือการเขียนคำว่า 'เกิน' 'เดิน' 'เงิน' 'เพลิน' ก็เป็นเรื่องของความแตกต่างระหว่างรูปสัญญะแต่ละตัวซึ่งทำให้ความหมายสัญญะแตกต่างกัน

2.3.3 **ความสัมพันธ์แบบเรียงลำดับ** (order relation)

ในสัญญะนั้นประกอบไปด้วย ส่วนประกอบย่อย (elements) และความสัมพันธ์ (relation) ดังตัวอย่างของภาษาเช่นการเรียงคำในประโยค[137]

ประโยค 1	พ่อ	ตี	ลูก	= "พ่อตีลูก"
ประโยค 2	ลูก	ตี	พ่อ	= "ลูกตีพ่อ"

จากประโยคทั้งสองพบว่าส่วนประกอบย่อ (คำว่า 'พ่อ' 'ตี' 'ลูก') ไม่ได้มีอะไรเปลี่ยนแปลงไปเลย สิ่งที่เปลี่ยนแปลงไปคือการเรียงลำดับความสัมพันธ์ระหว่างส่วนประกอบย่อยๆ คือการสลับคำว่า 'พ่อ' กับคำว่า 'ลูก' กันในตำแหน่งหัว-ท้ายประโยค ผลจากการเปลี่ยนลำดับ/ตำแหน่งนี้ทำให้ความหมายของทั้งสองประโยคแตกต่างกัน

---

[136] ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, สัญวิทยา,โครงสร้างนิยม หลังโครงสร้างนิยม กับการศึกษารัฐศาสตร์, หน้า 26-27

[137] กาญจนา แก้วเทพ, การวิเคราะห์สื่อ แนวคิดและเทคนิค, หน้า 88-89

อีกตัวอย่างเช่นการเรียงตัวอักษร 3 ตัวเช่น

แบบที่ 1	G	O	D	= "GOD"
แบบที่ 2	D	O	G	= "DOG"

จากตัวอย่างการเรียงลำดับตัวอักษรเพียงแค่ตำแหน่งหัว-ท้ายของตัวอักษร 3 ตัวก็เปลี่ยนไปทั้งรูปสัญญะและความหมายสัญญะ สิ่งที่สัญวิทยาให้ความสนใจวิเคราะห์เป็นอย่างมากคือการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ ดังนั้นสิ่งที่นักสัญวิทยาควรจะสนใจในการวิเคราะห์เนื้อหา คือไม่ควรศึกษาแบบเดิมๆ (traditional content analysis) ที่ใช้การวิเคราะห์เชิงปริมาณ (qualitative analysis) ด้วยการแยกส่วนประกอบส่วนย่อยๆ ออกเป็นหน่วยและใช้วิธีการนับปริมาณมากน้อย เพราะหากเปรียบเทียบ "ตัวบท" ที่จะนำมาศึกษากับ "ภาพของรั้วของเสา" และ "โซ่" ที่เชื่อมร้อยกันอยู่ การวิเคราะห์เชิงปริมาณนั้นมุ่งแต่จะนับปริมาณของเสา (elements) (หรือแม้แต่ความยาวของโซ่ก็อาจจะวัดได้) และมองข้ามความสำคัญของโซ่ (relation) นักสัญวิทยาเห็นว่าความหมายที่แท้จริงนั้นอยู่ที่ "โซ่" มิใช่ "ตัวเสา"[138]

2.3.4 ความสัมพันธ์ระหว่างตัวบทกับบริบท (text-context relation)

ความสัมพันธ์อีกรูปแบบหนึ่งคือความสัมพันธ์ของ "ตัวบท" (text) และ บริบท (context) คำว่า 'con' หรือ 'บริ' นั้นหมายถึงสิ่งที่อยู่รอบๆ ดังนั้น "context" หรือบริบทจึงหมายถึงสิ่งที่อยู่รอบๆ ตัวบทนั่นเอง เช่นเดียวกันกับความสัมพันธ์แบบคู่ตรงกันข้าม กล่าวคือความหมายของตัวบทหนึ่งๆ นั้นจะเป็นเช่นไรก็ขึ้นอยู่กับบริบทที่ตัวบทนั้นดำรงอยู่ด้วย หากบริบทเปลี่ยนแปลงไป แม้จะเป็นตัวบทเดิมแต่ความหมายก็อาจจะเปลี่ยนไปได้เช่น กระดาษหนังสือพิมพ์ หากไปอยู่ในมือของบรรณารักษ์ก็ย่อมเป็นสิ่งที่เอาไว้ใช้อ่าน แต่หากกระดาษหนังสือพิมพ์อยู่ในมือแม่ค้ากล้วยแขก ย่อมจะมีไว้เพื่อใช้ใส่กล้วยแขกแน่นอน

---

[138] เรื่องเดียวกัน, หน้า 89

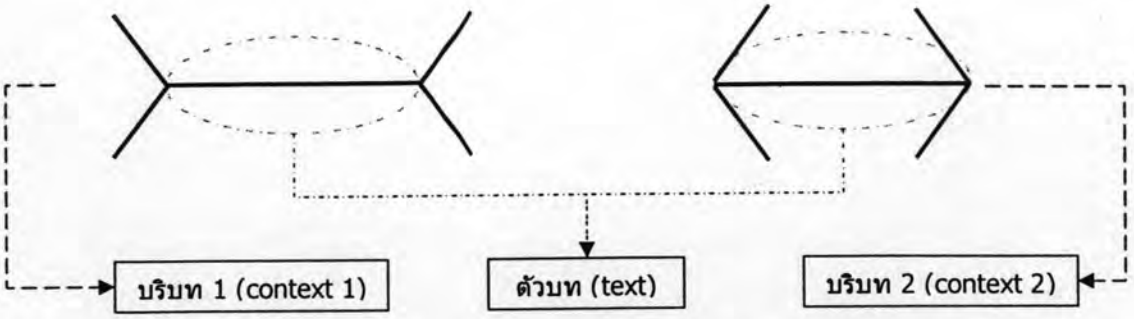

เส้นตรงเส้นเดียวกัน (Same text) **แต่ดยาวไม่เท่ากันเพราะบริบทไม่เหมือนกัน** (change context)

รูปที่ 16 แสดงการเปรียบเทียบว่า บริบทที่เปลี่ยนแปลงไปมีผลต่อความหมายของตัวบทได้อย่างไร

ในการพาดหัวข่าวหนังสือพิมพ์นั้น เรามักมองเห็นความสัมพันธ์ของคำบรรยายใต้ภาพประกอบที่สร้างความหมายให้กับภาพได้โดยแตกต่างกัน เช่น *"ภาพข่าวกลุ่มประชาชนมาชุมนุมกันที่ท้องสนามหลวงจำนวนมาก"* หากเขียนคำบรรยายใต้ภาพว่า *"ม็อบเรือนแสนชุมนุมต่อต้านรัฐบาล"* ก็ย่อมจะให้ความหมายในเชิงลบ ต่อกลุ่มประชาชนเรือนแสน แต่หากเขียนคำบรรยายใต้ภาพว่า *"ประชาชนนับแสนแสดงพลังประชาธิปไตย"* ก็จะให้ความหมายในเชิงบวกต่อกลุ่มประชาชนเรือนแสนได้เช่นกัน

ในการประยุกต์แนวคิดเรื่อง "ความสัมพันธ์" มาใช้ในการศึกษา เราอาจเทียบได้ว่า **"ตัวบท" นั้นคือ "เนื้อหา"** (content) **และ "บริบท" คือรูปแบบ** (form/format) เพราะฉะนั้นความหมายของเนื้อหา (text) จะเป็นอย่างไรย่อมขึ้นอยู่กับรูปแบบ (context) ที่ประคองตัวอยู่ [139] ตัวอย่างเช่นผู้ที่อ่านที่อ่านข่าวๆ เดียวกัน เช่นข่าวนายกรัฐมนตรีประกาศยุบสภา (เนื้อหา) จากหนังสือพิมพ์มติชน (รูปแบบ) ย่อมให้ความหมายบางอย่างที่แตกต่างจากผู้ที่อ่านข่าวนายกรัฐมนตรีประกาศยุบสภา (เนื้อหา) จากหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ (รูปแบบ) อย่างแน่นอน

2.4 การศึกษาสัญญะเชิงโครงสร้างตามทัศนะของโซซูร์
(structural/synchronic study)

โซซูร์มีแนวทางการศึกษาสัญญะที่โดดเด่นกว่านักสัญวิทยาคนอื่นๆ ไม่นับว่าเขาคือปฐมาจารย์ด้านสัญวิทยาแล้ว เราควรไม่ลืมด้วยว่าเขาคือปฐมาจารย์ด้านโครงสร้างนิยม เช่นนั้นแล้ววิธีการศึกษาสัญวิทยาของเขาจึงมีแนวทางของโครงสร้างนิยมเป็นแก่นความคิด

---

[139] เรื่องเดียวกัน, หน้า 91

วิธีการการวิเคราะห์เชิงโครงสร้าง (structural/synchronic) ซึ่ง โซซูร์ มีวิธีการวิเคราะห์โดยอาศัยความคิดเรื่อง "language/speech" และ "signified signifier convention" [140]สรุปความคิดสั้นๆ เพื่อความเข้าใจได้ง่ายๆ ดังนี้

2.4.1 **ไวยากรณ์ภาษา/ลีลาภาษา** (la langue/la parole)[141]

ในหนังสือภาษาศาสตร์ทั่วไปของโซซูร์ (General Linguistics) มีแนวคิดหนึ่งที่สำคัญมากที่สุดที่เป็นจุดกำเนิดของวิชาภาษาศาสตร์เชิงโครงสร้าง **นั่นคือการแบ่งแยกการศึกษาภาษาออกเป็นสองส่วน คือ "ภาษา"** (la langue) **กับ "การใช้ภาษา"** (la parole) [142] เนื่องจากมีความเห็นว่า การศึกษาภาษาศาสตร์เท่าที่มีมาก่อนหนาหน้าเขามิได้ให้ความสนใจกับภาษาโดยตรง ไม่เคยถามคำถามพื้นฐานที่สุดว่าอะไรคือสิ่งที่เรียกว่า "ภาษา" [คล้ายๆ กับว่า อะไรคือสิ่งที่เรียกว่า "หนังสือพิมพ์"] อะไรคือสิ่งที่ภาษาศาสตร์สนใจศึกษาหรือหน่วยพื้นฐานที่สุดในการศึกษาภาษาคืออะไร? สำหรับโซซูร์ หน่วยพื้นฐานที่สุดในการศึกษาภาษาไม่ใช่คำ (word) อย่างที่มักนิยมถือปฏิบัติกัน [143] แต่สิ่งที่โซซูร์พยายามทำให้นักภาษาศาสตร์ในขณะนั้นเห็นคือ การเน้นมุ่งไปที่การศึกษาตัวภาษาจริงๆ ไม่ใช่การใช้ภาษาต่างหาก เนื่องจาก

1) language (la langue) โซซูร์ให้ความหมายของ *"la langue"* ว่าเป็น **ชุดของโครงสร้างที่เป็นทางการทั้งหมด และคือกฎที่ผู้พูด และผู้ฟังจะต้องใช้ในการสื่อสารตลอดเวลา** ("the entire set of formal structures and rules that must be shared by speaker and listener in order for communication to occur at all.")[144] กล่าวคือ **"ระบบทั้งหมด"** โครงสร้างทั้งหมดของสัญญะ เช่น ในภาษาไทยจะมีจำนวนพยัญชนะ 44 ตัว สระ 32 ตัว วรรณยุกต์ 5 เสียง 4 รูป วิธีการผสมคำ วิธีการการเรียงคำเป็นประโยค ทั้งหมดนี้คือ la langue ของภาษาไทย เมื่อมีบุคคลใดจะใช้ภาษาไทย ก็จะมาเลือกองค์ประกอบย่อยๆ จากระบบทั้งหมดไปใช้ ภายใต้ภาษาไทยเท่านั้น **เปรียบเสมือนเป็นระบบ "ไวยากรณ์"**[145] และ

---

[140] กาญจนา แก้วเทพ, มองสื่อใหม่มองสังคมใหม่: ความเรียงว่าด้วยสัญญะวิทยากับสื่อมวลชน, หน้า 28

[141] ความเข้าใจในการแปลความหมายของคำว่า "La Langue" และ "La Parole" ในภาษาไทยนั้นมีมากมาย ตั้งแต่ การแปลคำว่า la langue เป็น ภาษา ระบบภาษา ไวยากรณ์ กฎเกณฑ์ภาษา แต่ทั้งหมดล้วนกล่าวถึงเรื่องเดียวคือ กฎเกณฑ์ร่วมที่ผู้คนรับรู้ร่วมกันในการใช้ระบบภาษานั้นๆ หรือเรียกว่า "ระบบไวยากรณ์ของภาษานั้นๆ" ขณะที่ la parole นั้น มักแปลว่า ลีลา แนวทางการใช้ภาษา สไตล์ ซึ่งกล่าวถึง ลักษณะการใช้ภาษาของบุคคลใดบุคคลหนึ่งภายใต้ระบบไวยากรณ์เดียวกัน กล่าวคือแต่ละคนอาจมีลีลา สไตล์ ของตนเองที่เป็นเอกลักษณ์หรือแตกต่างกันอย่างไรก็ได้ แต่ภายใต้ลีลาที่แตกต่างกันนั้น ทุกคนล้วนอยู่ภายใต้ระบบไวยากรณ์เดียวกัน

[142] ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, สัญวิทยา, โครงสร้างนิยม, หลังโครงสร้างนิยมกับการศึกษาทางรัฐศาสตร์, หน้า 11

[143] เรื่องเดียวกัน, หน้า 11

[144] T. R. Quigley, 1998 Notes on Surber, "Formalist, Structuralist, and Semiotic Analyses of Culture" ออนไลน์: http://homepage.newschool.edu/~quigleyt/vcs/surber6.html

[145] กาญจนา แก้วเทพ, มองสื่อใหม่มองสังคมใหม่: ความเรียงว่าด้วยสัญญะวิทยากับสื่อมวลชน, หน้า 28

2) speech (la parole) โซซูร์ให้ความหมายของ *"la parole"* ว่าเป็นเสียงที่ผลิตขึ้นจากผู้พูด ซึ่งสามารถเข้าใจได้ถึงความหมายต่าง ("sounds produced by a speaker that are understood as meaningful.")[146] กล่าวคือ ส่วนที่ถูกกำหนดมาจาก Language speech เป็นการแสดงออกอย่างจริงๆ เมื่อบุคคลใช้สัญญะ ในภาษาเดียวกันภายใต้ Language เดียวกัน เมื่อนำไปใช้โดยบุคคลแตกต่างกัน ก็จะมีลักษณะเฉพาะของแต่ละบุคคลแตกต่างกัน **เปรียบเสมือนลักษณะ "ลีลา"**[147]

เพราะโซซูร์ใช้ "ภาษา" หรือ la langue (ไวยากรณ์) ในความหมายของ **"ระบบ/องค์รวมที่มีความสมบูรณ์ในตัวเองและมีกฎเกณฑ์ในการจัดแบ่งประเภทแยกแยะต่าง ๆ"** ส่วนการพูด/การใช้ภาษา หรือ la parole (ลีลา) โซซูร์หมายถึง **"การกระทำทางสังคมอันเป็นผลมาจากความสามารถในการใช้ภาษาของบุคคลบวกกับชุดของกฎเกณฑ์จารีตปฏิบัติที่จำเป็นที่สังคมส่วนใหญ่ยอมรับ เพื่อให้การติดต่อการสื่อสารพูดคุยเป็นไปได้"** [148] เช่นนี้แล้วในการพูดแต่ละครั้งจึงต้องมีสองด้านนี้พร้อมๆ กัน มิติหนึ่งคือมิติที่เป็นส่วนรวม ซึ่งเขาเรียกว่า "language" (la langue ในภาษาฝรั่งเศส) และมิติที่เป็นส่วนตัวซึ่งเรียกว่า "speech" (le parole ในภาษาฝรั่งเศส) ตัวอย่างที่เห็นง่าย ๆ จากทางด้านภาษาก็คือ language ของภาษาไทย จะประกอบด้วยพยัญชนะ 44 ตัว สระ 32 ตัว วรรณยุกต์ 5 เสียง มีไวยากรณ์ในการเรียงลำดับประธาน กริยา กรรม ฯลฯ และเมื่อ มรว.คึกฤทธิ์ ปราโมช หรือ รงค์ วงษ์สวรรค์ นำเอาภาษาไทยโดยส่วนรวมมาใช้ แต่ละท่านต่างก็มี speech (ลีลา) เฉพาะตัวของท่าน แต่ถึงจะมีลีลามากน้อยเพียงใด คนที่ใช้ภาษาไทยทุกคนก็ต้องอยู่ในกรอบของ language ของภาษาอยู่ดี (จะใช้ภาษาให้เกินพยัญชนะ 44 ตัว ไม่ได้)[149]

---

[146] T. R. Quigley, 1998 Notes on Surber, "Formalist, Structuralist, and Semiotic Analyses of Culture" ออนไลน์: http://homepage.newschool.edu/~quigleyt/vcs/surber6.html

[147] กาญจนา แก้วเทพ, มองสื่อใหม่มองสังคมใหม่: ความเรียงว่าด้วยสัญญะวิทยากับสื่อมวลชน, หน้า 29

[148] ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, สัญวิทยา, โครงสร้างนิยม, หลังโครงสร้างนิยม"กับการศึกษาทางรัฐศาสตร์, หน้า 12-13

[149] กาญจนา แก้วเทพ, การวิเคราะห์สื่อ แนวคิดและเทคนิค, หน้า 92

รูปที่ 17 แสดงองค์ประกอบของภาษาที่แบ่งเป็นไวยากรณ์และลีลา

ความแตกต่างที่สำคัญระหว่าง la langue (language-**ไวยากรณ์) และ** la parole (speech - **ลีลา) คือ**[150]

(1) ขณะที่ลีลานั้นสามารถมีได้หลากหลายรูปแบบไม่มีที่สิ้นสุด ไวยากรณ์กลับเป็นโครงสร้างที่อยู่คงที่ตายตัว ที่คงอยู่โดยอิสระจากผู้พูด

(2) ไวยากรณ์นั้นสามารถศึกษาได้ในสภาวะที่ "แยกออกมาอย่างชัดเจน" จากลีลา

(3) ไวยากรณ์สร้างขึ้นมาอย่างเอกเทศด้วย "สัญญะและระบบความสัมพันธ์ภายในตัวมันเอง" ขณะที่ลีลานั้นมีความแตกต่างกัน

(4) ไวยากรณ์แปลความหมายได้โดยตรงสู่ภาพ-เสียง ขณะที่ ลีลาไม่สามารถทำได้

2.4.2 ข้อตกลงร่วมกันของรูปสัญญะ/ความหมายสัญญะ

จากตัวอย่างเรื่องแหวนวงหนึ่งที่จะกลายเป็นสัญญะขึ้นมาได้ก็ต่อเมื่อมาอยู่ที่นิ้วนางข้างซ้ายของหญิงสาวหรือชายในวันแต่งงาน ความสัมพันธ์ที่ทำให้วงวัตถุอย่างแหวนวงหนึ่ง กลายมาเป็นสัญลักษณ์แทนความรักความผูกพันซึ่งกันและกัน เป็นเจ้าของต่อกันและกัน

---

[150] T. R. Quigley, 1998 Notes on Surber, "Formalist, Structuralist, and Semiotic Analyses of Culture" **ออนไลน์:** http://homepage.newschool.edu/~quigleyt/vcs/surber6.html **ต้นฉบับภาษาอังกฤษคือ**

The key differences between langue and parole are:

1. While speech can vary in an unlimited way, langue is a relatively stable structure that exists independent of the speaker.
2. Langue can be studied in isolation from speech.
3. Langue is constituted solely by "signs and their systematic interconnections"; parole is more heterogeneous.
4. Langue is directly translatable into visual images; parole cannot.

สายสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงระหว่างตัวหมาย/ตัวหมายถึงให้เกิดความหมายหรือคุณค่าอย่างใดอย่างหนึ่งนี้คือสิ่งที่เรียกว่า **"ข้อตกลงร่วมกัน"** (convention) ซึ่งสำคัญอย่างมากในกระบวนการสร้างและให้ความหมายและสำคัญมากพอกันในเรื่องของการสื่อสาร โดย convention หรือข้อตกลงร่วมกัน ในการจะกำหนดให้สายสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงระหว่างระหว่างตัวหมาย/ตัวหมายถึงให้เกิดความหมายใดๆ ขึ้นมาได้นั้น มีความหลากหลายอย่างมาก บางชนิดอาจจะมีการเขียนระบุไว้ชัดเจน บางชนิดมีลักษณะซ่อนเร้น ไม่ตายตัว บางชนิดมีความเป็นทางการ/เข้มงวด ในขณะที่ข้อตกลงร่วมกันอีกชนิดกลับมีลักษณะไม่เป็นทางการ ไม่เข้มงวด

อย่างไรก็ตามในลักษณะอันหลากหลายของข้อตกลงร่วมกันนั้น ทางสัญวิทยามุ่งความสนใจไปที่ลักษณะร่วมที่เป็นที่รับรู้ของส่วนรวม (ของสังคม) โดยไม่พิจารณาข้อตกลงที่เป็นส่วนตัวแต่อย่างใด

ในข้อตกลงร่วมกันที่มีความหลากหลายทางลักษณะนั้นเกิดจากประเภทของสัญญะแบบต่างๆ ที่จะกำหนดลักษณะของข้อตกลงร่วมกันนั้น เพื่อสะดวกต่อการรับรู้และใช้งานสัญญะในประเภทนั้นๆ เอง ซึ่งหมายความว่าแม้ข้อตกลงร่วมกันนั้น จะมีความหมายเป็นทางการ/เข้มงวด/เปิดเผย หรือเป็นข้อตกลงร่วมกันที่ไม่เป็นทางการ/ไม่เข้มงวด/ซ่อนเร้นก็ตาม แต่เมื่อเป็นข้อตกลงร่วมกันที่เป็นที่รับรู้ของส่วนรวมไม่ใช่รับรู้เฉพาะส่วนตัว มันก็จะมีลักษณะที่เรียกร้องการเรียนรู้จากผู้ใช้สัญญะในข้อตกลงนั้นๆเช่นเดียวกัน แตกต่างกันไปก็แต่เพียง **"ระดับ"** ของการเรียกร้องการเรียนรู้จากผู้ใช้ที่แตกต่างกัน เช่น [151]

2.5 **รหัส** (codes)

ดังที่ได้กล่าวไปแล้วถึงสิ่งที่โซซูร์เรียกว่า "convention" หรือ "ข้อตกลงร่วมกัน" ซึ่งเป็นหน่วยสำคัญ (category) ทางสัญวิทยา หน่วยที่ว่านี้เองที่กำหนด/สร้างความหมายขึ้นมาจากความสัมพันธ์ระหว่างตัวหมายกับตัวหมายถึง หน่วยนี้เองที่ทำหน้าที่เป็น **"กฎควบคุมการรวมตัวของสัญญะย่อย"** เราจะมี speech ที่แตกต่างกันได้ก็ด้วยการเข้าถึงหน่วยสำคัญที่ว่านี้ในระดับที่แตกต่างกัน[152]

หน่วยดังกล่าวนี้มีชื่อเรียกอยู่หลายชื่อด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็น "convention" ดังที่ได้กล่าวไว้ในแนวการศึกษาตามจุดเน้นของ โซซูร์ หรือจะเรียกว่า "rule" ก็ได้ แต่ในที่นี้ ความหมายที่เกี่ยวพันซ้อนทับกันดังกล่าวภายใต้ชื่อที่แตกต่างกัน ได้ถูกรวบรวมขอบเขตความหมายภายใต้คำว่า "code" หรือ "รหัส" ในภาษาไทย (ในตำราสัญวิทยา บางเล่มในภาษาไทยใช้คำว่า "ไวยากรณ์" แทน) "code" หรือ "รหัส" คืออะไร?

---

[151] กาญจนา แก้วเทพ, มองสื่อใหม่มองสังคมใหม่: ความเรียงว่าด้วยสัญญะวิทยากับสื่อมวลชน, หน้า 58

[152] เรื่องเดียวกัน, หน้า 33

รหัส (code/rule/convention) คือสิ่งที่ควบคุมกำกับวิถีชีวิตของเราอยู่ตลอดเวลา ในรูปแบบที่แตกต่างกันไปและมักจะไม่รู้ตัว มองไม่เห็นว่าเป็นรหัสจนกว่าจะเรียนรู้รหัสใหม่การเห็นรหัสจึงจะเกิดขึ้น แต่ต่อจากนั้นรหัสใหม่ที่เห็นและเรียนรู้ ก็จะกลืนเข้ากับรหัสเดิมอื่นๆ ที่เคยเห็นและเรียนรู้ กลายเป็นเรื่องที่ไม่รู้สึกตัวและมองไม่เห็นอีก เช่น การยิ้ม การพยักหน้าให้กัน การกิน การนอน การไม่เล่นศีรษะของผู้อาวุโสกว่าในสังคมไทย เป็นสิ่งปกติที่เหมือนไม่ต้องเรียนรู้ ไม่ต้องมีการควบคุม ซึ่งที่จริงแล้วไม่ใช่ และตัวอย่างของการเห็นรหัสก็เช่นเมื่อเราเปลี่ยนสภาพการณ์ใหม่ๆ อย่างการที่เรานั่งดูการเล่นไพ่ที่ไม่เคยรู้จักกฎกติกามาก่อน หลังจากนั่งดูไปครู่หนึ่ง เรียนรู้หน่วยย่อยๆของการเล่นไพ่นั้น เช่น จำนวนผู้เล่น จำนวนไพ่ที่แจก การคิดแต้ม เราก็จะเริ่มจับกฎกติกาของการเล่นไพ่นั้นได้ กฎกติกาที่ว่านี้คือ **"รหัส"** [153]

2.5.1 คำนิยามของรหัส

รหัสเป็นแบบแผนขั้นสูงที่ซับซ้อนของความสัมพันธ์ระหว่างสัญญะต่างๆ (highly complex pattern of signs) หรือพูดง่ายๆว่า เราจะนำเอาสัญญะย่อยๆต่างๆมาสัมพันธ์กันอย่างไร แบบแผนนี้จะทำหน้าที่เป็นโครงสร้างที่อยู่ในหัวสมองของเรา และจะทำงานในการรับรู้และตีความเมื่อเราเปิดรับสัญญะต่างๆ เช่นรหัสเรื่องการนับญาติที่แฝงฝังอยู่ในหัวสมองของคนไทย และเป็นตัวกำหนดว่าเมื่อเราเจอญาติคนใหม่สายพ่อที่เป็นผู้หญิง เราจะขานสรรพนามของญาติอย่างไร

รหัสเป็นกรอบแห่งความแน่นอนในการจัดวางโครงสร้างทางสังคมของความหมาย (frame of certainly) อันมีตัวอย่างรูปธรรมคล้ายๆกับพจนานุกรม กล่าวคือทุกครั้งที่เห็นศัพท์ก็จะมีคำแปลแน่นอนอยู่ทุกครั้ง ซึ่งพจนานุกรมเล่มที่ว่านี้ จะแตกต่างกันไปตามบริบทของแต่ละกลุ่มของผู้ใช้ รวมทั้งช่วงเวลาที่ใช้สัญญะนั้นๆ ด้วย

2.5.2 การเข้ารหัส (encoding) และการถอดรหัส (decoding)

เมื่อมีการใส่รหัส ก็ต้องมีการถอดรหัส "การถอดรหัสเพี้ยนไปเป็นกฎของการสื่อสาร มิใช่เป็นข้อยกเว้น" ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันในทางสัญวิทยา เพราะในแนวการศึกษาเกี่ยวกับสัญญะนี้มีสมมติฐานอยู่ว่าผู้ส่งและผู้รับสารนั้นไม่เคยมีและไม่จำเป็นต้องถือรหัสเล่มเดียวกัน เนื่องจากฝ่ายผู้รับสารเองก็มีกรอบอ้างอิง (reference) ที่นำมาสร้างรหัสต่างๆมากมาย เพราะฉะนั้นจึงไม่มีการถอดรหัสที่ผิดพลาด มีเพียงการถอดรหัสที่แตกต่างไปจากฝ่ายผู้ส่งเท่านั้น ดังนั้นในทางปฏิบัติผู้ส่งและผู้รับสารอาจเพียงเข้าใจรหัสที่คล้ายคลึงกันก็สามารถสื่อสารได้ [154]

---

[153] เรื่องเดียวกัน, หน้า 93

[154] เรื่องเดียวกัน, หน้า 34

2.6 **วิธีการวิเคราะห์สัญญะแบบต่าง ๆ** (analysis of signs)

ในการวิเคราะห์ตัวสัญญะนั้น เรามักมุ่งเน้นไปที่การวิเคราะห์ความหมายของสัญญะตลอดจนถึงความสัมพันธ์บางอย่างที่ทำให้สัญญะตัวหนึ่งๆ มีความหมายขึ้นมาได้ โดยทั่วไปแนวทางการวิเคราะห์สัญญะมีดังนี้

2.6.1 **ความหมายตรง/ความหมายแฝง** (denotative/connotative meaning)

1) ความหมายโดยอรรถ (denotative meaning) นักวิชาการบางท่านระบุศัพท์เป็นไทยว่า "ความหมายตรง" เป็นตัวหมายถึง (signified) ที่ถูกประกอบสร้างขึ้นมาอย่างภววิสัย (objective) ดังที่เรากล่าวว่า เป็นความหมายที่เข้าใจกันตามตัวอักษร เป็นความหมายที่เข้าใจตรงกันเป็นส่วนใหญ่ และมักเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป ตัวอย่างที่ชัดเจนที่สุดคือ ความหมายที่ระบุอยู่ในพจนานุกรม เช่น แม่คือสตรีผู้ให้กำเนิดลูก หมีเป็นสัตว์ 4 เท้า (2 มือ 2 เท้า) ประเภทหนึ่ง โดยทั่วไปความหมายโดยอรรถนี้เป็นความหมายชั้นแรกที่อาจถือได้ว่าเป็นสามัญโดยทั่วไปที่มองเห็นได้อย่างชัดเจน ตัวอย่างเช่น ในกรณีของภาพถ่ายถนนในเมืองและมีข้อความเขียนว่า "ถนนในเมือง" ทั้งภาพและข้อความนั้นจะถูกอ่านความหมายโดยอรรถว่า "นี่เป็นถนนสายหนึ่งในเมือง"[155]

2) ความหมายโดยนัยประหวัด (Connotative meaning) นักวิชาการบางท่านระบุคำศัพท์เป็นไทยว่า "ความหมายแฝง" คำว่า "ความหมายโดยนัย" นั้น เป็นตัวหมายถึงที่ประกอบสร้างอย่างตรงกันข้ามกับตัวหมายโดยอรรถ กล่าวคือ ถูกประกอบสร้างขึ้นมาอย่างเป็นอัตวิสัย (subjective) ไม่ว่าจะเป็นอัตวิสัยในระดับบุคคล เช่น ประสบการณ์ส่วนตัวหรืออารมณ์ความรู้สึกของคนแต่ละคนที่มีต่อแม่ ก็จะทำให้คิดถึงแม่ในแง่ ความเจ็บปวดที่ทิ้งลูกไปตั้งแต่เด็ก ความดุเข้มงวด ความอ่อนโยน ความอบอุ่น ฯลฯ หรือเป็นอัตวิสัยในระดับสังคม เช่น ในสังคมไทย สังคมจีน สังคมอินเดีย สังคมอเมริกัน จะให้ความหมายโดยนัยที่มีต่อ "แม่" อย่างแตกต่างกัน ที่เราเรียกว่า "ค่านิยมของแต่ละสังคม" (Barthes เรียกความหมายโดยนัยนี้ว่าเป็น**ความหมายขั้นที่** 2 –second order of signification)[156] ซึ่งความหมายที่สองนี้เอง ที่นักสัญวิทยาสนใจที่จะวิเคราะห์

2.6.2 **วากยสัมพันธ์/กระบวนทัศน์** (syntagmatic/paradigmatic)

1) วากยสัมพันธ์ (syntagmatic) หลักการของการวิเคราะห์แบบนี้จะเน้นลำดับขั้นหรือช่วงระยะเวลาของเหตุการณ์ หรือการปรากฏตัวของสัญญะ ซึ่งพบว่าในวิธีการเล่าเรื่อง

---

[155] เรื่องเดียวกัน, หน้า 34

[156] เรื่องเดียวกัน, หน้า 34-35

(narration) เนื่องจากโครงสร้างของการเล่าเรื่องนั้น จะต้องกำหนดขั้นตอนของเหตุการณ์เอาไว้อย่างแน่ชัด หากสลับขั้นตอนกันความหมายก็อาจจะเปลี่ยนแปลงไป[157]

วากยสัมพันธ์เป็นวิธีการประกอบสัญญะย่อยๆ เข้ากันตามลำดับขั้นตอน (sequence) เพื่อให้ได้ความหมายตามที่ต้องการตัวอย่างที่เราคุ้นเคยกันดีคือเรื่องการภาษา ตัวอย่างเช่น

ภาษาไทยมีรหัสการประกอบประโยคโดยเอาคำประเภทต่าง มาเรียงกันดังนี้

	ประธาน	กรรม	กริยา
ตัวอย่าง	ฉัน	รัก	เธอ

ในกรณีที่มีการเรียงลำดับขั้นตอนอาจสื่อความหมายไม่ได้เลย เช่น "เธอฉันรัก" "รักฉันเธอ" เป็นต้น [158]

2) <u>กระบวนทัศน์ (paradigmatic)</u> คือชุดของสัญญะที่มีความหมายเหมือนกัน (set of signs) โดยที่ในทุก unit (สัญญะแต่ละตัว) ที่อยู่ใน paradigm เดียวกันนั้น จะต้องมีลักษณะบางอย่างร่วมกัน[159]

ตัวอย่างที่เห็นได้ง่ายที่สุดคือหนังสือพิมพ์ที่อยู่บนแผงหนังสือ ซึ่งอาจจะประกอบไปด้วย หนังสือพิมพ์คุณภาพ หนังสือพิมพ์ปริมาณ หนังสือพิมพ์กึ่งคุณภาพ หนังสือพิมพ์กีฬา หนังสือพิมพ์บันเทิง หนังสือพิมพ์เศรษฐกิจ หนังสือพิมพ์ศาสนา หนังสือพิมพ์ข่าวแจก ฯลฯ ทั้งหมดนี้ต่างก็มีคุณสมบัติ "ความเป็นหนังสือพิมพ์" ร่วมกัน

เช่นเดียวกันกับที่หนังสือพิมพ์ทุกๆ เล่มจะต้องมี paradigm ที่ประกอบด้วย unit ย่อยๆ อย่าง หน้าหนึ่ง หน้าบรรณาธิการ คอลัมน์ ข่าว ประกาศ โฆษณา ฯลฯ

แม้ว่าสัญญะใน unit ย่อยๆนั้น จะมีลักษณะบางอย่างร่วมกัน แต่ในเวลาเดียวกัน unit ย่อยเหล่านี้ ก็ต้องมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่สามารถแยกออกจากกันได้อย่างชัดเจน (distinctive feature)[160] เช่นนี้แล้วหนังสือพิมพ์แต่ละเล่ม จึงมีเอกลักษณ์ที่ทำให้แตกต่างจากเล่มอื่นๆ

เมื่อพิจารณาจุดร่วมและจุดต่างของวากยสัมพันธ์และกระบวนทัศน์ ก็จะพบว่า ขณะที่ระบบทั้งสองสร้างสัญญะนั้น ล้วนเป็นเรื่องของความสัมพันธ์เชิงโครงสร้าง (structural relationship) หากแต่

- <u>"ความสัมพันธ์เชิงกระบวนทัศน์" นั้นเป็น "ความสัมพันธ์ที่เกี่ยวกับการเลือก"</u> (structural relation of choices) ขณะที่

---

[157] กาญจนา แก้วเทพ, <u>การวิเคราะห์สื่อ แนวคิดและเทคนิค</u>, หน้า 100-101

[158] กาญจนา แก้วเทพ, <u>มองสื่อใหม่มองสังคมใหม่: ความเรียงว่าด้วยสัญญะวิทยากับสื่อมวลชน</u>, หน้า 42-43

[159] เรื่องเดียวกัน, หน้า 41

[160] เรื่องเดียวกัน, หน้า 41

- "วากยสัมพันธ์" นั้นเป็น "ความสัมพันธ์ที่เกี่ยวประสาน" (structural relation of combination)[161]

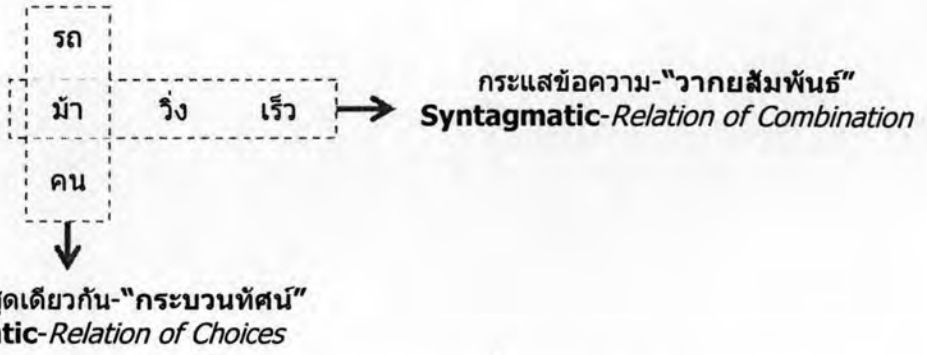

รูปที่ 18 ผังแสดงความสัมพันธ์แบบกระบวนทัศน์ (paradigmatic) และ วากยสัมพันธ์ (syntagmatic)

รูปที่ 18 แสดงความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างของระบบย่อยสัญญะทั้ง 2 แบบคือ (1) สัญญะที่เรียงต่อกันได้จะสัมพันธ์กันในเชิง "วากยสัมพันธ์" (syntagmatic relationship) เช่น ในภาษาไทย "ม้า" กับ "วิ่ง" กับ "เร็ว" สามารถเรียงกันเป็นข้อความ "ม้าวิ่งเร็ว" และ (2) ในขณะเดียวกัน เราอาจสร้างข้อความว่า "รถวิ่งเร็ว" "คนวิ่งเร็ว" ขึ้นมาเทียบกับ "ม้าวิ่งเร็ว" ได้ ดังนั้น "ม้า" กับ "รถ" กับ "คน" จึงเป็นสัมพันธ์ในแง่ที่เป็นกลุ่มสัญญะชุดเดียวกัน เรียกว่าสัมพันธ์เชิงกระบวนทัศน์ (paradigmatic relationship) [162]

2.6.3 **อุปมาอุปไมย/นามนัย** (metaphor/metonymy)

1) อุปมาอุปไมย (metaphor) เป็นวิธีการถ่ายโอนความหมายโดยเลือกเอาสัญญะ 2 ตัว มาวางเข้าคู่กัน (associate) โดยที่สัญญะตัวหนึ่งมีความหมายที่รับรู้กันแล้ว อีกสัญญะหนึ่งยังไม่รู้ความหมาย แต่หลังจากมีการนำมาเข้าคู่กันแล้ว ความหมายจากสัญญะตัวแรกก็จะถูกถ่ายโอนมายังสัญญะตัวหลังได้ เช่น[163]

***นางสาวไทย**ปีนี้**งามราว**กับ**เทพธิดา**มาจุติ*

(สัญญะ 2) (ความหมายสัญญะ) (รูปสัญญะ 1)

---

[161] เรื่องเดียวกัน, หน้า 44

[162] ประชา สุวีรานนท์, "โวหารของภาพ", วารสารธรรมศาสตร์ (กรุงเทพมหานคร:ปีที่ 21 ฉบับที่ 2: พฤษภาคม – สิงหาคม 2503), : 110-129

[163] กาญจนา แก้วเทพ, มองสื่อใหม่มองสังคมใหม่: ความเรียงว่าด้วยสัญญะวิทยากับสื่อมวลชน, หน้า 36

จากประโยคข้างต้นนี้เรามีข้อตกลงร่วมกันอยู่แล้วว่าบรรดาเทพบุตร-เทพธิดานั้น (สัญญะ 1) จะต้องมีคุณสมบัติสำคัญคือมีความสวยสดงดงามเกินกว่ามนุษย์ธรรมดา ดังนั้นเมื่อผู้พูดประโยคนี้ต้องการจะสื่อความหมายที่แสดงให้เห็นว่า "นางสาวไทยปีนี้" (รูปสัญญะ 2) มีความงามยิ่ง ผู้พูดก็ได้นำเอารูปสัญญะตัวที่ 2 (นางสาวไทยปีนี้) ไปจับเข้าคู่กับรูปสัญญะ 1 (เทพธิดา) เพื่อถ่ายโอนความหมายจากรูปสัญญะ (1) ไปยังรูปสัญญะ (2)[164]

อุปมาอุปไมยเป็นวิธีการถ่ายโอนความหมายที่คนทั่วไปคุ้นเคยกัน โดยเฉพาะในระบบสัญญะที่เป็นภาษาเขียน เช่น วรรณคดี แต่มักจะไม่ค่อยพบการใช้วิธีการถ่ายโอนความหมายแบบ metaphor ในภาษาภาพมากนัก อย่างไรก็ตาม สำหรับในวงการสื่อมวลชนสมัยใหม่ที่มีการใช้ภาพและเสียงเพื่อสื่อความหมายนั้น เราก็อาจจะพบว่ามีการใช้ metaphor ถ่ายโอนความหมายอยู่จำนวนไม่น้อย ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดที่สุดมักจะอยู่ในสื่อโฆษณาที่มักมีการนำเอาภาพสัญญะที่มีคนรู้จักความหมายกันอย่างดีแล้ว มาเข้าคู่กับภาพสัญญะใหม่ที่ต้องการสื่อความหมาย ตัวอย่างเช่น โฆษณาของการบินไทยที่นำเอาภาพผ้าไหมที่แสดงความอ่อนนุ่ม/ราบเรียบ มาถ่ายโอนความหมายถึงการเดินทางอันราบเรียบด้วยการบินไทย (smooth as silk) หรือภาพโฆษณาลูกอมที่มีรสเย็นราวกับได้อาบน้ำในน้ำตก เป็นต้น[165]

2) <u>นามนัย (metonymy)</u> ในขณะที่ **อุปมาอุปไมยเป็นวิธีการถ่ายโอนความหมายจากสัญญะในระนาบหนึ่งไปสู่สัญญะในอีกระนาบหนึ่ง** นามนัยก็มีลักษณะร่วมกับอุปมาอุปไมยคือเป็นการถ่ายโอนความหมายจากสัญญะแรกไปสู่สัญญะที่สอง แต่ทว่าความแตกต่างก็คือ **นามนัยนั้นเป็นถ่ายทอดความหมายระหว่างสัญญะที่อยู่ในระนาบเดียวกัน** กล่าวคือนามนัยจะเป็นการเลือกเอาส่วนย่อยส่วนหนึ่ง (part) มายืนแทนความหมายของส่วนรวมทั้งหมด (whole) ตัวอย่างที่เราคุ้นเคยกันดีก็คือ เครื่องหมายกางเขน (ส่วนย่อยส่วนหนึ่งในชีวิตพระเยซู) มายืนแทนคริสตศาสนา หรือเครื่องหมายดอกบัวแทนพุทธศาสนา (เป็นส่วนย่อยในช่วงชีวิตเกิดของพระพุทธเจ้า) พระปรางค์วัดอรุณแทนกรุงเทพฯ ตึกระฟ้าแทนนิวยอร์ก เทพีสันติภาพแทนอเมริกา หอไอเฟลแทนกรุงปารีส/ฝรั่งเศส ฯลฯ[166]

ขณะที่อุปมาอุปไมยจะถูกนำไปใช้อย่างมากในงานประพันธ์ โคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน metonymy กลับถูกใช้มากในนวนิยายและภาพยนตร์ เมื่อภาพยนตร์ต้องการจะสื่อความหมายว่าหนังเรื่องนี้เป็นหนังประเภทบู๊ action ใบปิดของหนังก็ต้องเลือกเอาภาพพระเอกที่ถือปืนวางไว้กลางภาพ (เช่น James Bond) หากต้องการบอกว่าเป็นหนังรักโรมานซ์ ก็ต้องมีภาพพระเอกและนางเอกในลักษณะที่ใกล้ชิดกัน (เช่น Titanic) และเนื่องจากนามนัยเป็นเรื่องของการนำเอาส่วนย่อยบางส่วนมายืนแทนส่วนรวมทั้งหมด metonymy จึงเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการเลือกภาพ

---

[164] เรื่องเดียวกัน, หน้า 36

[165] เรื่องเดียวกัน, หน้า 36-37

[166] เรื่องเดียวกัน, หน้า 36-37

ตัวแทนของความเป็นจริงทั้งหมดมานำเสนอ (representation of reality) ดังนั้น ภาพตึกระฟ้าในกรุงเทพฯ จึงมีความหมายโดยอรรถว่า "นี่คือตึกระฟ้า" แต่ทว่าความหมายของนามนัยก็คือ "นี่คือชีวิตเมืองกรุง" เช่นเดียวกับภาพทุ่งนาก็ยืนแทนความเป็นจริงของ "ความเป็นชนบท"[167]

และเมื่อนามนัยเป็นเรื่องของการเลือกภาพตัวแทน (ส่วนย่อย) มายืนแทนความเป็นจริง (ส่วนรวมทั้งหมด) กระบวนการเลือกและการตัดสินใจว่าจะเลือกภาพอะไรจึงสำคัญที่สุด และกระบวนการนี้ไม่อาจจะหลีกเลี่ยงอคติของผู้ที่มีสิทธิเลือกส่วนย่อยนั้นได้เลย เมื่อต้องการถ่ายภาพชีวิตในกรุงเทพฯ หากเราเลือกถ่ายภาพคนในกรุงเทพฯ กำลังเบียดเสียดแย่งกันขึ้นรถในช่วงเช้าบริเวณอนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ ส่วนย่อยส่วนนี้ก็จะสื่อความหมายว่า "ชีวิตคนกรุงเทพช่างเต็มไปด้วยการแก่งแย่งแข่งขันกัน" ในทางตรงกันข้าม หากเราเลือกภาพเด็กนักเรียนผู้ชายกำลังพาคนแก่ข้ามถนนราชดำเนิน ภาพก็จะถูกสื่อความหมายว่า "แม้กรุงเทพฯ จะเป็นเมืองทันสมัย แต่น้ำใจแบบคนไทยก็ไม่เคยเหือดหาย" เป็นต้น[168]

สรุปได้ว่า "อุปมาอุปไมย" เป็นการแทนที่ของรูปสัญญะและความหมายสัญญะ ขณะที่ "นามนัย" นั้นเป็นการแทนที่ของรูปสัญญะและรูปสัญญะ

2.7 **มายาคติ** (myth)

"โรลองด์ บาร์ธส์" (Roland Barthes, 1915-1980) คือนักสัญวิทยาที่โด่งดังที่สุดในบรรดานักสัญวิทยารุ่นปัจจุบัน (แม้จะเสียชีวิตไปแล้วก็ตาม) ทั้งชีวิตทางปัญญาของบาร์ธส์ทุ่มเทให้กับการศึกษาเกี่ยวกับ "ชีวิตของความหมาย" โดยเฉพาะความหมายในระดับที่ 2 ที่เรียกว่า "มายาคติ" (myth)

เริ่มต้นด้วยการย้อนกลับไปที่แนวคิดเรื่อง ความหมายขั้นที่ 2 ของสัญญะ คือ ความหมายโดยอรรถและความหมายโดยนัยอีกครั้งหนึ่ง บาร์ธส์กล่าวว่า **"ไม่มีการใช้สัญญะครั้งไหนที่จะมีเพียงความหมายชั้นเดียวคือความหมายโดยอรรถ"** <u>แม้แต่การให้ความหมายของคำในพจนานุกรม เพราะคำทุกคำหรือสัญญะทุกตัวจะมีความหมายโดยนัย (connotative) อยู่เสมอ</u> เพื่อบ่งบอกถึงจุดยืน ความนึกคิดและอารมณ์ความรู้สึกของผู้ใช้สัญญะอยู่เสมอ[169]

บาร์ธส์เสริมต่อไปอีกว่า แม้ว่าเราจะใช้สัญญะโดยมุ่งความหมายโดยนัยอยู่ตลอดเวลา แต่ผู้ใช้สัญญะเองก็มักไม่ตระหนักว่า ตนเองกำลังใช้ความหมายโดยนัยอยู่ และมักจะคิดว่าตนเองกำลังใช้สัญญะในระดับความหมายโดยอรรถ[170] ยกตัวอย่างเช่น

---

[167] เรื่องเดียวกัน, หน้า 37

[168] เรื่องเดียวกัน, หน้า 37

[169] เรื่องเดียวกัน, หน้า 47

[170] เรื่องเดียวกัน, หน้า 47

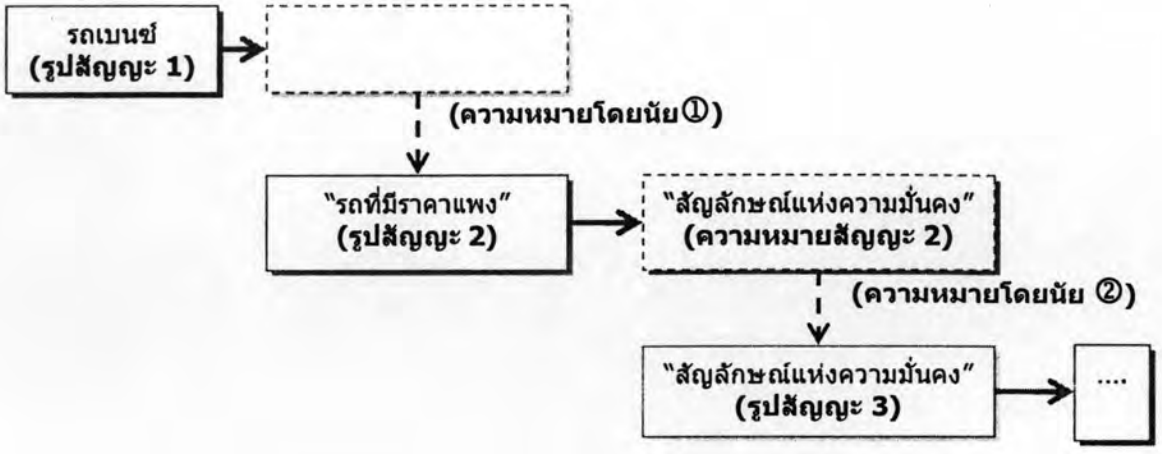

รูปที่ 19 แสดงตัวอย่างการแปรสภาพความหมายสัญญะไปเป็นรูปสัญญะ

ในรูปที่ 19 จะเห็นว่าความหมายสัญญะที่ 1 "รถที่มีราคาแพง" นั้น ได้แปลงไปเป็นรูปสัญญะที่ 2 และมีความหมายสัญญะที่ 2 คือ "สัญลักษณ์แห่งความมั่นคง" ซึ่งอาจแปรเปลี่ยนไปเป็นรูปสัญญะที่ 3, 4, ... ไม่สิ้นสุด แนวคิดเรื่องความหมายสัญญะแปรเป็นรูปสัญญะและสร้างความหมายสัญญะต่อกันเรื่อยๆ นี้บาร์ธส์เรียกว่า เป็น **"สายโซ่แห่งความหมาย"** (chain of meaning) โดยบาร์ธส์เรียกความหมายโดยนัยที่ 1 ว่า "first order" และเรียกความหมายโดยนัยที่ 2 ว่า "second order" และ "second order" นี้เอง ที่บาร์ธส์ให้ชื่อว่า "myth" [171]ซึ่งแสดงได้ด้วยแผนผังดังนี้

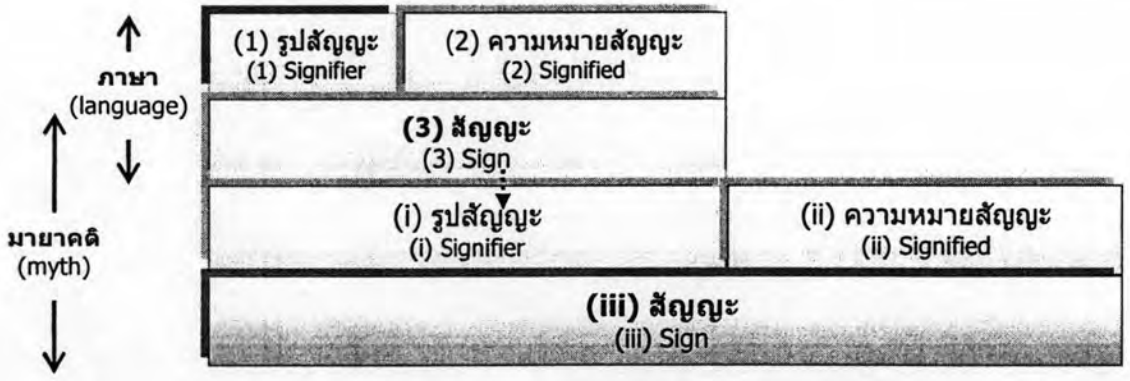

รูปที่ 20 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างภาษา กับมายาคติ ตามทัศนะของ Roland Barthes

ขณะที่ความหมายโดยนัยในระดับแรกนั้น (first order) อาจจะเป็นการตีความที่เนื่องมาจากประสบการณ์ของคนแต่ละคน (subjective experience) แต่ทว่าสำหรับความหมายโดยนัยในระดับที่ 2

---

[171] เรื่องเดียวกัน, หน้า 48-49

(second order) หรือมายาคตินั้น บาร์ธส์เห็นว่ามิใช่เป็นการตีความที่มาจากประสบการณ์ของแต่ละบุคคล (individual) เท่านั้น **หากทว่าเป็นการตีความที่ถูกใส่ความหมายในระดับของสังคม** (social)[172]

คำว่า "myth" นั้น เคยใช้มาก่อนในวิชามานุษยวิทยาในความหมายเดิมที่ว่า เป็นเรื่องเล่าซึ่งสังคม/วัฒนธรรม มาใช้ในการอธิบายหรือใช้ในการทำความเข้าใจความเป็นจริงหรือธรรมชาติในแง่มุมต่างๆ เข้าใจกันว่า myth เป็นเรื่องของคนโบราณที่เกี่ยวข้องกับ ชีวิต ความตาย คนและพระเจ้า ความดี ความเลว เข้าใจกันว่าในสังคมที่เป็นวิทยาศาสตร์ จะไม่มี myth ซึ่งความเห็นนี้บาร์ธส์ไม่เห็นด้วย บาร์ธส์นิยาม myth ว่า **เป็นวิธีคิดของแต่ละสังคม/วัฒนธรรม ที่มีต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เป็นวิธีการสรุปแนวคิด** (conceptualization) **หรือวิธีการทำความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง** ซึ่งหากใช้ myth ในนิยามดังกล่าว ในสังคมสมัยใหม่นี้ ก็จะมี myth ต่างๆอยู่มากมาย[173]

บาร์ธส์จึงได้เสนอว่าสำหรับตัวหมาย/รูปสัญญะแรกนั้น (signifier) ควรจะเรียกว่า "form" ลำดับที่สองคือ "ตัวหมายถึง" (signified) ควรจะเรียกว่าแนวความคิด (concept) และลำดับที่สามนั้นควรเรียกว่า "myth" ดังแผนภาพต่อไปนี้[174]

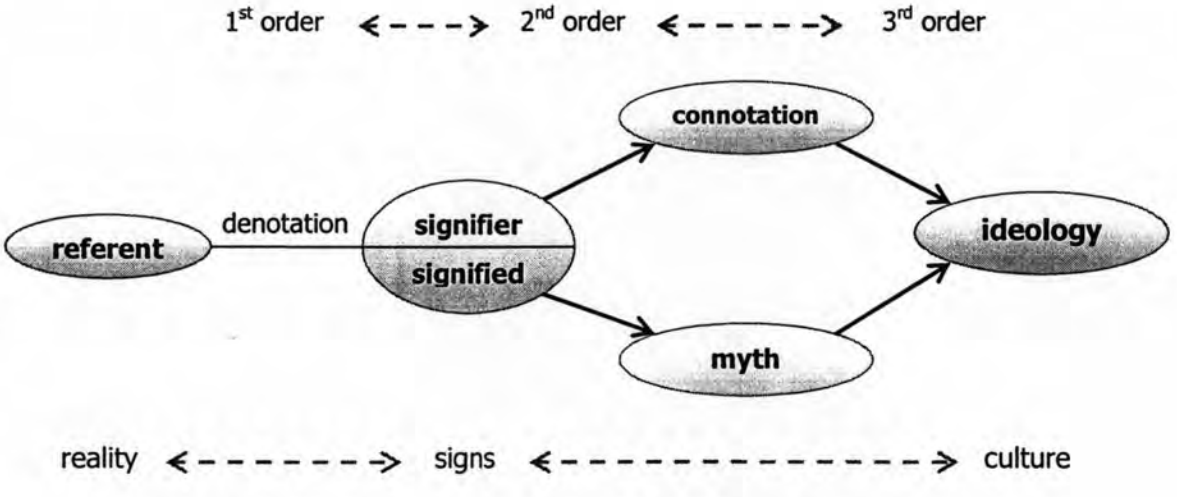

รูปที่ 21 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างสัญญะ ความหมาย มายาคติ และอุดมการณ์

<u>คุณสมบัติของ myth</u>[175]

"myth" มีคุณสมบัติที่สำคัญอยู่สองประการคือ

---

[172] เรื่องเดียวกัน, หน้า 50

[173] เรื่องเดียวกัน, หน้า 50-51

[174] เรื่องเดียวกัน, หน้า 51-2

[175] เรื่องเดียวกัน, หน้า 53

(1) "myth" นั้น จะมีลักษณะที่เป็นพลวัตร (dynamic) ของความหมายในระดับที่สองอยู่ตลอดเวลา เพื่อตอบรับกับความต้องการของคนบางกลุ่มหรือความต้องการทางวัฒนธรรมเป็นประการแรก

(2) ที่ใดมี "myth" ที่นั่นก็จะมี "counter-myth" ที่ปรากฏอยู่ในวัฒนธรรมย่อยๆ อยู่เสมอ ตัวอย่างเช่น ในยุคปัจจุบันเรากำลังอยู่ในวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์ที่มีมายาคติว่า มนุษย์เรามีความสามารถที่จะปรับธรรมชาติให้เข้ากับความต้องการของมนุษย์โดยอาศัยความรู้และข้อค้นพบทางวิทยาศาสตร์ วิทยาศาสตร์เป็นความรู้ที่เป็นภาวะวิสัย (objective) และปราศจากอคติ (unbiased) ขณะเดียวกันมายาคติที่เป็นวิทยาศาสตร์นี้ก็จ้องปะทะกับมายาคติอีกชุดหนึ่งที่มองว่าวิทยาศาสตร์นั้นทำให้มนุษย์ห่างไกลธรรมชาติ จิตใจหยาบกระด้าง ปราศจากอารมณ์ความรู้สึก ฯลฯ เป็นต้น

เพราะฉะนั้นในสายตาของนักสัญวิทยา จึงแทบไม่มีอะไรเลยในโลกที่จะมีแต่ประโยชน์ การใช้งานตามทัศนะของ Utilitarian แต่ทว่าทุกอย่างจะต้องมี "ความหมาย" อะไรสักอย่างหนึ่งเสมอ ดังที่ J. Baudrillard กล่าวไว้ว่า ไม่มีอะไรที่จะมีเพียงมูลค่า/คุณค่า ในการใช้สอยหรือมูลค่าแลกเปลี่ยนเท่านั้น (use value / symbolic exchange) **ไม่ว่าจะเป็นวิธีการที่ดูเป็นเรื่องธรรมดาสามัญในชีวิตประจำวัน เช่น การสร้างบ้าน-อาคาร การแต่งกาย ทุกอย่างล้วนแล้วแต่เป็นกระบวนการสร้างและให้ความหมายทั้งสิ้น**[176]

ในหนังสือเรื่อง "Mythologies" (มายาคติ) ซึ่งเป็นหนังสือที่กล่าวถึงแนวคิดเกี่ยวกับมายาคติซึ่งบาร์ธส์จะวิเคราะห์สิ่งต่างๆ ในชีวิตประจำวันในแบบของสัญวิทยา ตั้งแต่มวยปล้ำ เอกสารการท่องเที่ยว สมองของไอน์สไตน์ ระบำเปลื้องผ้า สบู่ ผงซักฟอก จนถึงภาพถ่ายของผู้สมัครรับเลือกตั้ง บาร์ธส์พยายามแสดงให้เราเห็นว่า การวิเคราะห์แบบสัญวิทยาจะต้องให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ที่สลับซับซ้อนและซ่อนเงื่อนระหว่างรูปสัญญะและความหมายสัญญะ ซึ่งมีพื้นฐานมาจากแนวคิดภาษาศาสตร์เชิงโครงสร้างของโซซูร์ โดยให้ความสำคัญกับกระบวนการของการใช้ภาษาที่สื่อออกมาในรูปของวัฒนธรรมมวลชน จารีตปฏิบัติ และอุดมการณ์หลักในสังคมดังนั้นการวิเคราะห์มายาคติของบาร์ธส์จึงเป็นการศึกษาที่พยายามแฝงให้เห็นถึง "สิ่งที่เกิดขึ้นแต่ไม่นิยมพูดถึงกันในสังคม" บาร์ธส์เรียกสิ่งนี้ว่า "ความชัดเจน/จอมปลอม" (the falsely obvious) หรือ "มายาคติ" นั่นเอง[177]

บาร์ธส์มองมายาคติในสังคมปัจจุบันว่าคือการพูด/การใช้ภาษาชนิดหนึ่งที่มีเจตนากำกับเฉพาะ ดังนั้น **มายาคติสำหรับบาร์ธส์จึงไม่ใช่วัตถุ สิ่งของ ความคิด แต่เป็นระบบ ระเบียบและรูปแบบวิธีการสร้างความหมายแบบหนึ่ง ที่ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ชุดหนึ่ง มีขีดจำกัดเฉพาะ**

---

[176] เรื่องเดียวกัน, หน้า 53-4

[177] ไชรัตน์ เจริญสินโอฬาร, สัญวิทยา, โครงสร้างนิยม, หลังโครงสร้างนิยม กับการศึกษารัฐศาสตร์, หน้า 135

การใช้และมีกระบวนการทำให้เกิดการยอมรับกันในวงกว้าง การศึกษามายาคติโดยดูที่เนื้อหาสาระจะไม่ได้อะไรขึ้นมา เพราะทุกอย่างในสังคมเป็นมายาคติหมด[178]

มายาคติคือการพูด/การใช้ภาษาแบบหนึ่งที่กระทำผ่านวาทกรรม มายาคติมิได้ถูกนิยามด้วยสิ่งที่พูดถึง แต่นิยามด้วยวิธีการที่พูดถึงสิ่งนั้นมากกว่า เราใช้ภาษาพูดถึงวัตถุสิ่งของแต่วิธีการพูดถึงสิ่งนั้น ของแต่ละคนจะแตกต่างกันไป เป็นการสอดใส่ค่านิยมของคนพูดลงไปเสมอ มายาคติเป็นอะไรก็ได้ที่สามารถสื่อความหมาย ไม่จำเป็นต้องเป็นภาษาพูด ภาพเขียน ภาพยนตร์ กีฬา การแสดง ฯลฯ ต่างก็เป็นมายาคติด้วยกันทั้งสิ้น นั่นคือ ความหมายของมายาคติเป็นเรื่องของการสร้าง/กำหนดให้เกิดขึ้น ไม่แตกต่างไปจากความหมายของสัญญะในทัศนะของโซซูร์ ความหมายของมายาคติจึงเป็นเรื่องของรหัส/กฎเกณฑ์มากกว่าเรื่องของเนื้อหาสาระของสิ่งนั้น[179]

เราสามารถที่จะนิยามได้ว่า "มายาคติ" (myth) หมายถึง การสื่อความหมายด้วยคติ ความเชื่อทางวัฒนธรรมซึ่งถูกกลบเกลื่อนให้เป็นที่รับรู้เสมือนว่าเป็นธรรมชาติ หรืออาจกล่าวให้ถึงที่สุดได้ว่า เป็นกระบวนการของการลวงให้หลงอย่างหนึ่ง แต่ทั้งนี้ก็มิได้หมายความว่ามายาคติเป็นการโกหกหลอกลวงแบบปั้นน้ำเป็นตัวหรือการโฆษณาชวนเชื่อที่บิดเบือนข้อเท็จจริง **มายาคตินั้นมิได้ปิดบังอำพรางสิ่งใดทั้งสิ้น ทุกอย่างปรากฏต่อหน้าต่อตาเราอย่างเปิดเผย แต่เราต่างหากที่คุ้นเคยกับมันเสียจนไม่ทันสังเกตว่ามันเป็นสิ่งประกอบสร้างทางวัฒนธรรม เรานั่นเองที่ "หลง" คิดไปว่าค่านิยมที่เรายึดถืออยู่นั้นเป็นธรรมชาติ หรือเป็นไปตามสามัญสำนึก** [180] ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของหนังสือเรื่องมายาคติ ที่บาร์ธส์กล่าวถึงไว้ในคำนำว่า

> *"ข้าพเจ้ารู้สึกหมดความอดทนกับสิ่งที่เรียกว่า 'ความเป็นธรรมชาติ' ที่ผู้คนพากันเสกสรรปั้นแต่งให้กับสรรพสิ่งในสังคม ไม่ว่าจะเป็นตามหน้าหนังสือพิมพ์ ในงานศิลปะ หรือในสามัญสำนึกของคนทั่วไป สรรพสิ่งในสังคมนั้นอยู่แวดล้อมเราจนคุ้นชินก็จริง แต่มันก็ล้วนมีที่มาที่ไปในทางประวัติศาสตร์ทั้งสิ้น กล่าวโดยสังเขปก็คือ ข้าพเจ้ารู้สึกทุกข์ใจที่ได้เห็นผู้คน 'เล่า' ถึงเหตุการณ์ปัจจุบันโดยเอา 'ธรรมชาติ' กับ 'วัฒนธรรม' มาสับสนปนเปกันอยู่ตลอดเวลา ข้าพเจ้าจึงปรารถนาที่จะสืบค้นเล่ห์กลในการสื่ออุดมการณ์ ซึ่งข้าพเจ้าเชื่อว่าถูกอำพรางไว้ในรูปลักษณ์อันปรุงแต่งของ **'สิ่งที่ดำเนินไปตามครรลองของธรรมชาติ'**"*

บาร์ธส์เสนอว่า "มายาคติ" คือการทำให้แนวปฏิบัติที่เคยยึดถือกันในสังคมกลายเป็นความถูกต้องชอบธรรมที่ไม่ต้องสงสัยไต่ถาม หรืออีกนัยหนึ่งคือทำให้ "วัฒนธรรม" กลายเป็น "ธรรมชาติ" ของมนุษย์

---

[178] เรื่องเดียวกัน, หน้า 137

[179] เรื่องเดียวกัน, หน้า 137

[180] นพพร ประชากุล, "คำนำเสนอบทแปล", มายาคติ (กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์คบไฟ, 2544), หน้า 3-4

บาร์ธส์พูดถึงกระบวนการสร้างมายาคติในสังคมว่า คือกระบวนการที่นำสัญญะทางภาษามาสานต่อให้เกิดเป็นค่านิยม ความเชื่อ อุดมการณ์ กล่าวคือ คำที่เราใช้กันในภาษากลายเป็นเครื่องมือหล่อหลอมทางสังคม [181]

ตามหลักการพื้นฐานของสัญวิทยา มายาคติมีลักษณะเหมือนภาษาหรือกระบวนการสื่อความหมายประเภทอื่นๆ เช่นสัญญาณจราจร กล่าวคือ สิ่งเหล่านี้ทำหน้าที่ของมันโดยอาศัยหน่วยสื่อความหมาย ซึ่งก็คือสัญญะ ในกรณีของภาษา สัญญะก็คือถ้อยคำ ซึ่งมีรูปสัญญะเป็นเสียงหรือตัวเขียน และความหมายสัญญะก็คือคอนเซ็ปต์ที่เราเข้าใจจากถ้อยคำเหล่านั้น ส่วนสัญญาณจราจรก็ใช้เครื่องหมาย แผ่นป้าย ดวงไฟ ฯลฯ เป็นรูปสัญญะเพื่อสื่อความหมายให้ผู้ขับขี่ยวดยานเข้าใจถึงพฤติกรรมที่จะต้องกระทำ[182]

ในระดับของภาษา "คำ" หรือ "สัญญะ ประกอบด้วยรูปสัญญะและความหมายสัญญะที่เข้าใจกันในการสื่อสาร แต่เมื่อเลื่อนขึ้นสู่ระดับของการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม สัญญะอาจสื่อถึงความหมายที่กว้างใหญ่กว่าความหมายทางภาษา นั่นคือค่านิยมที่กำหนดขึ้นโดยสังคม และผูกติดไว้กับการใช้คำดังกล่าวจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ในแง่นี้คำจึงทำหน้าที่เป็นเพียงรูปสัญญะของหน่วยที่ใหญ่กว่าคือมายาคตินั่นเอง[183]

มายาคติเป็นการสื่อความหมายทางวัฒนธรรม [184] มายาคติมิได้ถือกำเนิดมาจากอากาศธาตุแต่เป็นผลผลิตทางวัฒนธรรมของคนกลุ่มหนึ่ง ชนชั้นหนึ่ง หรือหลายกลุ่ม หลายชนชั้น มายาคติสัมพันธ์กับการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมอย่างแน่นแฟ้นในฐานะเป็นบริบททางประวัติศาสตร์ที่กำหนดการดำรงอยู่ของมัน[185]

แม้มายาคติจะเป็นผลผลิตของประวัติศาสตร์ วิธีการวิเคราะห์ใช้ศึกษาการเมืองเศรษฐกิจ หรือสังคมโดยทั่วไปก็อาจใช้ได้เพียงแต่รากเหง้าของมายาคติ **แต่มิอาจแสดงให้เห็นการทำงานของมันได้อย่างทะลุปรุโปร่ง ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะมายาคติมี "ตรรกะภายใน"** (internal logic) **ของตัวมันเอง อันได้แก่ตรรกะของการสื่อความหมาย** ซึ่งจะต้องอาศัยเครื่องมือจากศาสตร์ที่เชี่ยวชาญในเรื่องดังกล่าว โดยเฉพาะ บาร์ธส์ยืนยันว่า **"มายาคติเป็นสิ่งที่พึงศึกษาด้วยศาสตร์ที่ขยายกว้างออกมาจากภาษาศาสตร์คือสัญวิทยา"**[186]

---

[181] นพพร ประชากุล, "หลังเที่ยงคืน ความหมายเชิงโครงสร้าง และโครงสร้างของความหมาย" อ่าน(ไม่)เอาเรื่อง. (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คบไฟ, 2545), หน้า143

[182] นพพร ประชากุล, "คำนำเสนอบทแปล", มายาคติ, หน้า 9

[183] นพพร ประชากุล, "หลังเที่ยงคืน ความหมายเชิงโครงสร้างและโครงสร้างของความหมาย" อ่าน(ไม่)เอาเรื่อง. หน้า 143

[184] นพพร ประชากุล, "คำนำเสนอบทแปล", มายาคติ, หน้า 9

[185] เรื่องเดียวกัน, หน้า 7

[186] เรื่องเดียวกัน, หน้า 8

การวิเคราะห์ทางสัญวิทยาในแบบโรลองด์ บาร์ธส์ จากหนังสือชื่อ "มายาคติ" (Mythologies) นั้น บาร์ธส์มักจะ **"เตรียมพื้นที่"** ด้วยการชักชวนให้เราพินิจบรรดาวัตถุแห่งมายาคติในแนวปรากฏการณวิทยา (Phenomenology) นั่นหมายความว่าบาร์ธส์จะ

1. พิจารณารูปลักษณ์ (สัณฐาน สีสัน น้ำหนัก ความแน่น ฯลฯ) ของสิ่งเหล่านั้นว่าก่อผลกระทบต่อผัสสะและจิตสำนึกรับรู้ของผู้คนอย่างไรเสียก่อน เช่น รสชาติ สีสัน ความรู้สึกต่างๆที่เกิดจากไวน์ ผงซักฟอก สบู่ เอกสารนำเที่ยว กีฬามวยปล้ำ ฯลฯ จากนั้นบาร์ธส์จะเสริมการวิเคราะห์เชิงปรากฏการณวิทยาด้วยการ
2. พิจารณาประโยชน์ใช้สอย (function) ของวัตถุควบคู่กันไปด้วย เช่น ไวน์มีไว้สำหรับดื่ม ผงซักฟอกมีไว้ทำความสะอาดชำระคราบสกปรกจากเสื้อผ้า

การพิจารณาทั้งสองขั้นตอนเพื่อชี้ให้เห็นว่า **"คุณสมบัติเชิงผัสสะและประโยชน์ใช้สอยเป็นเสมือนความหมายเบื้องต้น"** ที่เอื้อให้กลุ่มคนในสังคมสวมใส่ความหมายทางวัฒนธรรมทับลงไปบนวัตถุนั้นอย่างง่ายดาย นั่นเท่ากับว่ามายาคติเป็นกระบวนการสื่อความหมายที่อาศัย **"การเข้าไปยึดครอง"** (appropriation)[187]

คุณูปการของหนังสือ "มายาคติ" ของโรลองด์ บาร์ธส์ นั้นอยู่ที่การเผยแสดงให้เราเห็นประจักษ์แจ้งว่า ตัวมายาคตินั้นทำงานด้วยการเข้าไปครอบงำ "ความหมายเบื้องต้น" ของสรรพสิ่ง ซึ่งเป็นความหมายเชิงผัสสะหรือประโยชน์ใช้สอย แล้วทำให้มันสื่อความหมายใหม่ในอีกระดับหนึ่ง ซึ่งเป็น "ความหมายเชิงค่านิยม-อุดมการณ์"

คำอธิบายเชิงวิชาการจากบาร์ธส์เกี่ยวกับกระบวนการมายาคติมีดังนี้

"มายาคติเป็นระบบสื่อความหมายซึ่งมีลักษณะพิเศษตรงที่มันก่อตัวขึ้นบนกระแสการสื่อความหมายที่มีอยู่ก่อนแล้ว จึงถือได้ว่า มายาคติเป็นระบบสัญญะในระดับที่สอง สิ่งที่เป็นสัญญะ (ผลลัพธ์จากการประกบของรูปสัญญะกับความหมาย) ในระบบแรก กลายมาเป็นเพียงรูปสัญญะในระบบที่สอง ขอย้ำในที่นี้ว่า วัสดุสำหรับสร้างวาทะแห่งมายาคติ (เช่น ภาษา ภาพถ่าย ภาพวาด โปสเตอร์ พิธีกรรม วัตถุ ฯลฯ) ไม่ว่าในเบื้องต้นนั้นจะมีความแตกต่างหลากหลายเพียงใดก็ตาม แต่ครั้นเมื่อถูกจับยึดโดยมายาคติแล้ว ก็จะถูกลดมอนให้เหลือเป็นเพียงรูปสัญญะเพื่อสื่อถึงสิ่งอื่นเสมอ"[188]

กระบวนการสร้างมายาคติสามารถแสดงได้ดังรูป

---

[187] เรื่องเดียวกัน, หน้า 10

[188] เรื่องเดียวกัน, หน้า 10-11

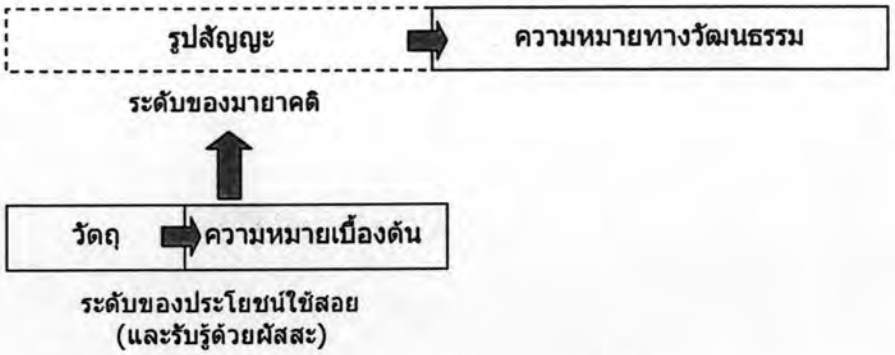

รูปที่ 22 ผังแสดงการทำงานของมายาคติ

2.8 **ความแตกต่างระหว่างสัญวิทยาและภาษาศาสตร์** (identity of semiology)

เนื่องจากสัญวิทยาเป็นศาสตร์น้องใหม่โดยที่ก่อนหน้านั้นมีศาสตร์รุ่นพี่ที่มีมาก่อนหน้านั้น และมีลักษณะคล้ายคลึงกับสัญวิทยาอย่างมากคือ **"ภาษาศาสตร์"** (นักวิชาการด้านสัญวิทยา เช่น โซซูร์ก็เป็นนักภาษาศาสตร์มาก่อน) ดังนั้นจึงมีคำถามในแง่ของขอบเขตและอัตลักษณ์ของสาขาวิชาว่า สัญวิทยามีความแตกต่างจากวิชาภาษาศาสตร์อย่างไรบ้าง โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับการศึกษาความหมาย[189]

ความแตกต่างระหว่างภาษาศาสตร์กับสัญวิทยามีดังนี้คือ

1) ขณะที่วิชาภาษาศาสตร์ทั่วไปจะสนใจศึกษาความสัมพันธ์ระหว่าง "คำ" กับ "ความหมายของคำ" เช่น คำว่า "อวตาร แปลว่าอะไร" และแนวทางการวิเคราะห์จะเป็นไปในแนวทางประวัติศาสตร์ คือพิจารณาการเปลี่ยนแปลงความหมายในช่วงเวลาต่าง ๆ กันทางประวัติศาสตร์ (เรียกว่าเป็นวิธีการศึกษาแบบ diachronic/historical dimension)

สัญวิทยาจะเปลี่ยนมาศึกษาภาษา/สัญญะโดยดูความสัมพันธ์ระหว่างสัญญะย่อย ๆ (relational dimension) ซึ่งหมายความว่า คำ ๆ หนึ่งจะยังไม่มีความหมายหรือบอกความหมายไม่ได้อย่างแน่นอน จนกว่าจะพิจารณาอย่างสัมพันธ์กับคำอื่น ๆ เช่น คำว่า "แม่" ที่วางอยู่ตามลำพัง ยังไม่อาจจะบอกได้ว่ามีความหมายอย่างไร จนกว่าจะนำไปวางในข้อความที่สัมพันธ์กับคำอื่น ๆ เช่น แม่ใจยักษ์ทิ้งลูกลงถึงขยะ แม่นี้มีบุญคุณอันใหญ่หลวง ฯลฯ วิธีการเช่นนี้เรียกว่าเป็นการวิเคราะห์เชิงโครงสร้าง (synchronic/structural dimension) ที่ให้ความสนใจความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยย่อย ๆ (parts) ที่เข้ามารวมกันในช่วงระยะเวลาหนึ่ง ๆ[190]

---

[189] กาญจนา แก้วเทพ, "ชุดปรัชญานิเทศศาสตร์และทฤษฎีการสื่อสาร/ กลุ่มทฤษฎีว่าด้วยเนื้อหา/สารและความหมาย"., ออนไลน์

[190] กาญจนา แก้วเทพ, มองสื่อใหม่มองสังคมใหม่: ความเรียงว่าด้วยสัญญะวิทยากับสื่อมวลชน, หน้า 11-12

กล่าวโดยสรุปก็คือ **ในขณะที่วิชาภาษาศาสตร์สนใจตอบคำถามว่าคำต่าง ๆ แปลว่าอะไร** (What is its meaning) **วิชาสัญวิทยากลับสนใจตอบคำถามว่า ความหมายนั้นถูกสร้างขึ้นมาได้อย่างไร** (How its meaning is generated?)[191]

2) **ในวิชาภาษาศาสตร์จะมุ่งความสนใจที่จะศึกษาความหมายจากผู้ส่งสาร** เช่น วิเคราะห์มูลเหตุจูงใจ แรงจูงใจในการสร้างผลงาน ความหมายที่สอดแทรกเอาไว้ในเนื้อหาสาระ **ในขณะที่สัญวิทยาสนใจความหมายจากผู้รับสาร** เนื่องจากสัญวิทยาเชื่อว่า ความหมายในตัวบทหนึ่งมีอยู่อย่างหลากหลาย ความหมายที่ผู้ส่งใส่รหัสลงไปนั้นเป็นเพียงความหมายหนึ่ง แต่ทว่าในฝ่ายผู้รับสารเองก็มีการใช้ความหมายอีกมากมายลงไปด้วย กล่าวคือ สัญวิทยาเชื่อว่ากระบวนการที่เรียกว่าการถอดรหัสของผู้รับสารนั้น เป็นการสร้างความหมายในอีกขั้นตอนหนึ่ง [192]

3) ความแตกต่างประการสุดท้ายก็คือ ขอบเขตที่จะศึกษา **ในขณะที่วิชาภาษาศาสตร์จะให้ความสนใจกับภาษาไม่ว่าจะเป็นภาษาพูดหรือภาษาเขียน**ก็ตาม **แต่สัญวิทยาได้ไปไกลกว่าภาษาศาสตร์ในแง่ขอบเขตของสิ่งที่จะศึกษา** ไม่ว่าจะเป็น ภาษาที่เป็นตัวอักษร ภาพถ่าย ภาพวาด อากัปกริยา อาหาร ร่างกาย วัตถุต่างๆ อาการเจ็บป่วย ฯลฯ และสัญวิทยายังมีความสนใจศึกษาสัญญะที่ถูกนำไปใช้ในการปฏิบัติการทางสังคม (social practice) เนื่องจากสัญญะวิทยามีความคิดเบื้องต้นว่า เรื่องของการใช้สัญญะนั้นต้องใช้ในปฏิบัติการสังคม เพราะไม่มีใครสามารถสื่อสารกับตัวเองได้อยู่ตลอดชีวิต การใช้สัญญะจึงเป็นเรื่องของการแลกเปลี่ยนความสัมพันธ์กันทางสังคม (exchange relationship) และในการสื่อสารทุกรูปแบบ (แบบกลุ่มย่อย, องค์กร, มวลชนยกเว้นการสื่อสารภายในบุคคล-interpersonal communication) โดยเฉพาะการสื่อสารมวลชนจึงมีลักษณะเชิงสังคมอยู่เสมอ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า สัญวิทยาจะศึกษาทุกสิ่งทุกอย่างขอเพียงแต่ให้สิ่งนั้นมีการประกอบสร้างความหมายขึ้นมาเป็นสัญญะเท่านั้น[193]

2.9 สัญวิทยาภายใต้แนวคิดเรื่องการสื่อความหมาย

ในกระบวนการสื่อสารความหมาย ซึ่งเป็นแกนหลักแนวคิดในการศึกษาเกี่ยวกับสื่อสารมวลชน ซึ่งมีกระบวนทัศน์เกี่ยวกับแนวคิดเรื่องการสื่อความหมายอยู่ 2 แบบคือ

1.กระบวนการสื่อสารในความคิดของสื่อมวลชน[194]

---

[191] เรื่องเดียวกัน, หน้า 12

[192] เรื่องเดียวกัน, หน้า 12

[193] เรื่องเดียวกัน, หน้า 13

[194] เรื่องเดียวกัน, หน้า 14

1) transmission model ถือว่าการสื่อสารคือ**การถ่ายทอดเนื้อหาข่าวสารผ่านสื่อประเภทต่างๆ "จากผู้ส่งไปยังผู้รับสาร"** (transmission of message) ความสนใจของกระบวนการนี้อยู่ที่ประสิทธิภาพและความแม่นยำของกระบวนการสื่อสาร

2) ritualistic Model ถือว่าการสื่อสารคือการแลกเปลี่ยนความหมายระหว่างผู้ที่เข้ามาสื่อสารกัน (production and exchange) ความสนใจของแนวทางนี้อยู่ที่การตอบคำถามว่า "เนื้อหาสาระที่อยู่ในตัวบท" (text) นั้นเข้ามาสัมพันธ์กับการสร้างความหมายอย่างไร ซึ่งจะต้องพิจารณาออกไปนอกเหนือจากกรอบของกระบวนการสื่อสาร หรือพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่าง "ตัวบท" กับ "บริบท"

สัญวิทยานั้นเป็นกระบวนการสื่อสารความหมายในแบบที่ 2 เพราะสัญวิทยาไม่ได้พิจารณาว่าการสื่อสารเป็นกระบวนการถ่ายทอดเนื้อหาตามแบบจำลอง transmission model หากแต่คำนึงถึงว่าทุกครั้งที่มีการสื่อสารก็กำลังมีการสร้างความหมายให้เกิดขึ้นตัวอย่างเช่น

เวลาที่สมศักดิ์พูดกับสมศรี สมศรีจะต้องทำความเข้าใจความหมายในคำพูดของสมศักดิ์ (ไม่ใช่เจตนาของสมศักดิ์) ซึ่งสมศรีจะต้องนำเอา "สัญญะ" มาใช้ในกระบวนการสื่อความหมายจากเนื้อหาสาระนั้น ซึ่งก็คือ "ระบบการสื่อความหมายแบบภาษาไทย" ซึ่งเป็น "ระบบการสื่อความหมาย" เดียวกันกับที่สมศักดิ์ใช้ (ซึ่งเรียกว่าเป็นระบบสัญญะ-sign system) เช่นเดียวกันหากเราอ่านหนังสือพิมพ์ เรากำลังใช้ระบบการสื่อความหมายแบบหนังสือพิมพ์อยู่ ไม่ใช่ระบบการสื่อความหมายแบบโทรทัศน์หรือวิทยุ หรือนิตยสาร ระบบการสื่อความหมายของหนังสือพิมพ์ก็เป็นระบบสัญญะเช่นเดียวกันกับระบบอื่นๆ เป็นต้น

2.ลักษณะการสื่อความหมายแบบสัญวิทยาที่มีความแตกต่างที่สำคัญกับการสื่อความหมายแบบ Transmission Model[195] คือ

1) ที่มาของเนื้อสาร สัญวิทยาเน้นการศึกษาที่ "อะไรเป็นตัวสร้างเนื้อหาสาร" โดยลดความสำคัญของตัวบุคคลลงไป และนำเอาความคิดเรื่องระบบ (system) มาแทนที่ โดยกล่าวว่าเนื้อหาสารนั้นเกิดมาจากการประกอบสร้างสัญญะ (construction of sign) จากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสาร (ไม่ว่าจะในฐานะผู้ส่งสารหรือผู้รับสารก็ตาม) ดังนั้นเมื่อผู้ส่งสารใช้ระบบสัญญะต่างๆ มาสร้างเนื้อหาสารนั้น (encoding) จึงยังเป็นเพียงแค่ครึ่งทางของกระบวนการสื่อความหมายเท่านั้น เนื้อหาสารจะสมบูรณ์ได้เมื่อมีปฏิสัมพันธ์ (interaction) กับผู้รับสาร ซึ่งจะใช้ระบบสัญญะต่างๆ มาอ่านเนื้อหาสารนั้น (decoding) *ทัศนะนี้เป็นการลดความสำคัญของผู้ส่งสารไป และได้ยกฐานะของผู้อ่านมาเสมอภาคเท่าเทียมกับผู้ส่งสาร*

สัญวิทยาจึงมักให้ความสำคัญกับ "ตัวบท" มากกว่าจะสนใจ "ผู้ส่ง" และสนใจว่า "ตัวบทนั้นจะถูกอ่านอย่างไร" มากกว่าที่จะสนใจการเดาใจ "เจตน์จำนงของผู้ส่งสาร" และ "ประสิทธิภาพของการสื่อสาร"

---

[195] เรื่องเดียวกัน, หน้า 15-18

2) ความสำคัญระหว่าง "สื่อ" กับ "สาร" ในแบบจำลองกระบวนการสื่อสาร (transmission model) มักให้ความสนใจกับศักยภาพของประเภทตัวสื่อซึ่งจะดลบันดาลให้การสื่อสารนั้นมีประสิทธิผล การศึกษาตามแนวทางนี้จึงมักมุ่งความสนใจไปที่ ผู้รับสารได้เปิดรับสื่อประเภทใด ความถี่มากน้อยเพียงใด และมักไม่ค่อยสนใจตัวสาร/ตัวบทเท่าที่ควร เพราะแนวคิดกระบวนการสื่อสารมีความเชื่อว่า "เนื้อหา" เป็นเพียงสิ่งที่ถูกห่อหุ้มด้วย "ตัวสื่อ" เมื่อส่งผ่านไปถึงมือผู้รับสารหลังจากที่แกะตัวสื่อออกแล้วก็จะเห็นตัวสารอยู่ข้างในเอง ปัญหาจึงอยู่ที่ว่าควรจะหาตัวสื่ออะไรมาห่อหุ้มเพื่อส่งให้ถึงผู้รับสารมากกว่า

ในทางตรงกันข้ามสัญวิทยาพุ่งความสนใจไปที่การวิเคราะห์ตัวบท (textual analysis) ไม่ว่าจะเป็นขั้นตอนของการศึกษาการสร้างตัวบทขึ้นมาจากบริบททางวัฒนธรรมของฝ่ายผู้ส่งไปจนกระทั่งขั้นตอนของกระบวนการอ่านตัวบทจากบริบททางวัฒนธรรมของผู้รับสาร ตัวอย่างเช่น ภาพยนตร์เรื่องหนึ่งที่อนุญาตให้ฉายในประเทศหนึ่งแต่กลับไม่อนุญาตให้ฉายในอีกประเภทหนึ่ง ทั้งที่ก็เป็นภาพยนตร์เรื่องเดียวกัน ผู้เล่น บท เนื้อหา การตัดต่อเหมือนกัน นั่นเป็นเพราะทั้งสองประเทศมีระบบวัฒนธรรมที่แตกต่างกันในการอ่านตัวบท (ตัวเดิมตัวเดียวกัน) ที่แตกต่างกัน

3) การแยกระหว่างผู้ส่งสาร/การใส่รหัส และผู้รับสาร/การถอดรหัส สัญวิทยามิได้แยกผู้ส่งสาร/ผู้รับสาร หรือกระบวนการใส่รหัส/ถอดรหัสออกจากกันด้วยคุณลักษณะที่ชัดเจนอย่างทฤษฎีกระบวนการสื่อสาร ที่ถือว่าเรื่องของความหมายที่ถูกบรรจุอยู่ในเนื้อหาสารนั้นจะเสร็จสิ้นเมื่อผู้ส่งสารใส่รหัส (encoding) ลงไปในตัวสาร เมื่อสารไปถึงผู้รับ ผู้รับก็จะถอดรหัส (encoding) เพื่อค้นหาความหมายของรหัสที่ถูกบรรจุใส่มา ในทางกลับกันสัญวิทยาสนใจว่าไม่ว่าใครก็ตามที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับสัญญะไม่ว่าจะในฐานะผู้ส่งหรือผู้รับก็ล้วนแต่เป็นผู้ใช้/ผู้ตีความ (interpreter) สัญญะทั้งสิ้น การสื่อสารจึงเป็นกระบวนการสร้างความหมายไม่ว่าจะมาจากขั้นตอนของการใส่รหัส/ถอดรหัส

3. งานศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานศึกษาวิทยานิพนธ์ในอดีตที่มีลักษณะใกล้เคียงแนวโครงสร้างนิยมที่ควรกล่าวถึงมี 2-3 ชิ้นดังนี้

ชิ้นแรกที่อยากจะกล่าวถึงในที่นี้ คือวิทยานิพนธ์ของ อัญชลี ชัยวรพร (2535) [196] เรื่อง **"การวิเคราะห์เปรียบเทียบรูปลักษณ์และเนื้อหาหน้าหนึ่งของหนังสือพิมพ์รายวันภาษาไทยและภาษาอังกฤษ"** วัตถุประสงค์เพื่อเปรียบเทียบรูปลักษณ์และเนื้อหาหน้าหนึ่งของหนังสือพิมพ์รายวันภาษาไทยและภาษาอังกฤษแต่ละชื่อฉบับ พร้อมทั้งจัดกลุ่มหนังสือพิมพ์ตามลักษณะรูปลักษณ์และเนื้อหาหน้าหนึ่ง โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา หนังสือพิมพ์รายวันทั้งหมดที่ศึกษามี 11 ชื่อฉบับ คือ ไทยรัฐ ข่าวสด

---

[196] อัญชลี ชัยวรพร, "การวิเคราะห์เปรียบเทียบรูปลักษณ์และเนื้อหาหน้าหนึ่งของหนังสือพิมพ์รายวันภาษาไทยและภาษาอังกฤษ", (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวิชาวารสารสนเทศ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535)

ดาวสยาม เดลินิวส์ บ้านเมือง มติชน เดลิมิเรอร์ สยามรัฐ แนวหน้า บางกอกโพสต์ และเดอะเนชั่น ฉบับระหว่างวันที่ 1 กรกฎาคม พ.ศ. 2533-30 มิถุนายน 2534 รวมตัวอย่างทั้งสิ้น 132 ฉบับ

เป็นการวิเคราะห์เชิงปริมาณโดยใช้สถิติในการพรรณนา วิธีการวิเคราะห์ในงานชิ้นนี้แบ่งออกเป็น 3 ส่วนคือ

1. การวิเคราะห์**รูปลักษณ์** เช่น *ภาพรวมทั่วไปของหน้าหนึ่ง, ขนาด สัดส่วนพื้นที่, รูปแบบการจัดหน้า ลักษณะหัวหนังสือพิมพ์, การแบ่งคอลัมน์, การใช้ช่องว่าง, การแบ่งพื้นที่, สีที่ใช้, การตีกรอบ นอกจากนี้ยังวิเคราะห์ ลักษณะการพาดหัวข่าว, ข่าวเด่น ข่าวรอง ข่าวธรรมดา ฯลฯ*
2. การวิเคราะห์**เนื้อหา** เช่น *ศึกษาประเภทของเนื้อหาที่ปรากฏบนหน้าหนึ่งว่ามีสาระ, กลุ่มเนื้อหาจากมิติใด สถาบันใดทางสังคมปรากฏมากน้อยแตกต่างกันเช่นไร ตั้งแต่การเมือง สังคม เศรษฐกิจ ศาสนา ราชวงศ์ กีฬา บันเทิง อาชญากรรม ฯลฯ*
3. วิเคราะห์เปรียบ**รูปลักษณ์และเนื้อหาหน้าหนึ่ง** คือการเปรียบเทียบเชิงปริมาณในมิติรูปลักษณ์ที่พบ กับเนื้อหาเปรียบเทียบหนังสือพิมพ์ไทยและอังกฤษ

ผลการศึกษาพบว่า ลักษณะรูปลักษณ์และเนื้อหาในหน้าหนึ่งของหนังสือพิมพ์ สามารถแบ่งกลุ่มออกเป็น 5 กลุ่มคือ

1. *เน้นเนื้อหาเบา-รูปแบบสะดุดตา*
2. *เน้นเนื้อหากึ่งหนักกึ่งเบา-รูปแบบสะดุดตา*
3. *เน้นเนื้อหาหนัก-รูปแบบสะดุดตา*
4. *เน้นเนื้อหาหนัก-รูปแบบกึ่งเรียบง่าย*
5. *เน้นเนื้อหาหนัก-รูปแบบเรียบง่าย*

งานวิทยานิพนธ์ชิ้นนี้ สรุปกลุ่มหนังสือพิมพ์ออกเป็นกลุ่มต่างๆ ข้างต้น โดยการวัดเชิงปริมาณ และใช้วิธีการศึกษาที่ **"ถอด" องค์ประกอบย่อยๆ ของหน้าหนังสือพิมพ์**เฉพาะหน้าหนึ่ง ออกเป็นชิ้นส่วนเล็กชิ้นส่วนน้อย ซึ่งเป็นวิธีการศึกษาที่มองสิ่งต่างๆ โดยยังคงเน้นสาระที่มองเห็นอยู่ นั่นคือการจัดหน้าที่มีผลต่อประเภทเนื้อหาและการนำเสนอต่อสายตาของผู้อ่าน

งานอีกชิ้นที่น่าสนใจคือ **อุบล ชาญปรีชาสมุทร (2541)**[197] เรื่อง **"พัฒนาการของรูปลักษณ์หน้าหนึ่งในหนังสือพิมพ์รายวัน ตั้งแต่ พ.ศ.2387 ถึง พ.ศ.2540"** วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการของรูปลักษณ์หน้าหนึ่งของหนังสือพิมพ์ไทยและศึกษาถึงปัจจัยที่อาจเป็นเงื่อนไขให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการจัดหน้าในแต่ละช่วง โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา จากกลุ่มตัวอย่างหนังสือพิมพ์รายวันที่ศึกษามีทั้งสิ้น 11 ชื่อฉบับ

---

[197] อุบล ชาญปรีชาสมุทร, "พัฒนาการของรูปลักษณ์หน้าหนึ่งในหนังสือพิมพ์รายวัน ตั้งแต่ พ.ศ.2387 ถึง พ.ศ. 2540", (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวิชาวารสารสนเทศ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541)

ผลการวิจัยพบว่า พัฒนาการจัดหน้าหนึ่งของหนังสือพิมพ์รายวันสามารถแบ่งออกเป็น 2 ช่วงใหญ่ๆ ได้แก่

1. **ช่วงที่ไม่มีรูปแบบการจัดหน้าและ**
2. **ช่วงที่มีรูปแบบการจัดหน้า** นอกจากนี้ในแต่ละช่วงยังสามารถแบ่งออกเป็นยุคๆ ได้อีก 4 ยุค คือ
   1) *ยุคใบประกาศข่าว* เป็นยุคที่หนังสือพิมพ์ได้เริ่มขึ้น ได้แก่ หนังสือพิมพ์บางกอกรีคอร์เดอร์, Siam Daily Advertiser และข่าวราชการ
   2) *ยุคประกาศโฆษณาสินค้า* เป็นยุคที่หน้าแรกเสนอแต่โฆษณาสินค้า ได้แก่ หนังสือพิมพ์ The Bangkok Time, จีนโนสยามวารศัพท์, และไทย
   3) *ยุคแห่งความคล้ายคลึงของการจัดหน้าแบบมาตรฐานสากล* เป็นยุคที่หนังสือพิมพ์มีการเปลี่ยนแปลง มีการวาง Lay-out ของหน้าแบบต่างๆ มีภาพขาวดำ มีการพาดหัวข่าว ในยุคนี้หนังสือพิมพ์แต่ละฉบับมีการจัดหน้าที่คล้ายคลึงกันกับหนังสือพิมพ์ต่างประเทศ หนังสือพิมพ์ในยุคนี้ได้แก่ The Bangkok Time หลังปี 2484 ประชาชาติ พิมพ์ไทย Bangkok Post สยามรัฐ และไทยรัฐ
   4) *ยุคแห่งความหลากหลายของเอกลักษณ์เฉพาะตน* เป็นยุคที่หนังสือพิมพ์มีลักษณะเด่นเฉพาะของแต่ละฉบับ และหนังสือพิมพ์ยุคนี้มีการรับเอาเทคโนโลยีใหม่ๆ เข้ามาใช้ในการจัดหน้ามีการใช้คอมพิวเตอร์กราฟิกในการตกแต่งภาพ หรือการออกแบบตัวอักษร ใช้คอมพิวเตอร์ออกแบบหน้าแรกหนังสือพิมพ์ในยุคนี้ได้แก่ Bangkok Post สยามรัฐ และไทยรัฐ

สำหรับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงในการจัดหน้าหนึ่ง ได้แก่ ปัจจัยทางด้านเทคโนโลยีปัจจัยทางด้านสังคม การเมือง เศรษฐกิจ การศึกษา และการแข่งขันระหว่างสื่อ

ภายในปีเดียวกันนั้น ก็มีงานวิทยานิพนธ์อีกเล่มที่มีความใกล้เคียงการวิเคราะห์แบบโครงสร้างนิยมอย่างยิ่งยวด นั่นคืองานของรัชนี วงศ์ปิยนันทกุล (2541) [198] เรื่อง **"เนื้อหา โครงสร้างรูปแบบ และบทบาทหน้าที่ของหน้าบรรณาธิการ ในหนังสือพิมพ์รายวัน"**

งานศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเนื้อหา โครงสร้างรูปแบบ การให้ความสำคัญและบทบาทหน้าที่ของหน้าบรรณาธิการของหนังสือพิมพ์รายวัน โดยการวิเคราะห์เนื้อหาหนังสือพิมพ์รายวัน 8 ฉบับ ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ หนังสือพิมพ์แนวคุณภาพ ได้แก่ สยามรัฐ บางกอกโพสต์ มติชน และกรุงเทพ

---

[198] รัชนี วงศ์ปิยนันทกุล, "เนื้อหา โครงสร้างรูปแบบ และบทบาทหน้าที่ของหน้าบรรณาธิการ ในหนังสือพิมพ์รายวัน", (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวิชาวารสารสนเทศ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541)

ธุรกิจ ส่วนหนังสือพิมพ์แนวปริมาณ ได้แก่ ไทยรัฐ เดลินิวส์ บ้านเมือง และข่าวสด ทั้งนี้ศึกษาการพัฒนาแต่ละช่วงของหน้าบรรณาธิการในหนังสือพิมพ์แต่ละฉบับตั้งแต่เริ่มก่อตั้งจนถึงปัจจุบัน

ผลการวิจัยพบว่า **หนังสือพิมพ์แนวคุณภาพ**ให้ความสำคัญกับหน้าบรรณาธิการมากกว่า**หนังสือพิมพ์แนวปริมาณ**โดยพิจารณาจาก

1. "โครงสร้างรูปแบบ" ของหน้าบรรณาธิการ หนังสือพิมพ์คุณภาพจะมีองค์ประกอบที่หลากหลายมากกว่าหนังสือพิมพ์ปริมาณ เช่น บทบรรณาธิการ บทความหรือทัศนะจากบุคคลภายนอก บทความประจำ คอลัมน์ จดหมาย ส่วนข้อมูลผู้จัดทำเสียงจากหนังสือพิมพ์อื่น เป็นต้น
2. "เนื้อหา" ของหน้าบรรณาธิการของหนังสือพิมพ์ทั้งสองประเภท มีการนำเสนอหัวข้อเนื้อหาที่ไม่แตกต่างกัน กล่าวคือ เนื้อหาได้รับการเสนอมากที่สุด ได้แก่ การเมือง รองลงมาเป็นหัวข้อเนื้อหาเกี่ยวกับเศรษฐกิจ จากการศึกษาพบว่ามีหนังสือพิมพ์เพียงฉบับเดียวเท่านั้น ที่นำเสนอหัวข้อเนื้อหาเกี่ยวกับต่างประเทศมากกว่าการเมือง คือ บางกอกโพสต์
3. การให้ "ความสำคัญ" ในหน้าบรรณาธิการ ซึ่งพิจารณาจากปริมาณเนื้อที่ของหน้าบรรณาธิการพบว่าหนังสือพิมพ์แนวคุณภาพ มีปริมาณเนื้อที่ของหน้าบรรณาธิการมากกว่าหนังสือพิมพ์แนวปริมาณอย่างชัดเจน กล่าวคือ หนังสือพิมพ์แนวคุณภาพจะมีปริมาณเนื้อที่ของหน้าบรรณาธิการตั้งแต่เต็มหน้าจนถึง สองหน้า ส่วนหนังสือพิมพ์ แนวปริมาณเนื้อที่ของหน้าบรรณาธิการส่วนใหญ่ไม่เต็มหน้า
4. "บทบาทหน้าที่" ของหน้าบรรณาธิการ โดยพิจารณาจากวัตถุประสงค์ของข้อเขียนในหน้าบรรณาธิการ จากการศึกษาพบหนังสือพิมพ์ทั้ง 2 ประเภท เน้นบทบาทหน้าที่หลากหลายกว่าหนังสือพิมพ์แนวปริมาณ โดยเฉพาะบทบาทหน้าที่ของการเป็นเวทีสาธารณะทางความคิดแทบไม่ปรากฏในหน้าบรรณาธิการของหนังสือพิมพ์ปริมาณเลย

ด้วยความบังเอิญอย่างไม่ตั้งใจของผู้ศึกษาจากวิทยานิพนธ์ที่กล่าวมาทั้งสามเล่ม ที่ต่างก็มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาที่แตกต่างกัน ซึ่งมีคุณค่าและแง่มุมทางวิชาการที่เป็นประโยชน์ยิ่ง แต่หากมองในมุมของการศึกษาแบบโครงสร้างนิยมแล้ว งานทั้งสองชิ้นดังกล่าวนั้นไม่ใช่ลักษณะที่วิธีการวิเคราะห์แบบโครงสร้างนิยมจริง ๆ ซึ่งไม่ผิดแต่อย่างใด แต่ผู้ศึกษาเห็นว่าในที่นี้เราน่าจะลองมองว่า งานศึกษาทั้งสองชิ้นนี้ มีลักษณะร่วมอย่างไรในแบบโครงสร้างนิยมอย่างจริงจังเสียที หลังจากที่ถูกทำให้มองไม่เห็นความสำคัญของของหนังสือพิมพ์ที่เป็นตัวผลิตความจริงสู่โลกสังคม หาใช่การสะท้อนความจริงอย่างที่เราเข้าใจกันมาตลอด